

АКАДЕМИК БАЛЕВСКИ – МЪДРЕЦЪТ

Shaneley

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

АКАДЕМИК БАЛЕВСКИ – МЪДРЕЦЪТ

Сборник със спомени

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ПРОФ. МАРИН ДРИНОВ“
ИЗДАТЕЛСКИ ЦЕНТЪР „БОЯН ПЕНЕВ“
СОФИЯ, 2014

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Акад. Васил СГУРЕВ

Проф. г.ф.н. Румяна ДАМЯНОВА

© Васил Сгурев, Румяна Дамянова, съставители, 2014

© Ивайло Тасев – художник на корицата, 2014

© Издателски център „Боян Пенев“, 2014

ISBN 978-954-8712-92-7

ISBN 978-954-322-795-2

ИЗДАНИЕТО СЕ ПОСВЕЩАВА НА
145 ГОДИНИ ОТ СЪЗДАВАНЕТО
НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
И 130 ГОДИНИ ОТ ОСНОВАВАНЕТО НА ФЕДЕРАЦИЯТА НА
НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИТЕ СЪЮЗИ В БЪЛГАРИЯ

Съдържание

<i>Стефан Воденичаров</i> ДУМИ ЗА НАЧАЛО	11
--	----

<i>Васил Сгурев</i> ПРЕДГОВОР	13
---	----

I. В какво се състои достойнството на един сериозен учен?

„БЕЗКОРИСТНОСТ, ЖЕРТВОГОТОВНОСТ, СПОСОБНОСТ
ЗА СЕБЕОЦЕНКА И ТОЛЕРАНТНОСТ.“

<i>Минчо Хаджийски</i> АКАДЕМИК БАЛЕВСКИ – ОТ ЩРИХИ КЪМ ПОРТРЕТ	23
---	----

<i>Васил Сгурев</i> МЪДРИТЕ УРОЦИ НА БАЛЕВСКИ	39
---	----

<i>Петер Фишер-Апелт</i> АНГЕЛ БАЛЕВСКИ: ЧОВЕК НА ЗДРАВИА РАЗУМ И МАГЪОСНИК НА ЧОВЕШКАТА ДУША	52
---	----

<i>Янко Арсов</i> МЪДРЕЦЪТ	62
--	----

<i>Иван Пехливанов</i> ВСЕОТДАЙНОСТ ЗА БЪЛГАРИЯ	67
---	----

<i>Димитър Ляков</i> СПОМЕНИ ЗА АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ	74
---	----

II. Вашият девиз в науката?

„ПОЧТЕНОСТ И ВСЕОТДАЙНОСТ.“ „ВСИЧКО, КОЕТО СЪМ НАПРАВИЛ,
Е НАПРАВЕНО В БЪЛГАРИЯ И ЗА БЪЛГАРИЯ.“

<i>Стефан Воденичаров</i> ТОЙ МИСЛЕШЕ ЗА БЪЛГАРИЯ, ПОСЛЕ ЗА ВСИЧКО ДРУГО	87
--	----

<i>Георги Йорданов</i>	
ИМЕНИТ УЧЕН С ОТБЛЯСЪЦИ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОСТ	90
<i>Кирил Момчилов</i>	
ВСИЧКО ДАДЕ „НА ПОЛЗУ РОДУ“	97
<i>Ганчо Начев</i>	
„НА ПОЛЗУ РОДУ БОЛГАРСКОМУ“	104

III.

„В НАУЧНИТЕ УЧРЕЖДЕНИЯ ТРЯБВА ДА ИМА ПЪЛНА ДЕМОКРАЦИЯ В НАУЧНИЯ ЖИВОТ, А В УПРАВЛЕНИЕТО ТРЯБВА ДА ИМАТ ДУМАТА КОМПЕТЕНТНИ, ЗРЕЛИ, СВОБОДНИ ХОРА, КОИТО ИМАТ СЪЗНАНИЕТО ЗА ЛИЧНА ОТГОВОРНОСТ.“

„ДА СЕ ИЗЯВЯВА СИЛАТА НА АКАДЕМИЯТА,
КОЯТО Е В НЕЙНАТА КОМПЛЕКСНОСТ.“

<i>Георги Близнаков</i>	
УЧЕНИЯТ, ГОЛЕМИЯТ ЧОВЕК	111
<i>Пантелей Зарев</i>	
ПО РАЗУМА НА ИСТОРИЯТА	115
<i>Божидар Динков</i>	
ЖИВОТ, ДОСТОЕН ЗА МЪДРЕЦ.....	124
<i>Любомир Калев</i>	
АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ – ПЕДАГОГ И УЧЕН – НА 70 ГОДИНИ.....	136
<i>Здравко Белберов</i>	
„РАЗУМНО ЛИ Е, ДЕЙСТВАЙ!“	142
<i>Христо Даскалов</i>	
ЗА АКАДЕМИК БАЛЕВСКИ.....	145
<i>Николай Хайтов</i>	
ОТКЪСИ ОТ ДНЕВНИКА	146
<i>Иван Пейковски</i>	
НЕНАДМИНАТИЯТ СЛАДКОДУМЕЦ.....	150

IV.

„СТРУВА МИ СЕ, ЧЕ ИЗВЪН БЪЛГАРИЯ СЪМ ИЗВЕСТЕН ГЛАВНО КАТО ХУМАНИСТ И МИРОТВОРЕЦ... И КАТО СЪЗДАТЕЛ (ЗАЕДНО С ПРОФ. ИВАН ДИМОВ) НА СЪВРЕМЕННА, ПЕРСПЕКТИВНА ТЕХНОЛОГИЯ.“

<i>Ангел Балашев</i>	
ГОЛЯМ УЧЕН, ПРЕВЪЗХОДЕН ПЕДАГОГ	159

Александър Желев

ПРОФЕСОР АНГЕЛ БАЛЕВСКИ – ГОЛЕМИЯТ БЪГАРИН НА НАШЕТО ВРЕМЕ	163
---	------------

Николай Анастасов

ЕДИН СЪВРЕМЕНЕН ВЪЗРОЖДЕНЕЦ	169
--	------------

Александър Александров

ПАПСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ЗА АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ	176
--	------------

Цветанка Цанева

ЗА АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ – С ВЪЗХИЩЕНИЕ И ПРЕКЛОНЕНИЕ	178
--	------------

Димитър Бучков

СЛОВО ЗА ЛИЧНОСТТА И ЧОВЕКА АНГЕЛ БАЛЕВСКИ	181
---	------------

Марин Белоев

СПОМЕНИ ЗА ПОЗНАНСТВОТО МИ И ТВОРЧЕСКИТЕ КОНТАКТИ С АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ	188
--	------------

Красимир Дачев

ВМЕСТО ПРЕДГОВОР	194
-------------------------------	------------

V.

„ИЗКУСТВОТО, НАУКАТА, КУЛТУРАТА ВЪОБЩЕ ТРАСИРАТ ПЪТИЩА,
ИЗВЕЖДАТ НАЦИЯТА НА ДРУМА, НА ШИРОКИЯ ДРУМ.“

„РОДНАТА ИСТОРИЯ ТРЯБВА ДА СЕ ИЗУЧАВА ИЗДЪЛБОКО – С НЕЙНИТЕ
ФАКТИ И ФИЛОСОФИЯ.“

„ВЕЛИКОТО В ЧОВЕК Е, ЧЕ ТВОРИ ДУХОВНИ ЦЕННОСТИ,
КОИТО СА БЕЗСМЪРТНИ.“

Милена Цанева

МНОГОСТРАННА ТВОРЧЕСКА ЛИЧНОСТ	199
---	------------

Георги Марков

ЗАБРАНЕНИЯТ АКАДЕМИК БАЛЕВСКИ	206
--	------------

Орлин Загорев

ПРЕКЪСНАТ РАЗГОВОР С АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ	209
---	------------

Ана Райкова

ВИСОКООБРАЗОВАН РОДОЛЮБЕЦ	215
--	------------

Матей Шопкин

БЛАГОСЛОВЕНИЯТ СМИСЪЛ	221
------------------------------------	------------

VI.
ПРИЛОЖЕНИЕ

Ангел Балевски

ПОГЛЕД КЪМ МИНАЛОТО НА 1300-ГОДИШНА БЪЛГАРИЯ.....	227
АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ – ВАЖНИ ДАТИ.....	235
СПРАВКА ЗА АВТОРИТЕ.....	253
ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ	262

ДУМИ ЗА НАЧАЛО

Академията си има свой живот, свои традиции и трябва да се уважава...

Аз не мога да си представя бъдещето на страната без една такава мощна комплексна институция. За нея трябва да се мисли нашироко и с далечен прицел...

Никой не може да я ръководи. Тя се ръководи чрез своите учени.

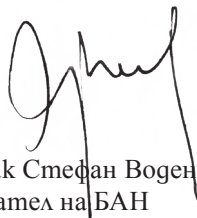
Ангел Балевски, „Тревоги“ (София, 1995)

Тези думи на академик Ангел Балевски днес звучат като завети. Името му е неотделимо от цялостното промишлено, научноизследователско и социално-икономическо развитие на страната ни през втората половина на XX век. Двете десетилетия, в които той ръководеше Българската академия на науките, бяха време на подем, на утвърждаване на авторитета ѝ у нас и по света. През годините тези постижения бяха доразвивани и днес българската академична наука има своето безспорно място в модерна България.

Академик Ангел Балевски беше човек на глъгга и това беше неговото призвание – да опазва постигнатото, да гради нови устои, да дава път на идеи и да увелича хората след себе си! В него имаше нещо патриаршеско – и в осанката, и в поведението – което респектирало и се запомняше. Той вършеше всичко с невероятен размах, с широта, с жеста на един духовно щедър човек. Обичаше българската наука и Академията, бореше се за тях, пазеше ги. Издигна Академията като важен български център за наука и я предаде на бъдещето.

Пророчески са думите му: „АКАДЕМИЯТА Е БЪЛГАРСКА СВЕТИНЯ!“

Август, 2014 г.

Академик Стефан Воденичаров,
Председател на БАН

ПРЕДГОВОР

Васил Сгурев

Течеше 2000 г. – първата година на новия век и новото хилядолетие, в която се навършваха 90 години от рождението и три от кончината на академик Ангел Балевски – забележителна личност, оставила трайни следи в развитието на българската духовна и материална култура през втората половина на XX век. Академията още не бе готова да отбележи това събитие и по инициатива на Ръководството на Федерацията на научно-техническите съюзи (ФНТС) през есента на същата година такова честване се състоя в зала „Проф. Асен Златарев“ на Националния дом на науката и техниката в София – същата зала, в която петдесет и пет години преди това, младият тогава професор Ангел Балевски, бе чел първите свои лекции пред студенти от новосъздадената Политехника. Интересът към честването бе голям, а залата – препълнена от желаещи да се докоснат до личността на юбиляра, да станат съпричастни към сътвореното от него. Присъстваха инженери, учени от БАН, представители на художественотворческата интелигенция, депутати, обществени дейци. Юбилейно слово „Живот, достоен за мъдрец“ произнесе Божидар Динков – дългогодишен съветник на председателя на БАН, акад. Ангел Балевски. Имаше много желаещи да разкажат спомени и впечатления за акад. А. Балевски. Особено впечатляващо бе словото на акад. Николай Хайтов – за дългогодишното им приятелство и съвместната работа, за човека Балевски. За съжаление не бе направен запис на това слово, а малко след това си отиде и Николай Хайтов.

След официалната част, когато разговорите продължиха на „чаша вино“, се роди идеята да се съберат в отделен сборник словата и спомените за акад. А. Балевски. Активно участие в издирването, събирането и представянето на материалите взеха Цветанка Цанева – секретарка

на акад. А. Балевски, и инж. Димитър Ляков – дългогодишен негов помощник-председател по административно-стопанските въпроси.

Десет години след това – на 29 април 2010 г. на същото място, от същите организатори и по същия начин, бе проведено второто юбилейно честване – този път по случай 100-годишнината от рождението на акад. А. Балевски. Юбилейното слово „Академик Балевски – от щрихи към портрет“ бе произнесено от чл.-кор. Минчо Хаджийски.

В предлагания сборник са включени словата и спомените от двете юбилейни чествания, както и други материали, които бяха предоставени от авторите – дългогодишни сътрудници и колеги на акад. Балевски, също и членове на академични институти, които са го познавали или непосредствено са работили с него.

Тези два форума показаха убедително, че влиянието на личността на Балевски е много по-широко, отколкото в БАН и в научно-техническите среди – то има широки обществени и хуманитарни измерения, които магнетично привличат към неговата светла личност различни по професия и обществено положение хора.

И двете чествания преминаха под мотото „Балевски – мъдрецът“. Мъдрец е ключовата дума, която най-пълно и най-точно характеризира живота и творчеството на този голям българин, патриот и демократ, радетел на каузата за оптимистично развитие на българския народ. Така по естествен начин се роди заглавието на този сборник.

В представения том са включени спомени за човека Балевски от хора, които са работили с него, като са описали характерни случаи през различни периоди от неговия живот. Те са от различни среди – учени, писатели, общественици, инженери, представители на хуманитарни и обществени науки, и просто негови съратници и почитатели. Някои от тях вече не са сред нас – акад. Г. Близнаков, акад. Р. Каишев, акад. П. Зарев, Божидар Динков... и гр. Сборникът не претендира за всеобхватност в представяне на личността на акад. А. Балевски – това сега едва ли е възможно. Той не е и изследване на научно-инженерните постижения, нито на хуманитарните възгледи, или пък на научноорганизационните успехи на акад. А. Балевски. Такива изследвания предстои тепърва да се появят. Те трябва да имат комплексен характер, обхващайки различни страни от неговата разностранна дейност – изследователска, инженерна, организационна, държавническа.

Академик Балевски беше диалогичен човек, умееше да общува, да създава и развива контакти, да убеждава и привлича. Всеки раздел в струк-

турата на сборника започва с негови мисли, извлечени от публикувани книги с интервюта („Тревоги“, 1995; О. Загорев. „Насаме с академик Ангел Балевски“, 2000), което е в съзвучие с тази негова диалогичност. Струва ми се, че запознаването с публикуваните тук спомени ще даде на читателя по-ясен образ на академик Ангел Балевски, отколкото всякакво друго представяне.

Ако предлаганият сборник подтикне към появата на нови изследвания, то може да се смята, че неговата роля като катализатор за един обхванат поглед към личността и делото на академик Ангел Балевски ще бъде изпълнена.

Запознавайки се с отпечатаните в настоящия сборник материали, читателят не може да не усети величието на личността на Балевски и неговия отпечатък върху епохата от нашето близко минало. Даже сега, сравнително скоро след като той ни напусна, могат да се усетят някои измерения на сътворените от него дела. Изкушавам се да посоча тези от тях, които ми се струват най-съществени:

1. През 70-те и 80-те години на миналото столетие, заставайки на чело на БАН, А. Балевски се оказа „нужният човек на нужното място и в нужното време“. В страната ни бе започнала мащабна индустриализация и механизация практически във всички области на материалното производство и обществените практики. Тези процеси се нуждаеха от съответна значима научноизследователска опора в лицето на академичната, университетската и ведомствената наука. За две десетилетия, акад. А. Балевски превърна Академията в организация, която работи и живее с най-важните проблеми на страната. За първи път в своята история БАН се изяви като инициатор и създател на нови отрасли и технологии в българската високотехнологична индустрия – персонални компютри, промишлени роботи, съвременни технологии за леене, химически технологии за покрития, микроелектронни и лазерни технологии, някои технологии в отбранителната промишленост и космоса. За две десетилетия с активното участие на Академията и нейния председател бе осъществена такава технологична модернизация, която позволи на нашата страна по брутен вътрешен продукт (БВП) на глава от населението да заеме 37-ма позиция, а по аналогичен разход за изследователска

дейност – 32-ра позиция сред повече от 150 държави. БАН се разрасна в достатъчно мощна комплексна научна организация, способна да се справя със значителни предизвикателства, разбира се съвместно с тогавашната вузовска и ведомствена наука. Заслугата на акад. А. Балевски за този поврат на БАН към реалните проблеми на България са повече от очевидни. Той бе инициатор за създаването на нова научноорганизационна форма на сътрудничество между науката и индустриалното производство – научно-производственото обединение (НПО). Неговата помощ бе решаваща за създаването и успешната дейност на НПО „Технология на металите“, в което бе интегриран и ръководеният от него Институт по металознание и технология на металите. Той активно съдейства за създаването на технологичен парк на ИТКР при БАН, в района на Гара Искър – София. И в двете структури се работеше по създаване на нови изделия и системи, готови за пазарна реализация и за серийно производство. Председателят на БАН бе в течение на цялата тази дейност и активно я подпомагаше.

След 1990 г. той болезнено преживяваше ширещата се бездарно осъществявана приватизация и икономическа либерализация, която, на практика, доведе до унищожаването на отделни отрасли на промишлеността – в това число и високотехнологични. На фона на раздробеното машиностроене и металообработка, лансираната днес реиндустриализация би допаднала на акад. А. Балевски, ако, разбира се, не остане само една красива цел.

2. Не по-малко значими са и неговите заслуги в духовната сфера, където години наред се подценяваше защитата на националните интереси и се превъзнасяше ролята на интернационализма. Акад. А. Балевски водеше последователна борба за издигане на националното достойнство на българина, на чувството му за патриотизъм и обич към Отечеството. Ако бъдем достатъчно точни и откровени, това бе неговото кредо, ако щете – неговата религия. И той я проповядваше последователно и настойчиво. Големият му интерес към обществените и хуманитарните науки, и огромното време и внимание, които им отделяше – всичко това в немалка степен бе следствие от разбирането му за патриотизъм и за издигане на националното достойнство на българите. В това има нещо от времето на Българското възраждане, от духа на троянските балканджии.

Сега се стремят да пречупят тези виждания на А. Балевски през призмата на глобализма. Но това вече не е Балевски.

3. Председателят Балевски имаше и друга слабост – образованието. Като дългогодишен педагог, ръководител на катедра и ректор на

Техническият университет – София, той познаваше отблизо проблемите на образованието, както и значението на високкоквалифицираните инженери и изследователски кадри за развитието на страната. С неговото име е свързан и един изключително важен експеримент за интеграцията на науката и образованието между БАН и Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – Единните центрове (ЕЦ) за наука и образование. Успешният опит от работата на тези центрове у нас потвърди целесъобразността от такава интеграция, за укрепването на която председателят на БАН не жалеше сили и време.

В днешно време вече се чуват гласове за ренесанс на тази форма на интеграция, още повече, че в някои други държави нашият опит бе успешно използван.

4. Акад. А. Балеvски съдействаше активно за широкото отваряне на БАН към чуждестранни научни организации и университети. В тази дейност му помагаше и това, че той самият бе нестандартна и демократична европейска личност – и по възгледи, и по дела. Чрез многобройните си лични контакти с чуждестранни учени, общественици и държавници той осъществяваше дейност, която изпреварваше времето и господстващите тогава догми и предразсъдъци. Особено големи са заслугите му за сближаването на България и Федерална Република Германия както на ниво академия и университети, така и на държавно равнище. Приживе той получи единодушно висока оценка за своята миротворческа дейност в рамките на Пъгуошкото движение.

5. Твърде малко е известно за голямата роля на А. Балеvски като член на Държавния съвет на България при реализирането на редица полезни инициативи в областта на науката, образованието и социално-икономическата сфера. Той използва своите държавнически възможности за възпрепятстване на откъсването от БАН на редица нейни институти и звена. На него се дължи отклоняването на идеята за строителство на язовир на река Дунав при град Свищов, което би донесло значителни щети за нашата страна.

6. Председателят Балеvски използваше един специфичен свой стил на управление, който може да се отъждестви с така наречената „мека (soft) стратегия“ на управление. Този негов стил бих нарекъл „управление с добрина“. Той умееше да вижда положителното в хората и да стимулира техните творчески изяви и добри дела. Струва ми се, че част от тази „мека стратегия“ бе разведряването на обстановката чрез подходяща за случая шега и даже посочване на недъзи чрез някоя негова смешка. Към по-

добен мек и шеговит стил се придържаше и при неофициалното общуване с висши държавни служители, и, по собствените му думи, много често успяваше да постигне търсените резултати.

7. Председателят Балевски притежаваше вродена скромност и не обичаше да изтъква своите собствени научноизследователски и приложни постижения, патенти и изобретения.

Той бе награден с многобройни български ордени и отличия, както и с немалко чуждестранни. Сред тях особено място заемат: връчената му в Хамбург през 1985 г. международна награда „Кьорбер“, престижният златен медал „Рудолф Дизел“ (1990 г., Германия) и медалът „Ломоносов“ на Руската академия на науките. Известно е, че наградата „Кьорбер“ е съпроводена със специална диплома и с парично възнаграждение от 800 000 марки, които той предостава за развитие на българската наука.

Името и цялостната научноизследователска дейност на акад. А. Балевски са трайно и неотделимо свързани с развитието на металознанието и металолееенето в нашата страна през втората половина на миналото столетие, както и с многобройните предприятия, работещи по неговите методи и патенти.

От каквато и позиция да се погледне двадесетгодишното председателство на БАН от акад. А. Балевски, не може да не се забележи, че то е дълбоко белязано от неговата личност и дела. Струва ми се, че и за самия него този период бе „звездно време“ в цялостната му творческа дейност. Това е време на възход и за самата Българска академия на науките. Време, което без всякакво преувеличение може да се нарече „епоха на Балевски“ в академичната наука и практика.

Това го разбираха много негови изтъкнати колеги и приятели, когато той все още бе сред нас. На честването на 85-годишнината на акад. А. Балевски дългогодишният му приятел акад. Ростислав Каишев, каза: „Днес акад. А. Балевски е върхът на инженерната мисъл в нашата страна и не само в нашата страна, но и в световен мащаб. Той е един високо ерудирен и хуманен човек, най-изтъкнат в инженерните науки, като един най-изтъкнат хуманист, който не се страхува и в най-критичните моменти да покаже своя патриотизъм, да посочи ясния път, по който трябва да върви нашата политика по отношение на Македония, на езика и т.н.“. Разбира се, ще има и други виждания за историята на БАН през този период от време, но ми се струва, че казаното от акад. Р. Каишев винаги ще доминира и не ще избледнее в бъдеще.

И още нещо. През последното десетилетие от неговия живот му бе поднесена голяма доза незаслужена горчивина. И тогава той даде своя последен урок – не слезе до нивото на злобата, интригите и примитивните обвинения. Държа се достойно и почтено дори и към онези, които заслужаваха презрение. Само дето лицето му се изпъна и помръкна, а в очите му се появи несвойствена за тях тъга. Такъв си отиде от нас.

Акад. А. Балевски е вече в историята и на новите поколения учени и инженери им предстои да се приобщават към неговата голяма личност и значими дела. Да се надяваме, че неувяхващият оптимизъм на А. Балевски за бъдещето на нашия народ ще им помогне да преодолеят предизвикателствата пред България. Нека вярваме също така, че новите поколения българи ще уважават науката и Академията и ще я водят разумно напред, така, както умееше да прави това този мъдър дългогодишен неин ръководител.

Академик Ангел Балевски притежаваше огромен интелектуален заряд, който му позволяваше да води след себе си хора от различни обществени слоеве, да ги учи да бъдат добри и човечни. И затова българите го изпратиха в последния му път искрено, от цялата си душа и сърце, така, както не са изпращали нито един наш сънародник в най-нови времена.

Април, 2014 г.

**I. В какво се състои достойнството
на един сериозен учен?**

**„Безкористност, жертвоготовност,
способност за себеоценка и толерантност.“**

АКАДЕМИК БАЛЕВСКИ – ОТ ЩРИХИ КЪМ ПОРТРЕТ

Минчо Хаджийски

Едва ли може да има съмнение, че академик Ангел Балевски приживе беше една от най-харизматичните личности сред българската интелигенция. Научният му авторитет, комуникативният му финес, впечатляващият обхват на културните му интереси, елегантният му хумор – бяха вероятно между основните причини за неговото влияние и популярност. Изминалите почти 15 години от кончината му показват, че, независимо или даже въпреки явните и неявни опити за negliжиране на неговата личност и дело, академик Ангел Балевски продължава да бъде обект на интерес не само в рамките на научната и инженерната общност, но и за много по-широки обществени кръгове.

Като всяка значителна фигура, академик Ангел Балевски бе многоплатова личност. Естествен е въпросът – какви са все пак причините за неговата продължаваща популярност? Дали това са интелектуалните му предизвикателства, нравственият му патос или прозорливостта му да се добира до същината на нещата и да ги представя в ярка, запомняща се форма? Спомените и впечатленията на участниците в чествания или различни юбилейни годишнини на акад. А. Балевски дават разнообразни отговори на тези и много други въпроси. Те, заедно с книгите му от последните 5 – 7 години от живота му, предоставят интересни теми за размисъл на внимателния читател, решил да изгради свой личен портрет за него. Изглежда, с течение на времето, от отделните щрихи на спомените и индивидуалните портрети ще се оформи един по-общ и по-пълнен образ на академик Ангел Балевски. Това интелектуално усилие си струва труда и то е неизбежна реакция на мислещите хора в условията на ду-

ховна криза, когато интуитивно се търсят личности от ранга на Ангел БалеВСки, излъчващи оптимизъм.

Настоящият текст е опит да се очертаят по-отчетливо някои основни черти от многостранната му личност. За постигане на пълнота са използвани разсъждения, шеги и афоризми от книгите на акад. А. БалеВСки „Тревоги“ (1995), „Българиада“ (1996), „Настроения“ (1997) и от сборника „С академик Ангел БалеВСки – на шега и сериозно“ (съст. И. Пейковски, 2003). Включени са и спомени на членове на моето семейство, свързано с роднински връзки с акад. БалеВСки.

Корените

Академик Ангел БалеВСки е роден през 1910 г. в Троян. Тогава това е малък град с 600 – 700 къщи и 3 – 4 хиляди жители. В града е популярна поговорката: „Планината ражда хора, а полето – жито.“, не без основание, тъй като Троян дава на България през миналия век над 100 видни обществени и научни дейци. Родната къща на БалеВСки е в „Горни край“, където той отраства като сирак в типичната троянска еснафска среда на обушари, калпакчи, грънчари, абаджии, кожари. Момчето вижда надеждите и страховете, гордостта и амбициите, колебливостта и непоследователността на троянския еснаф, така задълбочено изследвани и представени от три години по-големия негов съгражданин Иван Хаджийски в „Бит и душевност на нашия народ“. И тъй като проблемите за нравствеността са определящи в тогавашните икономически и социални отношения в малкия град, младият БалеВСки попива онези добродетели и здрав български морал, които по-късно ще са в основата на неговия нравствен патос. В тези детски и юношески години той емоционално се зарежда с много неща. Преди всичко, поради ранната смърт на бащата, недоумъкът и изнурителният труд на майка му оставят трайна следа в съзнанието на момчето. Той рано схваща смисъла на троянската поговорка „1000 бода за една пара“. Разбира необходимостта еснафите да владеят 2 – 3 занаята, за да оцелеят. Оттук е любовта към техниката и началото на идеята му за спасяване със собствени сили, която по-късно академикът многократно ще излага по различни поводи. Момчето вижда амбицията на троянските майстори – абите, престилките, грънците, кованите медни изделия да бъдат не само полезни, но и красиви. Той има пред очите си чудесни примери на изделия на художествените занаяти. Може би точно тогава започва да прави разлика между изкуство и кич и

да разбира, че има майстори, които влагат сърцето си в това, което изработват, далеч не само, за да го продават. Тогава започва формирането на неговите естетически критерии и концепции.

Балевски усвоява едно важно правило за придобиване на авторитет в троянския еснаф – ако трудът е нравствена повеля, то веселият нрав, смехът и закачките, казани на място, са задължителен атрибут. Много от духа на неговите вицове и афоризми в зряла възраст имат корените си в троянския еснаф и носят остроумието на най-интересните троянски зевзеци.

Момчето възприема и една важна особеност на Балювския род, демонстрирана му нагледно от неговата майка – в името на важна цел са възможни определени компромиси, така, че „Балювците могат да се огъват, но никога не се чупят“. По-късно това се превръща в един от принципите в житейския път на академика.

В прогимназията младият Балевски има късмет негов учител да бъде популярният тогава в Троян Калчо Калчев. От този влюбен в учителската си професия човек момчето научава и възприема много важни неща – умението да се изразява свободно чрез писмени реферати, навика за интелектуално общуване в дискусии, любовта към природата и историята на троянския край, идеята за самоусъвършенстване. От общуването с Калчев вероятно водят началото си неговите увлечения към еволюционизъм, толстоизъм и вегетарианство.

Видял трудолюбие и съзидателността, тъжното и смешното в троянската чаршия и собствения си дом, младият Балевски формира основни нравствени норми на поведение, които ще следва неотлъчно цял живот. От годините в Троян му остават будността, активното отношение към екзистенциалните проблеми, любовта към знанието, целестремението.

Инженерът

Ангел Балевски завършва известната тогава Трета мъжка гимназия в София и заемайки средства, заминава да следва инженерство в Немското висше техническо училище в Бърно, Чехия. Обучението там се е водило на немски език, откъдето е и перфектното му владение на немски. Изборът на професия при бъдещия академик не е случаен, а дълбоко осъзнат. На въпроса защо е предпочел инженерството пред музиката той отговаря: „Следвал съм инженерство, както съм чувствал поезия-

та на техниката, красотата на техниката, целия възторг на техниката“. Дипломира се по машинно инженерство през 1934 г. Следват десет години на интензивна и разнообразна инженерна дейност, за която той казва: „правил съм какво ли не“. През първия период на дейността си Балевски разработва и следи изпълнението на различен тип машини: хидравлична преса за месинг, каменотрошачка, съоръжение за леене на самолетни бомби, компресори, повдигателни съоръжения, водни турбини „Францис“. Работи като инженер във фабриките „Верила“ и „Челичена ръка“. Към втория период от дейността му може да бъде отнесена създадената инсталация за добив на чугун във въртяща се пещ. Тук инженерът потвърждава теоретичните си предположения по отношение на нискотемпературния добивен процес. Резултатите от тази инженерна научна работа са в основата на хабилитационния му труд, с който той става през 1945 г. извънреден професор в Машинния отдел на откритата тогава Политехника в София. За избора си да покани Балевски за професор, академик Георги Наджаков по-късно казва: „Знаете ли какво смятам за свое най-голямо откритие? Това е академик Ангел Балевски. Открих го случайно. Беше инженер в една леярна. Почти насила го направих професор. И както виждате, не сбърках“.

Помня един разговор с моя баща, с когото са връстници, съученици от Троян и са следвали заедно в Бърно. Балевски подготвяше курс по „Механична технология и фабрична организация“, а поводът за разговора беше книгата на Хенри Форд „Моят живот и моите успехи“. Инженерните аспекти на фирмената организация бяха обект на оживена дискусия и аз бях силно впечатлен от дълбоките познания на „чичо Ангел“ от машиностроителното производство.

Третият период на научно-инженерната дейност на академик Балевски включва откритието и практическата реализация на метода на леене с противоналягане, който бе патентован през 1961 г. заедно с чл.-кор. Иван Димов. Методът бе научно и инженерно разработван дълги години в Института по металознание и технология на металите при БАН и се превърна в едно от малкото тогава комерсиализирани постижения на българските учени и инженери, което се е утвърди в световната практика.

Академик Балевски винаги е считал инженерните науки като важно научноприложно направление в дейността на БАН. В периода 1960 – 1968 г. той е директор на Инженерния отдел при БАН. Най-инженерно ориентираният сега институт на БАН – Институтът по металознание, съоръжения и технологии, е негова рожба и носи неговото име.

Професорът

Съгласно тогавашните правила, извънредният професор Ангел Балеvски (от 1945 г.) става редовен професор две години по-късно. Създава и дълги години ръководи катедра „Механична технология и фабрична организация“. Поема ръководни постове – заместник-ректор (1948 – 1953 г.) и ректор (1966 – 1968 г.) на Политехниката (по-късно МЕИ, сега ТУ – София).

Младият 35-годишен професор е имал изключително чувство за отговорност в новото си поприще на педагог: „Пристъпих със страх към работата като професор, защото не бях чиракувал никъде, а всяко нещо се учи с чиракълък. Не съм бил нито асистент, нито доцент“.

Около избора ми на специалност за следване в МЕИ, моите срещи с проф. Балеvски (тогава за мен „чичо Ангел“) зачестиха. Най-умният и образован човек в рода на няколко пъти ми изложи своето виждане за инженерното образование. Едва ли всичко съм разбирал достатъчно нагълбоко, но той бе толкова убедителен, че от многото алтернативи за избор ми остави само две: „Технология на машиностроенето“ и „Топлотехника“. И двете специалности отговаряха на неговото схващане за необходимост от достатъчно обща инженерна подготовка. Аз избрах второто. По-късно ще се появи неговата саркастична фраза: „Най-после ще имаме например инженери по гайки, инженери по болтове, инженери по завиване на гайки“. Възпитаник на немската инженерна традиция, той остро възразяваше срещу прекомерната специализация във висшето инженерно образование – процес, който беше неподходящо заимстван от тогавашния СССР и бързо се пренасяше у нас. Проследявайки организацията на съвременното инженерно образование в САЩ, Европа и Япония, не можем да не сме респектирани от прозорливостта на Балеvски преди повече от половин век.

Моето поколение машинни инженери имаше невероятното щастие да бъде възпитавано от една група професори, дошли от практиката, където само преди десетина години (в чужбина или в България) са били водещи инженери. Това бяха емблематични личности: проф. Васил Геров (помпи, компресори, вентилатори), проф. Минчо Попов (хидро- и газодинамика), проф. Георги Ангелов (машинни елементи и подземно-транспортни машини), проф. Борис Попов (двигатели с вътрешно горене). Проф. Ангел Балеvски бе един от тази славна кохорта, която не само създаде българското инженерно образование, но го направи така, че три-четири

десетилетия след това то по нищо да не отстъпва на най-добрите европейски и световни образци.

Проф. БалеВСки имаше изградена стройна педагогическа концепция. Тя съдържаеше няколко основни принципа, които той следваше неотклонно.

Проф. БалеВСки никога не приемаше лъжливата постановка, че „няма лоши ученици, а има лоши учители“. Негов е общоизвестният афоризъм, че „да се развие нещо, трябва да има нещо навитичко“. В неформална среда многократно съм го чувал да коментира несъответствието между амбиции и възможности на много конкретни хора.

Един от основните педагогически принципи на професора беше, че студентите трябва да се научат да мислят и действат самостоятелно. Той считаше, че „За човека е важно мисленето. Ние трябва да научим учениците си да могат да правят неща, които не са учили“. Ето едно негово откровение в същия смисъл: „Много пъти ме е учудвало едно нещо. Идва студент и чувам мислите от моя учебник. Казвам си: „Боже Господи, аз ли допуснах тази грешка, че така смачках този млад човек и го накарах да мисли с моите мисли и да загуби своята собствена мисъл? Това е страшно престъпление“.

Проф. Ангел БалеВСки отдаваше голямо значение на начина на преподаване. На лекциите си той съумяваше да прикове вниманието ни, защото с нас говореше като опитен инженер с бъдещи инженери, отделяше важното от маловажното, цитираше подходящи фрагменти от известни философи, писатели, поети. Особено ни харесваха неговата ведрост и доброто настроение, находчивите му шеги и афоризмите. Допаднаше ни това, че винаги бе елегантно облечен и поддържаеше една добре премерена дистанция с аудиторията. В съдържателен план лекциите му бяха композирани прецизно. Той считаше, че „Ако казаното е например под формата на гълга и скучна дефиниция („това е така и така“), то се възприема като интелектуална агресия, на която човек несъзнателно се съпротивлява“. За него важно бе не само да бъде изнесена лекцията, а лекцията да стигне до студентите.

Проф. БалеВСки ясно разграничаваше обучение от възпитание. Самият той – образец на интелигент от най-висока класа – даваше нагледни примери за това. Той считаше, че „Не бива да наливаме в главите на студентите само факти, но и да ги възпитаваме. Навиците се добиват“.

Професорът нееднократно ми е развивал тезата си за „обучаващи се и обучавани студенти“. Той ценеше първите и се примиряваше с вторите. Считаше, че самоизграждането и самоусъвършенстването са основни за развитие на личността, особено в студентските години.

Академикът

Професор Ангел БалеВСки става член-кореспондент на БАН през 1952 г. и академик през 1967 г. От следващата 1968 г. той е избран за Председател на БАН и заема този пост в продължение на 20 години. Само проф. Марин Дринов и проф. Иван Гешов са били по-продължително време начело на Академията. Всъщност ръководните функции на проф. БалеВСки в БАН са по-стари. От 1960 г. до избора му за Председател той е бил Директор на Инженерния отдел към БАН (предшественик на сегашното Отделение за инженерни науки), а от 1967 г. до 1989 г. е бил Директор на Института по металознание и технология на металите.

Академик БалеВСки възприемаше Академията присърце и твърде емоционално. За него тя е „българската светиня“. Особено актуални днес са думите му: „Аз не мога да си представя бъдещето на страната без една такава мощна комплексна институция. За нея трябва да се мисли нашироко и с далечен прицел; тука няма място за гребното мислене на себични недоправени хора“. Сякаш е писано сега!

Развитието на Академията по времето на академик БалеВСки представлява емпирична проверка на възможностите му да реализира няколко свои основни тези за БАН – необходимост от съществуването ѝ, от комплексността ѝ, от тесни връзки с промишлеността, от развитие на материалната ѝ база. Реализирането на всяка една от тезите бе резултат на великолепно премислена стратегия и майсторски тактически изпълнения, изхождайки от особеностите на властовите вълни в тези години.

Особено сложна и тежка бе битката му за запазване на целостта на Академията. В началото на 70-те години една друга голяма фигура в развитието на техническия прогрес в България – проф. Иван Попов, член-кореспондент на БАН, лансира идеите си за отделяне на институтите по инженерни, природни и математически науки от БАН, и превръщането им във ведомствени институти. Противопоставиха се идеите на две големи личности от втората половина на XX век, които бяха, освен другото, и с различен властови капацитет. БалеВСки пише по-късно: „Когато станах Председател на Академията, поникна отнякъде тенденцията да се закрие Академията. Но имаше хора, които показаха разбиране, че това не бива да става и тя оцеля, запази се (нали сме си специалисти по оцеляване)“. Сега можем да оценим далновидността и дипломатическите умения на академик БалеВСки, тъй като, ако бе допуснат вариантът на

проф. Иван Попов, при пълния колапс на ведомствената наука у нас в началото на 90-те години, БАН нямаше да съществува.

Академик Балевски вярваше, че основната сила на Академията е в нейната комплексност и в присъствието на големи учени. В „Тревоги“ той пише: „Академията е силна, само когато има големи учени и когато е комплексна. Да решава големи комплексни въпроси, въз основа на които да се вземат важни управленчески решения. До такова положение не бяхме още стигнали, но бяхме вече тръгнали. Беше ясно, че ще се върви натам“. Този проблем в наши дни е толкова остър, колкото и тогава.

Значителни са заслугите на академик Балевски за насочване на потенциала, заложен в комплексния характер на Академията, към решаване на големи национални програми. Типичен пример са двете от тях – по „Роботика“ и по „Персонални компютри“, разработвани в бившия Институт по техническа кибернетика и роботика при БАН.

По времето на академик Балевски като председател материалната база на БАН нарасна съществено. И това не бе просто подарък на обществото към нея. В тези години се отчиташе сумарен ефект от разработки на БАН в размер на 500 млн. лв. Колкото и методите за оценка да са били различни или не съвсем точни, няма съмнение, че основната причина за устойчивото ситуиране на БАН бе, че тя успешно обслужваше обществения интерес и очакванията на хората, тя създаваше авторитета на българската наука и в България, и по света. Този проблем е остро актуален и в наши дни.

Академик Балевски разглеждаше БАН като институция, която показва лицето на България. Той пише: „За мен ролята на Академията да показва България на света е била не по-малко важна, отколкото да прави наука. Стремел съм се чрез Академията чужденците да бъдат запознати с България, с душевността на България, с туй, което представлява българският народ със своите духовни ценности“.

Родолубецът

Академик Балевски беше европеец по манталитет, култура, ценностна ориентация. В непрекъснатите си контакти с учени и научни дейци от други страни той винаги е оставял впечатление на достолепен, остроумен и задълбочен партньор от европейски тип. Същевременно обаче сърцето на академика беше българско и с присъщата си откритост той не се притесняваше да показва своето родолюбие: „Ако бях англи-

чанин или французин, не бих обичал тъй силно страната си, както аз обичам България заради великото ѝ страдание“, „Нашата земя е чудесна и прекрасна. Нашите планини ги няма никъде. У нас и камъните са топли“.

Родолюбието му е активно и той вярва в собствените сили на България да излиза от кризисни положения. Балевски е убеден, че „най-важното е да не гледаме навън, а да видим какво можем сами да направим“. Академикът не беше наивен мечтател. Той ясно виждаше трудностите да се измъкне България от положението, в което се намира: „Ние тази наша изстрадала майка България никога няма да я измъкнем от блатото, в което е потънала, ако не надживеем пристрастията си, не обединим силите си“. Тази му увереност във възможностите на българите има своите исторически корени. Обичаше да напомня: „България е учила половин Европа на земеделие и овощарство“, „Създадохме едно висше училище, което по нищо не отстъпва на реномираните чужди висши технически училища“, „Питам се, ако швейцарците трябваше да създадат индустрия при нашите условия от самото начало – дали щяха да я докарат до това положение, докъдето сме я докарали ние? Нямаше!“. Твърде актуално днес звучат думите му: „Ние имаме нужда от самоутвърждаване, от създаване на чувство за сигурност и доверие в собствените ни сили“.

Родолюбието на академик Балевски има корените си в интереса му и в разбирането му на българската народопсихология. Израснал, а по-късно и общувал с такива познавачи на народната гуша като троянците Иван Хаджийски, Никола Шунковенски, Найден Чакъров, Димитър Гемеджийски, той съумява да извлече общото, знаковото за българина, ползвайки огромната си колекция от български индивидуалности от най-различни прослойки. В последните години на живота си академикът назоваваше открито редица непривлекателни черти от националния ни характер. Той говореше за „отминалото трудолюбие на българина“, сравнявайки го с трудолюбieto на троянския еснаф. Една от основните причини за това виждаше в икономическия модел: „Понеже държавата плаща, това го голяма степен демобилизира инженера, не го принуждава да мисли по икономическата страна на въпроса. Като е на зор, държавата да му бере грижата“. Притесняваше го „грозното самоотрицание“ на българина. За академика обаче то има исторически предпоставки: „Нашият народ е овладял две неща – да оцелява и да се оправдава. Според него чувството за някаква вина създава страх и чувство за малоценност. В интервю с чужденец не може да отсъства дежурният въпрос: „Харесва ли Ви България?“ – да се убеди журналистът, че сме в ред, че сме добри, че не сме

виновни“. Същевременно, с болка, той посочваше някои важни за бъдещото развитие на страната черти на националния ни характер: „Ние сме народ с невероятно сложна душевност, но сме склонни да усложняваме нещата“, „Българинът е много находчив, лесно се справя, но му липсва дисциплина“. Тези и други такива качества трябва да се преодоляват, а според БалеВСки това е възможно именно чрез самоутвърждаването ни като нация.

Хуманистът ерудит

Всеки, който е общувал или просто контактувал с академик БалеВСки, оставаше силно впечатлен от неговите разностранни знания, от невероятната ерудиция, от широкия му поглед върху различни области на културата – наука, история, изкуства. Тези, които го познаваха по-отблизо, трудно могат да си представят, че той би могъл да посвети живота си само на една област или само на отделен проблем, колкото и важен да е той – например метода на лееене с противоналягане. В него имаше неутолима духовна потребност за навлизане в действително големите културни постижения на човечеството, трупани през вековете. Като сентенция звучи признанието: „В моя дълъг живот съм дошъл до заключение, че духовното има много по-голяма стойност от материалното. Великото в човек е, че твори духовни ценности, които са безсмъртни“. В академика щастливо се съчетаваха ученият и инженерът с безупречна логика с хуманиста, който дълбоко чувстваше изкуството в различните му форми. Ако при него имаше разлика между мисъл и чувство, тя беше много малка. Безсънните нощи на самостоятелно трупане на знание, безбройните негови формални и неформални срещи с различни хора, способността му да отделя важното от второстепенното – имаха за резултат рядка за интелектуалец от научно-инженерните среди разностранна ерудиция. Интересуваха го не само фактите. Много повече го вълнуваха връзките, взаимоотношенията и зависимостите между тях – така, както е при всеки голям учен. Със своя жив ум и енергия той търсеше общокултурните страни и ценности на явленията около себе си и по света. Обичаше да споделя мислите си, понякога необичайни и гръзки, в приятелски кръг и очакваше интелигентна реакция и оценка.

Имах възможност да присъствам нееднократно на разговорите му с проф. Иван Унджиев (биограф на Ботев, Левски и Бенковски) и дъщеря му, доц. Цвета Унджиева (литературен историк, изследовател на Хрис-

то Ботеф, Любен Каравелов, на литературата и периодиката на Българското възраждане), в които бях удивен от дълбокото му разбиране на историческите процеси. Академикът поставяше акценти не толкова върху философията на историята, колкото върху морално-нравствените поуки като пример за подражание. В трудни моменти при разговори с чужди делегации академик Балевски използваше нееднократно исторически съпоставки, за да аргументира тезите си, да смекчи атмосферата или просто да предложи интелектуално предизвикателство на събеседниците си.

Академик Балевски имаше особен пиетет към литературата. Той познаваше в детайли всички големи литературни имена в световната и в нашата литература. В първата половина на 90-те години на миналия век, вече в напреднала възраст, той написа голям брой стихотворения и епиграми. Те са искрена изповед на едно чувствително и огорчено сърце. Творбите му са с различни художествени качества, но сред тях има и забележителни постижения. Ето например четиристишието:

*Довеян до мене лист малък, белязан
със жълтия цвят на смъртта,
докосна лицето ми нежно, с боязън
и падна да гние в пръстта.
(„Мъртви листа“)**

Само човек с тънка чувствителност и благородна душа може да извае този съвършен стих.

Академик Балевски беше добър познавач и на класическата музика. Познаваше великолепно произведенията на всички именити композитори от миналото. Началото на музикалното му образование с цигулката на баща му е поставил в Троян популярният тогава учител Тончо Цоневски. Неговата оценка за младия Балевски е категорична: „Струва ми се, че ако той беше продължил с цигулката, рано или късно пак щеше да обиколи света. Не знам защо предпочете науката пред цигулката“. Академикът ценеше високо непреходните ценности на музиката не само като естетическа наслада, но ги считаше за задължителен елемент от душевната култура на всеки човек. Негови са думите: „На моите студенти винаги

* Академик Ангел **Балевски** – поет и сатирик (100 години от рождението му). Съст. Ст. Воденичаров, Я. Иванов. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 2010, с. 144.

съм казвал – за да бъдеш добър инженер, трябва да умееш да свириш на цигулка“. Спомням си невероятната атмосфера на разговорите му за музиката с д-р Георги Вачев (негов братовчед и мой вуйчо), който тогава беше лекар в Операта и често дежуреше и в зала „България“. Коментираше се текущият концертен сезон, особено на филхармонията, постиженията на диригентите Васил Стефанов, Влади Симеонов, Добрин Петков, Константин Илиев. Балевски смяташе симфоничната музика за висше достижение на човешкия дух и критериите му за изпълненията и интерпретациите бяха строги и високо компетентни. Други вечери бяха посветени на операта. Особено го вдъхновяваше българската певческа школа, която вече бе дала редица световни имена. Много се коментираше дейността на проф. Христо Бръмбаров, роден в Ловеч, когото считаха за най-добрия в света вокален педагог за мъжки гласове, подготвил Николай Гяуров, Димитър Узунов, Никола Гюзелов.

Израснал сред разкошните колоритни постижения на троянските грънчари, абаджии, майстори на престилки, черги и китеници, академик Балевски проявяваше жив интерес към изобразителните изкуства и в това нямаше нищо чудно. Чувал съм ги да разговарят с баща ми, който беше десенатор, за различни проблеми на приложните изкуства. Академикът ценеше много работите на Дечко Узунов.

Хуманитарните интереси на академик Балевски значително нагвърляха задължителното средно ниво за всеки истински интелектуалец. Той имаше широко виждане за приноса на различните области на културата и умееше да превръща невероятната си ерудиция в убедителна аргументация. От тази широка общокултурна основа произтичаха неговият хуманитарен патос и човечност.

Стильът на Балевски

Академик Балевски по общо признание бе сладкодумен и увлекателен събеседник. Той притежаваше майсторството да излага живо и достъпно, но същевременно научно точно и задълбочено, и най-трудните теми и въпроси не само от областта на техниката, но и от сфери с широк общ културен характер. В изказа му имаше лекота и устремност. Той се стремеше да избягва баналностите. Не обичаше изложението му да звучи надутно. За да не отежава, използваше сравнения, неочаквани съпоставки, исторически и философски отпратки. Академикът обичаше красивата фраза, която, произнесена понякога с леко троянска интона-

ция или изказ, имаше винаги очаквания ефект да привлече вниманието към същността.

Академикът умееше бързо и точно да оцени създалата се психологична обстановка в заседание, разговор, лекция или изпит и да излезе умело от нея с неочаквани аргументи, шеги, афоризми, притчи, без проповедничество и морализаторство. Той считаше, че „Логиката е нещо различно от психологията. Само с разум в общественения живот не може. Хладната официалност в много случаи е неефикасна“. Академикът имаше правило, което твърдо спазваше: „Насила можеш да вземеш от човек, ама насила не можеш да му дадеш“.

Още от младежките си години академик Балевски е еволюционист: „Добре е, когато всичко е с мярка. Аз съм еволюционист“. Широко известен е неговият афоризъм за излюпването: „Необходими са 21 ден мътене от кокошка или в инкубатор. Ако го нагрееш за по-бързо, не излиза пиле“. Това негово схващане бе източник на много неприятности в дейността му.

Хуморът беше отличителна черта в стила на Балевски. Обхватът на неговите шеги, анекдоти и афоризми беше огромен. Многократно беше молен това богатство да се издаде, но той системно отказваше. Считаше, че шегата или закачката са за живото общуване. Те възникват и са ефектни само при конкретна ситуация. Голяма част от шегите му са негов лични творения, резултат на точни наблюдения и дълбоки познания по българската народопсихология и на душевността на балканджиите от Троян. Хуморът му беше пъстър, но това е винаги хумор от извисена позиция, никога груб, винаги елегантен, задължително остроумен и еднакъв към другите и към себе си. Този тип хумор сега не можем да открием по телевизията. Хуморът на Балевски в едни случаи е хуманитарно приобщаване към обекта на внимание с извисяване над обсъждания проблем, което той многократно е прилагал по сведения на очевидци и негов собствени спомени в международната си дейност. В други ситуации хуморът му беше саркастичен – при упорито неразбиране на същността на дискутирания проблем. Най-често са шеги, леки пародии или афоризми, които целят по-голяма живост и изразителност.

За стила на мислене на академик Балевски бе характерно взаимното проникване на природни и инженерни науки, от една страна, и от друга – на познания от сферата на хуманитаристиката. Повечето учени не желаят или не успяват да го правят. Балевски го умееше виртуозно. Съчетаваше прецизността на конкретното наблюдение или анализ с полета на крилата мисъл от известен писател класик. Същевременно, логиката

на фактите, резултат на точни наблюдения, го насочваше към дълбоки съпоставки и точни оценки. Този синтез на мисъл и чувство бе уникален за него и остави незабравими спомени и поуки.

Мъдрецът

И двете чествания на 90 и 100-годишните юбилеи на академик Ангел БалеВСКИ във ФНТС преминаха под надслова „Мъдрецът БалеВСКИ“. Неслучайно. Каквато и дефиниция за „мъдрост“ да се приеме, а те са много, академик БалеВСКИ ги покрива. Преди всичко той бе избран за мъдрец на Пъгуошкото движение за „манталитет, висота на духа и общочовешка етика“.

Има един известен афоризъм: „Умен е този, който знае какво да каже, ала мъдрият знае дали да го каже“ (Майкъл Шенбъръ). Той изцяло съответства на характера и поведението на академик БалеВСКИ. Той казваше, че „Убежденията и становищата си не менят само глупците и мъртвите“. Докато човек е жив, се съобразява с даденостите, а те се изменят. Нали латинците казват „времената се менят и ние се меним в тях“. Така че академикът не само знаеше какво да каже и дали да го каже, но своевременно отчиташе промените, без да изневерява на убежденията си.

Академик БалеВСКИ беше мъдър човек, защото винаги имаше няколко опорни точки в съжденията си – научна, инженерна, нравствена, хуманистична, обществена. Това правеше твърденията му категорични и убедителни.

С вникването си дълбоко в същността на нещата академик БалеВСКИ умееше да избягва или да смекчава конфликтите. Негови са думите: „Човек е склонен, когато не разбира нещо, да го отрича. А мъдростта поведява, когато не разбираме нещо, да се мъчим да го разберем“. Показателен пример за реализация на тази мисъл е разбирането му за механизмите за управление на БАН: „Когато поех ръководството на Академията декларирах, че я познавам, но не мога да я ръководя. Никой не може да я ръководи. Тя се ръководи от своите учени“.

Един от източниците за мъдростта на академик БалеВСКИ беше неговата вяра в самоусъвършенстването. Обичаше да цитира Кант: „Нищо не ме е удивявало тъй, както звездното небе над мен и нравственият закон в мен“ и заключава „Трябва да насочим погледа си както към природата, така и към нас самите“.

Дарбата на академик БалеВСКИ да изслушва внимателно и да разбира събеседника или опонента, с живия си ум бързо да оценява фактическата

и особено психологическата ситуация, и главното – да намери начин така да насочи разговора и аргументацията си, че да не обиди събеседника, бе един от важните страни и прояви мъдростта му. Той не се страхуваше от острите ситуации, но никога не допускаше преминаване на границата, при която конфликтът се превръща в скандал.

Мъдростта на академик БалеВСки можеше да се долови в невероятната му прозорливост да достига бързо до същината на нещата. Той ги виждаше в тяхната цялост и сложност. Не подценяваше детайлите или отделните аспекти, но съумяваше да проследи динамиката в променящата се ситуация, да улови специфичното, да го назове.

Може би един от най-важните аспекти на мъдростта на академик БалеВСки беше органичното съединяване на интелигентност и вещ професионализъм с висока степен на културна информираност. Той имаше изградена невероятна база от познания в различни области на общественото, инженерното, природното и хуманитарното знание. Бе развил в себе си изключително умение за балансиране на познанието между два полюса: единият беше информационно-познавателен, а другият – културно-психологически. Такова умение не се дава всекиму, но акад. БалеВСки го беше постигнал. Той с лекота прехвърляше мостове между формално-логическото и символното мислене. В една ситуация той съзираще възможности за решаване на няколко равнища. Беше в еднаква степен и теоретик, и прагматик. При академик БалеВСки това бе не лошо прикрит тактически ход, което виждаме толкова често, а дълбоко осъзнат същностен начин за представяне, третиране и решаване на проблемите, независимо от техния характер.

Човекът с мисия

Академик БалеВСки, човекът с благородна осанка и приветливо лице, имаше дълъг живот – почина на 87-годишна възраст. Последното десетилетие от живота му премина тежко. Той си отиде от нас огорчен, не толкова от личните несгоди, недоимък и прояви на недоброжелателност (които не му бяха спестени), колкото от общия ход на икономическото и общественото развитие на страната през 90-те години. Той ясно изрази своята гражданска позиция в обширно интервю, излязло като отделна брошура с показателното заглавие „Тревоги“, а също и в стихосбирките „Настроения“ и „Българиада“. Независимо от всички огорчения, той нито за момент не постави под съмнение основните темели на своята

житейска мисия, които е укрепвал и защитавал през годините: България да остане вечно като уважавана държава, българите да се справят сами с трудностите, да се поддържа високо нивото на висшето и по-специално на висшето инженерно образование, да се запази БАН, да се коригират, доколкото е възможно, някои негативни черти в характера на българина.

Основна опора на хуманиста БалеВСКИ винаги е била вярата в доброто. Той ни остави следните думи, помрачени от огорчения и разочарования, но същевременно и носещи оптимизъм:

„А сега изчезна мъдростта и човечността. Казвам това и не знам дали да го вярвам, и то не само защото по природа съм настроен да виждам доброто и да вярвам в него. Дълбоко в мен се таи вярата и надеждата, че доброто ще победи, както е било винаги досега“.

Академик БалеВСКИ беше от тези необикновени личности, за които първоначалните разнопосочни нагласи в оценката на сътвореното от тях постепенно престават да оказват сериозно влияние върху крайните изводи. Различните поколения българи с времето започват да стигат до категоричното и ясно осъзнаване на ценното и непреходното в мащабното дело на учения, инженера и човека Ангел БалеВСКИ. Ние само можем горещо да се надяваме, че тези поколения ще оправдаят неговите надежди и ще реализират мечтите му.

МЪДРИТЕ УРОЦИ НА БАЛЕВСКИ

Васил Сгурев

Да се пише за такава широко скроена, многостранна и блага личност като академик Ангел Балевски е повече от трудно. Изкушавам се да започна от изпращането му от този свят през топлия септемврийски ден на 1997 г., когато в страната ни продължаваше да бълбука незавършеният преход.

За мнозина вестта за кончината му бе неочаквана. В деня на поклонението пред тленните му останки в Големия салон на БАН се стече огромно количество хора, мнозина от които, поради големите опашки, така и не можаха лично да му отдадат последна почит. След почетната стража бяха много неговии близки съратници, но към нея се прилепиха и такива, които преди това се отнасяха неуважително към него. Просто и те бяха омагьосани от такъв спонтанен и неорганизиран от никого огромен израз на респект и почитителност към личността на Балевски от софийското гражданство.

Траурната церемония в БАН завърши в 12 часа през деня, но още няколко часа след това мълчаливо наредените на дълга опашка хора все вървяха и вървяха към Централното управление на БАН, за да оставят цветя като поклон пред този голям българин.

Не ми е известно някой наш съотечественик през последните десетилетия да е изпращан по такъв спонтанен, дълбоко уважителен и незабравим начин. Възможно е това печално събитие да се сравни само с прощаването на нашия народ с народния поет Иван Вазов във времето на дълбока покруса от пораженията от Междусъюзническата и Първата световна война.

Две седмици преди това двамата с инж. Димитър Ляков, дългогодишен помощник-председател на БАН по времето на неговото председа-

телство, бяхме при на акад. А. Балевски в института „Пирогов“. Уважаваният медик акад. Н. Минков го беше настанил в ръководената от него клиника в самостоятелна стая за лечение. Той не скри от нас, че болестта му е твърде напреднала, че е само въпрос на време да се стигне до нежелателен край.

Акад. А. Балевски ни прие радушно, прегръщаше ни, радваше ни се, а в очите му гореше изгивото огънче на жизнелюбия млад инженер и мъдрият ръководител. И говореше, говореше за това колко му е приятно да бъде с хора от Академията и какво трябва да се направи за България и БАН, за преодоляването на трудните времена. Той познаваше ситуацията, познаваше и пазарната икономика преди и по време на последната война и не одобряваше нанесения удар върху индустрията чрез несполосания начин за приватизация и шокова либерализация. Говореше за тези неща с болка, но имаше и оптимизъм за по-добро бъдеще. Така завърши последната ми твърде тъжна среща с председателя на Академията – той завинаги ще остане такъв за тези, които са имали възможност да работят с него, да се докоснат до личността му.

А сега за началото. Запознанството ми с акад. А. Балевски е от времето, когато като млад кандидат на науките постъпих на работа в Института по техническа кибернетика към ръководеното от него Отделение на техническите науки към БАН. Направи ми впечатление атмосферата на творчество, на доверие и уважение, която бе създадена от него и най-близките му колеги – акад. Димо Велев, акад. Георги Бранков, чл.-кор. Иван Димов, чл.-кор. Йордан Симеонов и др. С негово активно участие започнаха да се роят и изявяват новите институти на техническите науки, а собственият му Институт по металознание укрепваше и набираще сила. Усилено се разработваше методът за леене с противоналягане, който по-късно бе наречен „Метод на Балевски – Димов“.

Силно впечатление ми направи неговата ярка изява като председател на БАН с основния доклад по време на честването на 100-годишнината на Академията в зала „Универсиада“. Твърде млад и енергичен по онова време, той очерта в доклада си една нова своя платформа, която активно следваше по време на цялото си 20-годишно управление на БАН. В нея, освен на фундаменталните науки, се залагаше и на силна приложна и иновационна дейност, което в крайна сметка позволи на БАН да

бъде активен участник в индустриализацията и технологичната модернизация на страната. По негово време в БАН се осъществи значителен ръст на приложната наука – създадоха се ефективни методи за леене и металообработка, зароди се и се разви българската индустрия на персоналните компютри и промишлените роботи, получи широко приложение лазерните и други високотехнологични физико-технически и химически технологии. Изключително важни и решаващи са неговите заслуги за осуетяването на опитите за изземване на приложната наука и някои институти на БАН, и прехвърлянето им в промишлеността. Това би довело до тяхното обезличаване и постепенна ликвидация.

Акад. БалеВСки бе принуден непрекъснато да отстоява интересите на БАН от външни попъзновения, в това число и чрез заграване на имуществото и терени на БАН от могъщи и протежирани тогава министерства и ведомства. В определен смисъл той можеше да бъде оприличен на мъдър библейски пастир, поел нелеката роля на пазител на стадото и отделните овчици. А те много често бяха капризни и му създаваха големи трудности. От време на време по височайше указание в Академията с парашути бяха спускани поредните „чудотворци“, чиито основен стремеж бе да си създадат свой собствен „конак под шапката на бачо Ангел“, както цинично се изрази един от тях. Той посрещаше спокойно тези напъни и лекуваше носителите им по своя собствена рецепта – разтягане във времето, а академичните колективи сами ги поставяха на място. Най-често това се случваше в медико-биологичните науки, но такива случаи имаше и в техническите, и в хуманитарните науки.

Създаваха му проблеми опитите да се „дамгосват“ учени от БАН и да им се изтегля проблематиката навън. По времето, когато ръководех Института по техническа кибернетика и роботика (ИТКР) при БАН, той ме повика и ми каза „Кирчо (така галовно той наричаше акад. Кирил Серафимов) е оклеветен от висши военни, които искат да вземат космическата проблематика от Академията. Има решение той да бъде освободен от директорския пост, а аз искам за известно време да го скрия в твоя институт. Става ли?“. Веднага му обещах и след няколко дни акад. К. Серафимов се премести заедно с работещата в БАН своя съпруга в ИТКР, където му бяха създадени всички условия за продължаване на неговата научна дейност. Акад. К. Серафимов бе силен изследовател и оригинална личност – той беше безспорен родоначалник на космическите науки у нас и дългогодишен ръководител на всички значими проекти в тази област. Акад. А. БалеВСки обичаше като син доста по-младия от него

акад. К. Серафимов и често звънеше да провери как той се чувства при нас. Ние в ИКТР го опазихме, но след промените през 1990 г. той не можа дълго да работи по проблемите на своята любима космическа наука – погубиха го човешката омраза и злободневната политическа жестокост. Акад. А. Балевски трудно понесе тази загуба.

Този случай на защита на талантиливите хора не е единствен за тогавашния председател на БАН. Може да се направи извод, че ако ръководството на БАН иска да запази Академията от надвисналите над нея облаци, то аналогично на акад. А. Балевски трябва преди всичко да се научи да се бори за всеки талантилив изследовател, да го отстоява и пази.

Академик А. Балевски проявяваше голямо внимание и интерес към хуманитарните науки и се стремеше всякак да ги подпомага. Хуманитаристите се учудваха на неговата компетентност в техните специфични научни сфери.

Уважаваше фундаменталните науки и често им възлагаше да разработват заедно с приложниците важни за държавата проблеми и експертизи. Това повишаваше авторитета на Академията и нейната стабилност.

Спомням си одисеята по проекта за строителство на съвместен българо-румънски язовир на река Дунав при градовете Турну Мъгуреле и Свищов. След получаване на задание за експертиза, председателят на БАН веднага включи петнадесетина академични института за комплексна оценка на проекта. Експертизата на БАН бе категорично отрицателна срещу този проект, тъй като неговата реализация щеше да доведе до значителни подпочвени води и заблатяване на немалки площи от Северна България. Върху акад. А. Балевски бе упражнен значителен натиск „отгоре“, тъй като този въпрос бе съгласуван предварително на възможно най-високо ниво. Той пое всички рискове, започна битка в защита на българските интереси и, благодарение на своята компетентност, убедителност и висок научен авторитет, успя да я спечели.

Участието в програмите за развитие на леенето, машиностроенето и военнопромишления комплекс изигра голяма роля за успешното развитие на тези промишлени направления. По това време създаденият и ръководен от него Институт по металознание играеше ключова роля по изпълнение на много проекти с национално значение. По негова инициатива бе създадено стопанско обединение по технология на металите начело с изтъкнатия български инженер и стопански геец Иван Пехливанов. В това обединение бе интегриран и Институтът по металознание и това доведе до невероятно добри научноприложени и стопански резултати.

Помощта на БалеВСки за формирането и укрепването на Института по техническа кибернетика и роботика (ИТКР), а също и на неговия опитен завод на площадката до Гара Искър, бе голяма и ефективна. Той непрекъснато се интересувахе от хода на изпълнението на двете национални програми по персонални компютри и по промишлени роботи, за които отговаряше ИТКР. Особено много ме разпитваше за хода на разработките и производството на персоналните компютри в заводите в гр. Плевен, тъй като му се налагаше да докладва за това „нагоре“. А и да защитава института от ревнивите промишлени министерства, които не можеха да простят на БАН, че имаше водещи позиции в страната в тази перспективна област.

Акад. БалеВСки се интересувахе и от програмата за промишлени роботи, съгласно която в ИТКР се изработваха изцяло прототипите и работната документация на тези сложни изделия, а внедряването им се осъществяваше в старозагорските заводи „ДЗУ“ и „Берое“.

Не беше завистлив, радваше се на нашия институт, тъй и на другите академични институти. Веднъж ми каза: „Васко, как така стана, че вашият институт ИТКР, макар и с малко, но е по-голям от моето Металознание? Значи не съм на мястото си като директор на института“. И се усмихна.

Ние в ИТКР успяхме да получим полусрутени ветеринарни помещения над Владая и с доброволни общи усилия спретнахме малка двуетажна вила за нуждите на нашия институт. Той с удоволствие дойде да я открие, плисна менчето с вода и през цялото време се радваше, че институт на БАН със собствени сили и средства решава социални проблеми. По същия начин с удивление и радост реагира, когато му съобщихме, че нашият институт със собствени сили и средства си построи жилищен блок и всички нуждаещи се в ИТКР получиха жилище.

ИТКР и широко известният академичен украински институт по заваряване „Патон“ създадоха в нашия опитен завод в София международна лаборатория по роботизирано заваряване „ИНТЕРРОБОСВАРКА“. Откриването ѝ трябваше да бъде от акад. А. БалеВСки и от Президента на Украинската академия на науките и директор на нейния Институт по заваряване акад. Б. Патон. С председателя на БАН чакахме госта във ВИП-залата на летището. Още с появата си, при поздравите, акад. Патон с усмивка заяви на акад. БалеВСки, че ще го изненада с анекдот, който дори той не е чувал. Двамата се шегуваха и взаимно си подхвърляха закачки като стари приятели и съратници по заваръчното дело. На открива-

нето на международната лаборатория председателят на БАН произнесе запомняща се реч.

Не така се приемаха шегите му от акад. М. Келдиш по време на посещението му в България като председател на Академията на науките на СССР. Акад. А. Балевски ни разказа, че това е първият и единствен случай, когато не е могъл да предизвика смях у събеседника си. Каквито и смешни истории да му е разказвал, акад. М. Келдиш го гледал удивено и казвал „Ну и что?“.

Спомням си съвещанието на председателите на академиите на науките на социалистическите страни в гр. София в началото 80-те години на миналото столетие, когато акад. А. Балевски, като домакин на мероприятиято, имаше много отговорности. Тогава бях научен секретар на БАН, имах немалко организационни задължения, и ми се налагаше да контактувам много и с председателя на БАН, и с другите делегации. Открояваше се фигурата на акад. Александров – председател на Академията на науките на СССР. Той имаше уморен и угрижен вид – обяснявах го с това, че има неприятности със съветските ядрени научноприложни технологии. Той беше дошъл на заседанието по-рано и когато акад. А. Балевски влезе в залата, веднага стана и отиде пръв да се ръкува с него. Това безспорно бе знак на уважение. А. Балевски ръководеше едно от главните заседания, правеше го представително и с достойнство, макар че руският му език не бе на нивото на неговия перфектен и респектиращ немски език.

Той обичаше да сътрудничи с научни и обществени институции от немскоговорещите страни. Поддържаше тесни дружески контакти с много изтъкнати интелектуалци от Германия. Това му даваше възможност много често да прави за българските интереси това, което не бе по възможностите на нашето външно министерство. Имаше усет и влечение към немската наука, култура и поезия. Знаеше наизуст много произведения на немските класици и често ги цитираше.

В Германия го познаваха и ценяха. Неслучайно за успешна научна и внедрителска дейност той бе награден с престижната немска награда „Кьорбер“ и със златен медал „Рудолф Дизел“.

В поведението му не се забелязваха никакви идеологически предразсъдъци и робуване на догми – на първо място винаги бяха интересите на България. В разсъжденията му се усещаше една „социалдемократичност от европейски тип“, може би защото на млади години е участвал в социалдемократически изяви. Тази широта на възгледите му идваше от

възрожденското и европейското светоусещане, от благостта на характера му и, ако щете, от бликащата от неговата натура човечност. И всичко това – примесено с троянска първичност, с която той безспорно се гордееше.

Не си спомням акад. Балевски да е избухвал, макар че много често е имал основания за това. Когато му докладваха за някоя непристойна постъпка, той само се мръщеше и казваше „Вижте там...“.

Понякога той изказваше съждения, които само на пръв поглед изглеждаха странни, но идваха от дълбоки води. Днес, от дистанцията на времето става ясно, че много от тях са били истински прозрения.

По повод на амбициите на някои политически емигранти след завръщането си да управляват нашата държава, той отбелязваше, че едно куче, което е свикнало да взема храна от чужди ръце, не може да пази добре собствената си къща.

След една поредна антибългарска кампания на скопските управници, той отбеляза, че сърбите правят груба грешка като стимулират създаването на някакъв македонски език и македонска нация. Те не бива да забравят, че това население е част от българския народ, носи същия менталитет и рано или късно ще им се „отблагодари“ по подобаващ начин.

От многобройните разговори останах с впечатление, че поражението на България през Междусъюзническата и Първата световна война, и техните негативни последици за неговото семейство, са оставили незарастващи рани в душата на малкото момче. Познаваше добре историята на тези събития и често се връщаше към тях. Възможно е това да е причината той да не се отличава с особена любов към сръбските националисти.

Понякога се замисляше дълбоко за миналото и тежката участ на българите: „Ятаганът е вървял на метър и нещо над земята и са оцелявали предимно тези, които са пълзели“. И друго: „Утробата на българската майка е спасила народа ни от изчезване“.

Акад. Балевски не проявяваше голям интерес към съвременната руска история и не обичаше да я коментира. Освен Руско-турската освободителната война от 1878 – 1879 г. Но се отнасяше с нескривано уважение към руските класици – Достоевски, Толстой, Пушкин.

Председателят на БАН обичаше да се шегува със сериозни и недотам сериозни неща. Тъй като бе известно, че той избягваше да се разхожда, видният наш биолог и негов приятел, акад. Даки Йорданов, непрекъснато го подканяше да ходят заедно на Витоша. Докато един ден акад. А. Балев-

ски шеговито му каза: „Даки, заекът непрекъснато бяга, но живее само петнадесет години, а костенурката върви едва-едва, но живее триста години“. В действителност акад. А. БалеВСки живя по-дълго от своя именит приятел, който поради професионалните си интереси обикаляше по планините на България.

Агитираха го да започне да бяга по модерната тогава система „джогинг“. Един ден, преди заседанието на Президиума на БАН, със сериозен вид каза: „Вчера, тъкмо бях решил да започна да правя „джогинг“, дойде съобщението, че основателят на тази система от Нова Зеландия след бягане е починал в колата си. Сега съм в пълно недоумение какво да правя“. Избухна смях, а той само лукаво се усмихна.

Приемаше с насмешка старанието на Михаил Горбачов да наложи тотална забрана на алкохола. И казваше: „Не мога да си представя живота на моите троянци без тяхната знаменита сливова ракия!“.

Когато от академичната комисия по народен контрол му докладваха с писмо, че между научни сътрудници са възникнали амурни отношения, които пречат на работата, той с усмивка и шеговито им каза: „Вие тях трябва да ги наградите, а не да ги наказвате, защото къде гругаде в БАН ще намерите двама души, които да се обичат“.

Акад. БалеВСки проявяваше дълбоко уважение към най-близките си съратници на научната нива и бе готов да се бори за тях безкомпромисно. Когато влиятелни личности се опитаха да попречат на проф. Любомир Калев – изтъкнат изследовател и педагог в областта на електрозава-риването, да се яви на конкурс за член-кореспондент на Академията, то акад. А. БалеВСки започна една твърде рискована и трудна битка за него и в крайна сметка успя да я спечели.

Особено голямо бе уважението му към неговия най-близък ученик и съратник – чл.-кор. Иван Димов, на когото бе поверил ръководството на института. По това време заетостта му в БАН бе голяма, а и обществените и държавните задължения не бяха малки. От време на време ни пращаше нас, научните секретари на БАН, да помагаме на чл.-кор. Иван Димов, тъй като и в този академичен институт не липсваха локални „псевдореволюционери“. Преждевременната смърт на чл.-кор. Иван Димов буквално го потресе. Той стоеше до ковчега му – висок, гологлав, мъл-чалив, с насълзени очи, а на лицето му се четеше огромна мъка. Струва ми се, че тогава си даваше сметка какво губи и институтът, и той самият.

Едно от най-удивителните качества на този инженер по професия и хуманитар по душа бе голямото му уважение към значимите ориги-

нални творци, към интелектуално извисените личности. Академиците Ростислав Каишев, Азаря Поликаров, Георги Близнаков, Любомир Желязков, Христо Христов, Любомир Илиев, Благовест Сендов, Мако Даков, Николай Хайтов, Милко Борисов, Христо Даскалов, научните секретари Михаил Бъчваров, Стойко Божков, Цанко Стойчев и др. можеха да бъдат видени често в неговия кабинет. Темите бяха в най-широки области, свободата на мнения – също. Акад. Балевски общуваше свободно с личности на различни интелектуални равнища, а когато в някои области го превъзхождаха, не криеше, че се учи от тях. Тези сбирки в кабинета му траеха понякога до средата на деня и преминаваха в непринудена задушна атмосфера, характерна за елитните интелектуални академични кръгове. Понякога се съпровождаха и от символично „яхане на бялото конче“ (марка уиски), както образно обичаше да се изразява домакинът. Деловите въпроси се решаваха бързо и накрая. Ако проблемът бе сложен, се възлагаше на присъстващия ресорен научен секретар да го доработи и да предложи съответно решение. Ние, научните секретари, си знаехме мястото и се обаждахме само когато ни задаваха въпроси. Респектът в йерархията идваше не от някакви писани строги правила, а от уважението и интелектуалното ниво на хората от неговия кръг.

Управлението на Академията придоби съвременния си стил и произтичащата от това подобрена ефективност през втората половина на 70-те години на миналото столетие, когато главен научен секретар бе акад. Георги Близнаков. Акад. А. Балевски го уважаваше и ценеше твърде много неговите научни и делови качества, поради което му довери цялото оперативно ръководство на Академията. Акад. Г. Близнаков пък разчиташе на инициативността на научните секретари и също им предостави широки възможности за изяви. Създаде се невероятна атмосфера, при която проблемите не се затлачваха, а се решаваха „в движение“, когато ръководството на Академията добре познаваше проблемите на институтите и бе в състояние ефективно да ги подпомага.

БАН бе в състояние да поема и решава значими и мащабни задачи на реалната икономика на България и заслугите на акад. А. Балевски за това са огромни. Такова състояние на „творчески дух и реални възможности“ едва ли скоро ще се повтори в нашата Академия. Лично за мен възможността да работя непосредствено с такива хора – като тогавашните председател и главен научен секретар – ми достави неповторимо творческо удовлетворение, което също няма как да се повтори.

Много често акад. А. Балевски казваше „Аз не управлявам Академията, тя въобще не може да се управлява. Аз играя ролята на диригент, който само създава необходимата академична атмосфера, а нещата след това от само себе си идват по местата си!“. В тези неговии думи имаше голяма доза истина – в тогавашната Академия имаше немалко ефективни децентрализирани структури.

Като всеки друг човек и председателят на Академията имаше своите малки човешки слабости. Понякога се доверяваше на обещания, за което после съжаляваше. Имаше случай на излишно бавене с отстраняването на някои „калпазани“, както често ги наричаше. Но това бяха гребели на фона на неговите значителни управленски отговорности и постижения.

Акад. А. Балевски бе много внимателен в подкрепата си за отделни кандидати в изборите за членове на Академията. Обичаше да подчертава, че всеки неин член трябва да бъде не само авторитетен учен в своята професионална област, но и широко скроена личност, която с цялото си поведение да извисява Академията, а не да се стреми да я използва за свои цели. По този въпрос между него и близкия му приятел акад. Ростислав Каишев имаше пълно единомислие. И благодарение на изключително големия авторитет на двамата, това неписано правило доминираше в БАН години наред.

Година преди промените акад. А. Балевски бе освободен от заеманата длъжност председател на БАН, без да му бъдат направени забележки за работата и без предварителен разговор и обяснение. Почти по същото време и по същия начин бе освободен от председателския пост в Научно-техническите съюзи (НТС) и чл.-кор. проф. Иван Попов – изтъкнат държавник и забележителен деец на науката и техниката в България. Такъв бе маниерът тогава.

Чувстваше се, че акад. А. Балевски бе огорчен не от самия факт – той няколко пъти бе изказвал желание да се оттегли, колкото от начина, по който това бе сторено. Този начин не прави чест на тогавашните висши управници, а и не само на тях.

Акад. Балевски имаше свой кабинет в Института по металознание и малко след това събитие ме покани „на приказка“, както обичаше да казва. От дума на дума разговорът премина към темата за текущото положение в България, което започваше да се влошава. И тогава той започна да разказва какви своеволия върши Т. Живков, какво потъква не на личности и съдби се прави с негово знание, колко некомпетентно се управляват някои звена и учреждения в държавата, и много други

подобни. Чувстваше се, че в душата му е накупяло. Пред мен седеше и говореше един завършен дисидент, по-последователен и компетентен, отколкото много от новоизлюпените след една-две години борци, на които по онова време не се чуваше гласът. Няколко пъти по време на разговора направих опити да го предупредя, че е възможно кабинетът му да се подслушва, но той продължаваше да говори и говори все в същия дух. И тогава разбрах, че всичките тези „шегички“, които огласяваше Първият за „ловната дружинка“, са просто опит да се уязви личността на Балевски, да се намали неговото влияние сред интелегенцията. Стана ми ясно колко трудно е било на нашия Председател да отстоява Академията.

Началото на прехода донесе допълнителни изпитания за вече 80-годишния академик. Идваха нови „времена разделни“ – бе му отнето званието „Почетен председател на БАН“, в медията и в самата Академия набираха сила нападите срещу него, в това число и от хора, които му дължаха твърде много. Неговото име се появи върху унизителен плакат, който вися върху стената на Централно управление на БАН. За пръв път през повече от стогодишната история на Академията срещу неин бивш председател се използваше инструмент от арсенала на китайската културна революция („дагзибао“). Попитах тогавашния председател на БАН кому и защо е нужно всичко това. Той безмълвно сви рамене. Сега вероятно ще се намерят някои да кажат като оправдание „Такива бяха времената“.

Приблизително тогава получих покана от акад. А. Балевски да го посетя в същия негов кабинет в Института по металознание. Разговорът се завъртя около текущите трудности на БАН и тези, които я очакват в следващите преходни години, и, разбира се, за нескъпопосания и некомпетентен начин, по който се осъществява приватизацията на индустрията, за опасността от деиндустриализация на страната. Той беше много загрижен за начина, по който се реализираше преходът, и нямаше как да не се безпокои – целият му съзнателен живот бе минал в борба за иновационно развитие на индустрията и на страната. Акад. Балевски не скри материалните затруднения, които изпитва семейството му, и това, че е принуден да продава фамилно имущество, за да върже двата края. И нито дума за някакви лични обиди към когото и да е било. Тогаваше се реших да му припомня за „дисидентския“ ни разговор, който той води с мен преди години. Попитах го защо сред многогласния хор срещу Т. Живков (в това число и от някои близки сътрудници на същия), липсва неговият глас. След пауза ми каза, че тогава той остро е крити-

кувал човек, който е бил силен и на върха на властта. Сега Т. Живков е паднал от власт. „Аз никога не бия паднали хора“ – добави той. Колко наши съотечественици от близкото и далечно минало могат да кажат същото за себе си!

Деветдесетте години на XX век бяха трудни не само за акад. А. БалеВСки, но и за други изтъкнати учени и негови приятели – академиците Богдан Куртев, Любомир Илиев, Георги Близнаков и др. Както и за човека, с когото го свързваха най-тесни приятелски отношения – акад. Ростислав Каишев.

Академик А. БалеВСки можеше да бъде видян бавно да се разхожда по коридорите на Централно управление на БАН – висок, леко презгърбен, но винаги достолепен. Понякога го канеха на кафе, други се правеха, че не го забелязват.

Той отделяше време за писане на стихове и мъдрости, и успя да публикува част от тях в отделни книжки, издадени от на академичното издателство. Не бих могъл да оценя поетичните им качества, но афоризмите и мъдростите безспорно са на нивото на „автентичния БалеВСки“.

Полу на шега, полу сериозно той обеща да напише мемоари, но така и не го направи. Отнесе със себе си много неща, които би било твърде важно да знаем директно от него.

През 1997 г. акад. А. БалеВСки участва за последен път в изборите за членове на Академията. Тогава вече се виждаше, че болестта му напредва. С тих глас помоли да уважат молбата му за избор на един кандидат, който той препоръчваше. Уважиха я.

През втората половина на 90-те години започна да се забелязва положителна промяна в отношението на мнозина към него. Като че ли постепенно започнаха да разбират каква личност живее сред нас. Но вече беше късно – на 15 септември 1997 г. академик Ангел БалеВСки ни напусна завинаги.

След време бе създадена инициативна група за поставяне на паметна плоча на фасадата на дома, където бе живял десетилетия. Всички съседи трябваше да дадат писмено съгласие за това. Намериха се такива, които отказаха. Засега такава плоча няма. Няма и улица в София, която да носи името на този голям българин. Длъжници сме му.

Академик Ангел Белевски ни напусна, за да остане с нас. Духът му ще витае в Академията.

И досега, когато вървя по коридорите на Академията на втория етаж, ми се струва, че от насрещния завой се появява неговата висока фигура – с усмихнато благо лице и мъдри очи. Такъв бе.

Изживя плодотворен и значим живот, достоен за бъдещето.
Какво повече от това.

АНГЕЛ БАЛЕВСКИ: ЧОВЕК НА ЗДРАВИА РАЗУМ И МАГЪОСНИК НА ЧОВЕШКАТА ДУША

(Едно българо-германско приятелство, 1973 – 1997)

Петер Фишер-Апелт

КОНЦЕНТРИРАНО ПРИСЪСТВИЕ

Смятам се за щастливец, че мой приятел беше забележителният човек Ангел Балевски. За пръв път той прекрачи прага на кабинета ми, в университета в Хамбург, на 18 май 1973, следобед в 17.30 ч., придружен от жена си Лаура Тодорова и академичния референт Пейков. Бодрият му дух бързо надви леката умора от натоварената програма и посещенията в научните организации на Бон. Това беше, струва ми се, първото му посещение във Федерална Република Германия след избора му, през 1968, за председател на Българската академия на науките. По онова време в Германия, и от двете страни на границата, чуждестранните посетители се надпреварваха да изследват разделените пътища, по които трябваше да тръгнат академичните институции на една някога смятана за образцова университетска система, за да приемат обновен по дух и структура облик след катастрофалното разрушаване на тяхната хуманност.

ЛИЧНА СИМПАТИЯ

Роденият на 15 април 1910 г. в Троян Ангел Балевски, получава през 1934 г. дипломата си по машинно инженерство в специалността техно-

логия на металургичното преработване (металургия) в Немското висше техническо училище в Бърно – южноморавския център на развиваща се Чехословакия. Той жагува да изучи новите разработки, които ще доведат до подем поелата по демократичен път научна култура. Но за 63-годишния учен много по-интересен е младият домакин, избран за първи ректор на този голям университет на 37 години и заемащ вече три години този пост. Това беше решаваща среща, която по-късно насочи стъпките ми към България с една особена симпатия; по онова време университетът в Хамбург постепенно установяваше партньорски връзки с университетите от всички източноевропейски столици, за да преодолее „грозната пропаст“, дълбоко разделяща Европа.

ДИАЛОГИЧНО ИЗЛЪЧВАНЕ

Несъмнено, великолепно владеене на немския език, школуван от поезията на Гьоте и Хайне, придаваше на председателя Ангел Балевски от далечна България една ненапращива културна достолепност навсякъде в разделеното немско езиково пространство – и на изток, и на запад. Блясъкът на динарската му осанка, наследена от предците край Охридското езеро и от Троян на р. Осъм, завършваше с лишено от всякаква коса теме; върху неговата гладка повърхност сякаш се отразяваше светлината на комуникативния разум, щом тъмните очи изпълнеха помещението с живия си блясък. Хората от всяко ново обкръжение, в което се появяваше, се оказваха неустойчиво привлечени от динамично пулсиращото поле на излъчването му, сякаш винаги са свирили с него бисерния клавирен квинтет „Пъстървата“.

ОТРАЗЕНА ХУМАННОСТ

Но скоро в заразителната веселост на този диалог се намесваха исторически реминисценции на госта, които отвеждаха реторичните каскади на подкупващото сближаване в диалектичния бързей на балканската история. Когато после трябваше да се извлекат някои поуки от сравнителното разглеждане на немската и на българската история, историкът разпалено заклати глава и изрече тази златна истина: „Не забравяй какво губиш, когато печелиш, и какво печелиш, когато губиш!“ Това беше страстно преследваната, изцяло лишената от идеология мисия на един стопроцентов европеец – да излъчва хуманност, за да печели

доверие във времената на надпревара във въоръжаването между Изтока и Запада, а в станалите чужди едно на друго общества да се стреми към разбирателство и, обърнете внимание – проява не на политик или историк, а на учен и инженер. След посещението на председателя БалеВСки, аз вече имах очи за България. „Булото на Изига“, спуснато над Народна Република България, беше повдигнато.

ЗАРАЗИТЕЛНА ЛОЯЛНОСТ

Първото ми посещение в София, което се състоя от 16 до 19 май 1978 г., ми напомня днес за думите на шотландския философ Джон Макмъри: „Знанието означава действие, а действието означава приятелство“. Но българският вариант на тази сентенция би трябвало, струва ми се, по-скоро да звучи така: „Знанието означава приятелство, а приятелството означава действие“. Все пак от това посещение в сградата на Академията на науките на 18 май 1978 г. в 15.00 ч., точно пет години след срещата с председателя Ангел БалеВСки в моя хамбургски кабинет, е останала следната протоколна записка на секретарката му, госпожа Цанева: „Очакваше се срещата да продължи 30 минути. Вместо това продължи повече от два часа и те се разделиха като приятели. След срещата БалеВСки беше много щастлив и ентусиазиран“.

Какво сме обсъждали в този сякаш безкраен звезден час между шегата и мъдростта, между историята и скрития смисъл, живота и поезията и честия смях, днес вече не помня с подробности. Но едно нещо определено не правихме – не сме политиканствали. Членът на Държавния съвет, близък приятел на Тодор Живков, притежаваше една изградена от лоялност граница, която и през ум не ми е минавало да прекрача.

СЕРИОЗНА ДЕЙНОСТ

Вместо това, през разговора ни, уверено и независимо от всички отклонения, минаваше червената нишка на бъдещата „дейност“, защото не ни беше чужд хладният прагматизъм, от който, след точно планиране на всички възможни подробности, се ражда бъдещото сътрудничество. Именно тук, в София, съществуваше уникалният шанс за приобщаване на Академията с множеството ѝ институти към едно бъдещо университетско сътрудничество, по-късно извършвано и под формата на изпращане на гостуващи учени в Хамбург, и продължило много години. София

беше изпреварила други източноевропейски академии в създаването на т.нар. „единни центрове“ в различни научни области, напр. математика и информатика и правни науки, които бяха застъпени, както във водещия университет, така и в Академията.

ДАЛНОВИДНО НАСЪРЧАВАНЕ

Рядко щастливият случай се явява два пъти за едно и също нещо. В Дубровник, на международния семинар „Университетът днес“, в края на август 1977 г. се запознах и започнах да ценя новия ректор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – Благовест Сендов, който беше вдъхновен от своя образец за подражание Ангел Балевски. Той произхождаше от протестантско семейство от Асеновград, беше първокласен математик, безпартиен член на парламента и изгряваща звезда на академичния небосклон на Източна Европа. Точно тогава изпълняваше длъжността главен научен секретар на Българската академия на науките, стана заместник-председател и през 1988 г. неин председател като наследник на Ангел Балевски. С него договорих от името на университета в Хамбург това първо западно партньорство за българските университети. Още преди подписването на заключителния акт от Хелзинки на 1 август 1975 г., университетът в Хамбург беше постигнал подобен пробив с държавните университети в Букурещ и Ленинград, днес Санкт Петербург. Сега влиятелният тандем Балевски/Сендов – вършеше старателна дипломатическа работа, на заден план, в политиката на София, за да допринесе за това отвяряне. За тази цел важна, макар и още неизпълнена външнополитическа опора, беше подписаната на 25 ноември 1975 г. културна спогодба между Народна Република България и Федерална Република Германия. Непринуденост и прецизност бележеха доброто разбирателство, което бяхме постигнали в Ректората на 17 май 1978 г. във връзка с подготвения в Хамбург основен договор, финансовия протокол и предвидената за три години работна програма.

ПРОРОЧЕСКА ИРОНИЯ

Церемониите по подписване на съглашението на 11 октомври 1978 г. бяха шедьовър в режисурата на ректора Благовест Сендов. Той беше поканил петнайсетчленна делегация от Хамбург, сред тях единайсет учени от определените професионални области, за участие в два първи симпози-

ума със софийските им колеги, а освен това и 37-членния хор „Монтеверди“ от Хамбург, който изнесе няколко концерта под диригентството на проф. Юрген Юргенс. На приема след подписването, председателят Ангел БалеВСки намизна на околните, като подхвърли за една случка на шопска сватба с множество развеселени гости, от която младоженците си тръгнаха с претоварен американски форд, което пък изтръгнало от останалите одобрителния възглас: „Е, това е то – немска работа!“. Тази ирония, процъфтяваща върху почвата на прастарата прилика между немци и българи, в този случай изразяваше пророчество – че сме доловили камбанния звън на едно ново време, което тепърва започва да променя континента с усилващото се движение между Изтока и Запада. До 1989 г. проектите се увеличаваха все повече и обменът на специалисти достигна повече от 400, а днес вече надхвърля 1 200 човека. Но това начало роди нещо много повече.

БЕЗСПОРНО РАЗБИРАТЕЛСТВО

После настъпи нова седемгодишна конфронтация между Изтока и Запада (1979 – 1985). През втората година от този период се падаше „Научният форум“ на Конференцията за сигурност и сътрудничество в Европа. Председателят Ангел БалеВСки отпътува начело на четиринайсетчленна българска делегация за Хамбург, където от 18 февруари до 3 март 1980 г. се състоя по-скоро политическа, отколкото научна среща на върха. Трестата и петдесетте участника от 35 подписващи страни от Аляска до Владивосток се събираха денем, а накрая и нощем в Хамбургския конгресен център като в конклав. Те се бореа за налагане на човешките права и основни свободи (human rights and fundamental freedoms) за ученията, за да може най-вече индивидуалната свобода на словото и придвижването да стъпят на консенсусни политически основи. Председателят Ангел БалеВСки пое ръководството още на първото работно заседание на този форум и го водеше на немски език. Неговите многобройни намеси след това извеждаха на преден план хуманната същност на науката пред политическия „образ“, който беше придобила конференцията. Външно това изглеждаше като мислене в границите на статуквото, типично за източните страни; зад това обаче се криеше загрижеността, че политическите хардлайнери от двете страни могат да унищожат конференцията.

ДИПЛОМАТИЧЕСКО ИЗКУСТВО

За научния форум, който според правилата на КССЕ позволяваше на приемащата страна само един генерален секретар, университетът на Хамбург, с неговия ректор се превърна в неофициален домакин. Това придатък на конференцията донякъде интимен характер и помогна, чрез вечерните частни покани на повечето от делегатите, за постигането на атмосфера на лично опознаване и разбирателство.

Председателят Ангел БалеВСки беше точно човекът сред ръководителите на делегации, който засили сред участниците значението на тези „сздаващи доверие мероприятия“. Така той разведри напрегнатата атмосфера, която тежеше над конференцията от самото ѝ начало, заради навлизането на Съветския съюз в Афганистан и изгонването на Сахаров от Москва. Дипломатическото му умение да намали напрежението, както и поведението на делегациите от други малки и средни европейски страни, имаха решаващо влияние, за да не се разпадне форумът. Сред тези делегации и западните делегати съществуваше, макар и трудно наложило се, преобладаващо убеждение, че успехът на форума би помогнал на десетки хиляди учени да получат свобода на придвижване, докато напускането на конференцията, от солидарност със Сахаров, не би помогнала на писателя да получи свободата си; мястото на подобни декларации беше другаде. Така, в края на едно драматично нощно заседание, се стигна до приемането на комюнике за основните права с универсално приложение, което предишната година беше двустранно уговорено между Жискард д'Естен и Леонид Брежнев. В ранното утро на 3 март 1980 председателят Ангел БалеВСки гържа реч за „бедния човек Иван Джон“, когото резултатът би удовлетворил, и благодари, както и други оратори, на „милото семейство“ на своя приятел, официално несъществуващия домакин, за голямата му ангажираност.

СИГУРНА ПОДКРЕПА

После дойдоха празниците „1300 години България“. Домогава рядко или никога не се беше случвало един университет по собствена инициатива и със собствени сили да организира цяла културна седмица, посветена на друга страна. Всъщност това беше невъзможно и заради липсата на външнополитическа компетенция, още повече, че намерението за честване на предстоящата през 1981 година 1300-годишнина от създаването на българ-

ската държава се основаваше на една Съвместна декларация на високо ниво, с която беше излязъл федералният канцлер Хелмут Шмит при първото си посещение в България, в пълно съгласие с председателя на Държавния съвет Тодор Живков. Като един от членовете на придружаващата го делегация, аз все пак вече бях запознал федералния канцлер с намерението на двата университета – в Хамбург и в София – да допълнят с културни прояви предвидените по повод на юбилея три научни симпозиума: по история и култура, език и литература, право и икономика на България. За да спечелим за каузата подкрепата на свободния ханзейски град Хамбург, аз поканих първо ректора Благовест Сендов, а после и председателя на БАН – Ангел БалеВСКИ, да направят представяне на делото на България пред членовете на научните съвети по икономика и култура, както и в Академичния съвет, също и пред експертите от университета и в различните икономически и културни институции. Това хамбургско посещение на моя приятел продължи от 24 до 27 септември 1979 г. и постигна истински успех.

ИСТОРИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Кулминацията на всичките шест посещения на председателя Ангел БалеВСКИ в Хамбург бяха проявите в рамките на Седмицата на България от 9 до 17 май 1981 г. по повод 1300-годишното съществуване на българската държава. Той беше основният оратор на тържеството по случай откриването на 9 май в 16.30 ч., в най-голямата аудитория на университета. Отправил поглед към голямата зала, той започна свободно речта си пред една картина на Магарския конник със следните думи:

*Малките народи знаят много неща за големите народи, докато големите знаят много малко или почти нищо за малките. Така например сигурно са съвсем малко тези, на които е известно, че столицата на България е пет хиляди години стара като тракийско селище, че преди хиляда и деветстотин години римският император Траян я превръща в мощно укрепен, цветущ римски град с име Улпия Сердика, че Константин Велики е имал намерение да направи града столица на Източната римска империя, че през 809 г. българският хан Крум Страшни го превзема от Византия и оттогава той е български град с първоначално име Средец, че след 1878 г. става столица на новоосвободена от турско робство България и че носи името на византийската светица София, което на гръцки значи мъдрост.**

* Пълният текст на словото „Поглед към миналото на 1300-годишна България“ на

Патронът на Българската седмица, кметът Ханс-Улрих Клозе, и съпругата на федералния канцлер Локи Шмит, аплодираха възхитителната реч на оратора, както направи и цялата аудитория на града и университета.

РЕТОРИЧНО МАЙСТОРСТВО

В тази вдъхновена реч, чиито основни моменти бяха публикувани преди това като есе в немскоезичното списание „България днес“ (6/1980), историкът Ангел Балевски придобива многовариантен облик на една модерна ръководна идея като отговор на господстващия съветски национализъм. При впечатляващата си поява на западноевропейската сцена, той представи България напълно в духа на реформаторските идеи на Людмила Живкова – като древна, имаща все още какво да вземе и да даде, интелигентна нация на културния трансфер между Изтока и Запада. На фона на пеенето на Софийския камерен хор „Любомир Пунков“ под диригентството на Васил Арнаудов и на хора „Монтеверди“ от Хамбург самият той, Ангел Балевски, беше нещо като лъчезарен образ на този културен трансфер. На пристигналите български дейци на културата от Студио „Концертанте“, със забележителния цигулар Минчо Минчев, на фолклорния ансамбъл „Средец“, на творците от киното, театъра и изобразителните изкуства той гари гласа на Орфей и мъдростта на София: впечатляващо представяне, което той после повтори на едно пенсионерско събиране и отзвукът беше голям.

ТЪРСЕЩ ОТКРИВАТЕЛСКИ ДУХ

Специални почести бяха отдадени не на председателя на Академията, а на изследователя и изобретателя Ангел Балевски – за главното изобретение в научното дело на живота му по случай неговия седемдесет и пети рожден ден. Това стана в Хамбург – достойния за възхищение град на миналите негови впечатляващи изяви. Тук на него и неговия екип (Иван Димов, Емил Момчилов, Теодор Балевски, Румен Бъчваров, Драган Ненов, Рангел Цветков), на собствения си рожден ден – 7 септември 1985 г., в 11.00 ч., учредителят Курт А. Кьорбер, връчи присъжданата за първи път „Поощрителна награда за европейска наука“ в размер на 800.000 дойче марки.

Присъждането се извърши в голямата тържествена зала на хамбургското кметство и стана възможно по решение на един попечителски съвет от десет високопоставени членове под ръководството на бившия председател на Дружеството „Макс Планк“ и тогавашен генерален директор на Европейската космическа агенция Раймар Люст. Наградата се даваше за изобретяването на метод за леене с газово противоналягане – най-значимата усъвършенствана разработка в лелярската техника за последните години в Европа. Парите от наградата бяха определени за проектирането на автоматизирана система за управление на метода на леене. Тържествената реч държа директорът на Института за изследване на желязото „Макс Планк“ в Дюселдорф Ханс-Юрген Енгел. Друга поощрителна награда от 1,2 млн. гойче марки получи откривателят на метода на ударните вълни за разрушаване на камъни в бъбреците и жлъчката Валтер Брендел и екипът му от университета „Лудвиг Максимилиан“ в Мюнхен. Двамата лауреати седяха под държавния герб на Хамбург и си разменяха шегички, преди инженерът да пристъпи към катедрата за благодарствена реч и да каже: „Металолеенето за мен е поезия и музика“. По-късно, на вечерята в хотел „Атлантик“, другият голям меценат на Хамбург – Алфред К. Тьонфер, в една реч за инженера и предприемача Курт А. Кьорбер каза: „За мен даването на тази награда се равнява на присъждането на Нобелова награда.“

ИСКРЕНО ПРИЯТЕЛСТВО

След връщането си от Хамбург председателят Ангел БалеВСКИ ми написа следното писмо с дата 23 октомври 1985 г.

Скъпи Петер!

Вече мина доста време от връщането ми от Хамбург, през което веднага попаднах във водовъртежа на ежедневните си задължения. Но споменът за преживяното в прекрасния Ви град е още съвсем жив. Всичко беше така сърдечно и човешко, и тъкмо това ми достави толкова голяма радост.

С особено приятно чувство си спомням вечерята в твоя толкова гостоприемна дом. Моля те да предадеш на съпругата си (която е чудесен човек) моите най-сърдечни почитания и да целунеш очарователните си деца от мен.

В България имаме една поговорка, че само планините не се срещат. Бих се радвал извънредно много, ако съвсем скоро успеем да се видим по

какъвто и да било повод, защото няма нищо по-хубаво от приятелството и нищо по-приятно от срещата между приятели.

Моля те да предадеш на всички хамбургски приятели моите най-сърдечни поздравии.

Твой искрен приятел

подпис А. БалеВСки

ДЪЛБОКО ВЗАИМНО ДОВЕРИЕ

Може планините и да не се срещат, затова пък вярата може да премества планини, както казва една немска поговорка, посещавайки за посланието на ап. Павел към Коринтяните (13:2). Тази вяра в едно хуманно бъдеще на човечеството, както винаги основателна, обединяваше по-стария и по-младия от двамата приятели в трудното време, когато светът много пъти беше на ръба на атомната война. Тя ги обединяваше в общите стъпки за преодоляване на разделението на Европа, което в края на краищата беше резултатът от две световни войни. Но тя ги обединяваше и в целта да превърнат старото противоречие между Изтока и Запада в по-доброто разбирателство на продуктивния културен обмен, чрез който двете части на Европа продължаваха да се обогатяват и биха могли и напред да го правят. Паметният за двамата приятели обмен на мисли, получавал все нови и нови стимули от близо четиридесетте срещи, идваше от историческите дълбини на пространните наблюдения и се отразяваше върху медальона на българското бъдеще, в чиято рамка невидимото беше по-голямо от видимото. Без по-младият да приема това като изискване, по-старият го подтикваше да се опитат, в два различни политически периода, заедно да оформят поне един скъпоценен камък на културата за това бъдеще. И той го направи, но откривателят на метода за леене с газово противополовяне не издаде на члена на контролния съвет и по-късно президент на основаната през 1982 г. Международна фондация тайната за това, с каква социална техника може да се направи гъвкава чупливата политическа класа и с какъв метод може да се предотврати образуването на ръжда при една еластична политическа класа. Хитрата „стара лисица“ остави на мен да открия това.

МЪДРЕЦЪТ*

Янко Арсов

ПРИЗНАНИЕТО

Юни, 1983 година. В Пловдив се провежда поредният Пъгуошки симпозиум. Двадесет и шест години вече са изминали, откакто е създадено Международното движение на учените за разоръжаване, планетарна безопасност и мир. Инициаторите са група световноизвестни учени, между които се открояват Алберт Айнщайн, Фредерик Жолио-Кюри и Бертран Ръсел. През 1957 г. в, канадското рибарско селце Пъгуош, е свикана Първата международна конференция на движението. Това е началото на Пъгуошкото движение, възприело името на селището домакин.

Този път поредният домакин на видните миротворци и хуманисти е древният Филипопол – градът на Филип II Македонски. В един от промеждутъците между заседанията участниците посещават родопската местност Рожен. Там, сред красивите планини, се издига модерна астрономическа обсерватория. Редом до нея контрастира стар параклис. Впечатлен от този факт и вероятно запознат с атеистичния характер на тогавашната официална държавна идеология, един от чуждестранните гости изразява учудването си от това, че старинната църковна сграда е била запазена. Присъстващите българи импровизирано дават различни обяснения. Приближилият се Ангел БалеВСКИ, академик и председател на Българската академия на науките, се намесва: „Тук – казва той – са два символа: на науката и на етиката. Познанието е безгранично като Вселената, а етиката е вечна. За да не се превърне науката в зло за човека,

* Текстът е публикуван в изданието: С академик Ангел **БалеВСКИ** – на шега и сериозно Съст. И. Пейковски. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 2003, с. 6 – 10 – б. рег.

те – науката и етиката, трябва винаги да бъдат заедно и да вървят хванати ръка за ръка. Преди всичко науката трябва да служи на мира и съхраняването на живота на планетата“.

Чужденецът, именит учен в своята област и носител на Нобелова награда, е развълнуван. „Така може да говори само един истински мъдрец“ – споделя той с присъстващите. Всъщност истинската причина този християнски храм да не бъде съборен от напористите проектанти и строители, е намесата на Ангел Балевски преди години, когато е започнал строежът на обсерваторията. На същия Пъгуошки симпозиум в Пловдив, председателката на движението и Нобелов лауреат – Дороти Ходжкин, връчва на академик Балевски специална награда и го обявява за мъдрец на Пъгуош.

Преди нея мнозина българи са оценявали мъдростта на този голям хуманист и с възненение са споделяли помежду си впечатления от съприкосновението с него. За пръв път обаче Ангел Балевски официално е причислен към една висша духовна категория – мъдрец. Публичното признание е направено в „града на тепетата“ от негови духовни събратя по манталитет, по висота на духа и по общочовешка етика. Те са чужденци. Нищо ново. Известна е максимата, че у дома си никога не е пророк.

ПРОФЕСОРЪТ

Ангел Балевски е един от създателите на българското висше техническо образование. През 1942 г. в София е открита Държавната политехника. Пръв неин ректор е строителният инженер Йордан Данчов. През 1945 г. Ангел Балевски е избран за професор в Политехниката. На него е възложено да организира Катедра по механична технология и фабрична организация, по-късно трансформирана в катедра „Металознание и технология на металите“, на която е ръководител повече от четири десетилетия (1945 – 1988). От нея към, тогавашния Машинно-електротехнически институт (по-късно Висш машинно-електротехнически институт, сега Технически университет) в София, постепенно ще се отделят и създават катедрите „Текстилна техника“, „Технология на машиностроенето и металорежещи машини“, „Организация и икономика на машиностроителното производство“ и „Автоматизация на дискретното производство“.

Освен ръководител на катедра, професор Балевски е заместник-ректор на Държавната политехника от 1948 до 1953 г. и ректор на Висшия машинно-електротехнически институт в София от 1966 до 1968 г. Като преподавател, ръководител и администратор допринася много

за изграждането и издигането на нивото на образованието в техническите висши учебни заведения. В продължение на 33 години (1945 – 1968) той извършва огромна работа по подготовката на технически кадри за промишлеността на страната и за българската техническа наука. Броят на неговите студенти и възпитаници е над 10 000 – бъдещи машинни инженери и ръководители на промишлеността.

По това време мнозина университетски преподаватели прилагат административни мерки, за да осигурят студентско присъствие на лекциите си. За стройния, с поолисяла глава и винаги елегантно облечен професор това не е необходимо. Ангел БалеВСки притежава изумителна способност да излага разбираемо и на достъпен език и най-сложните научни проблеми. Това го прави много популярен като преподавател. Да се слушат лекциите му е наслада. Всяка една от тях е есе, в което се споделят знания, практически съвети, лични преживявания, житейска мъдрост, афоризми и всичко това, придружено с цитиране на философи и поети. Така, посредством лекциите си, той учи и възпитава, посочва пътя за нравствено развитие на своите студенти не само като бъдещи технически специалисти, но и като пълноценни граждани и градители на промишлена България.

Поради това двете най-големи аудитории, известни като зали „250“ и „350“ на Висшия машинно-електротехнически институт, където Ангел БалеВСки обикновено изнася лекциите си, са винаги изпълнени със студенти. Спокойният му, с мек, кадифен тембър глас, привлича не само студентите от тогавашния Машиностроителен факултет, но и техни колеги от хуманитарните специалности на намиращите се наблизо Софийски гържавен университет „Св. Климент Охридски“ и Художествената академия.

БАЩАТА НА БЪЛГАРСКОТО МЕТАЛОЗНАНИЕ

Преподавателската дейност на Ангел БалеВСки е съпроводена и с научноизследователска, началото на която е поставено още със създаването на ръководената от него катедра. Особено интензивно тази дейност продължава в Българската академия на науките, където през 1951 г. е избран за член-кореспондент, а през 1967 г. – за академик. През този период той е несменяем ръководител на секция „Металознание и технология на металите“ при Техническото отделение на Българската академия на науките, прераснала по-късно в Централна лаборатория по металознание, а от 1967 г. – в Институт по металознание и технология

на металите. Академик Балеvски е директор на този най-голям академичен институт с технически профил от създаването му до 1988 г.

По време на своята дългогодишна дейност Ангел Балеvски създава и развива заедно със своите сътрудници един важен клон от техническата наука в България – металознанието и технологията на металите. Отчитайки този факт, в края на живота му и след неговата кончина, започват да го наричат „баща на българското металознание“.

Неговите научни интереси са насочени към някои от най-важните проблеми в тази област. Целта е да се изяснят фундаментални зависимости между структурата и свойствата на металите, както и влиянието, което оказват определени въздействия на технологичните процеси върху качествата на обработвания метал. Изследванията, проведени от екипи под негово ръководство, довеждат до установяване на нови теоретични зависимости, до създаване на нови методи за изследване и изпитване и до разработване на нови технологии за обработване на металите. Значимостта на резултатите, плод на дългогодишна научноизследователска дейност, са безспорни за науката и практиката.

Забележителен принос към металознанието и металообработването е разработеният от академик Ангел Балеvски и от един от неговите най-близки сътрудници и ученици, Иван Димов (професор от 1969 г., член-кореспондент от 1974 г.), метод за леене с газово противоналягане. Този метод, който представлява научна и технологична новост в световната лярска техника, дава възможност за производство на отливки от леки сплави с голяма точност и високи технически показатели. Той създава нови условия за обработване на металните стопилки с газове и открива пътя за производство на нови сплави.

ОРГАНИЗАТОР НА БЪЛГАРСКАТА НАУКА

На 9 март 1968 г. академик Ангел Балеvски е избран от Общото събрание на Българската академия на науките за неин, десети по ред, Председател. Академията е наследник на създаденото през 1869 г. в Браила Българско книжовно дружество. Петдесет и осемгодишният академик ще я ръководи в продължение на 20 години, 3 месеца и 18 дни. По-голяма продължителност заемането на този пост преди него са регистрирали само руският възпитаник проф. Марин Дринов и Иван Евстратиев Гешов.

През 20-годишното председателстване на академик Балеvски Академията, която е сърцевината на българската наука, изживява един от най-успешните си периоди. До голяма степен това се дължи на голямата

научна ерудиция, широката култура и организаторските способности на нейния председател. През този период Българската академия на науките укрепва организационно. Създадени са нови научни направления и звена, изградени са единни центрове, които координират научната дейност и подготовката на кадри в отделните научни направления. Академията получава статут на най-висша комплексна научна организация в страната.

В условията на така наречения период на „студената война“, когато светът е разделен блоково в продължение на повече от четири десетилетия, а България в различни направления е изолирана от Западна Европа и Северна Америка, академик БалеВСки успява да прокара мнението си, че науката не може да се развива в ограничени национални или регионални граници и че за Академията е необходимо да поддържа контакти с подобни организации в чужбина, независимо от политико-икономическата система на съответните страни. В резултат нараства чувствително международното сътрудничество на Българската академия на науките с академични и други научни организации във Великобритания, САЩ, Италия, Швеция, Германия, Швейцария, Австрия, Гърция и др.

До голяма степен установяването на тези връзки се дължи на нейния общителен и ерудиран председател. С контактния, забавен и с цветист език на академика с удоволствие общуват знаменити учени, независимо дали са руснаци, германци, французи или гърци.

На 25 юли 1988 г. академик Ангел БалеВСки за последен път говори пред Общото събрание на Българската академия на науките в качеството си на неин председател. В този ден той напуска председателския пост и се оттегля в пенсия.

Мъдрецо! Земният ти път приключи, но не и твоето духовно присъствие между нас. Твоите слова, произнесени като сентенции или стихове, многократно повтаряни от теб пред различни аудитории, вече са достигнали до сърцата на много от нас, живите, и да бъдат повтаряни, както не се уморяваше да го правиш ти, ще бъдат препредавани на тези, които ще живеят след нас!

Ще се помни и ще се възприема това, което ти приживе казваше:

„Родината и майката – това са двете най-скъпи неща на света!“

„Любовта към всички хора по света се ражда първо от една чиста любов към своя собствен народ!“

ВСЕОТДАЙНОСТ ЗА БЪЛГАРИЯ

Иван Пехливанов

Да се разказват спомени за академик Ангел Балевски е някак неуместно, несъвместима е самата дума „спомени“ с неговата несекваща жизненост, с всецялостната му нагласа към бъдещето. Още по-неудобно е за разказващия – академик Балевски е високо мерило за много човешки ценности.

Роген в будно троянско семейство, той остава сирак, загубил баща си след болест придобита в Балканската война. Майка му с труд осигурява гимназиалното му образование. Сключва заеми и през 1934 г. завършва Немското висше техническо училище в Бърно, Чехословакия. Завръща се и работи като машинен инженер в софийски предприятия. Изплаща дълговете си и в съдружие изгражда до гара Яна фабрика за добив на чугун по нова нискотемпературна технология чрез директна редукция. Това икономично решение е подходящо за военните години. Изработва сам въртящата се пещ, инсталацията за възлищен прах и другите съоръжения. Направеното обобщава в научен труд, с който през 1945 г. се хабилитира в машинно-електротехническия факултет на Държавната политехника. Налага се като един от основателите на съвременната ни инженерна наука, основоположник е на българското металознание и металургия. Почетен член е на десетки академии и университети в България и по света. През 1990 г., основаният от него Институт по металознание при БАН, получи престижна награда от САЩ.

Младият 35-годишен професор беше блестящ преподавател по технология на металите. Не контролираше присъствието на лекциите си, но закъснелите трудно намираха място в лекционната зала. Познаваше студентите, техните интереси, учебното и научното им развитие. Професор БалеВСКИ единствен не спазваше сесии, изпитваше всяка седмица. Допускаше при изпита да се ползват учебници и записки. При металознанието, ако не е усвоено добре, те повече объркват. На изпит веднъж запита колега какво е „ликвация“. Той рови из учебника, гледа графики и диаграми, накрая отговори, че тя е нещо като „ликвидация“. БалеВСКИ едва сдържа смеха си: „Колега, близостта между тях е колкото между „локум“ и „локомотив“. Не пишеше слаби оценки, а „връщаше“ до усвояване на материята.

Последният му изпит бе при него и се случи на рождения му ден. Колеги от групата му казаха това, той прекрати изпита с бележката, че такива моменти трябва да се помнят, и ни заведе в близкия ресторант, където приключи изпитната процедура.

Имаше бързи и точни реакции. Живков му подметнал: „Говори се, че си награден с орден не за научен принос, а за анекдоти“. Отвърнал незабавно: „Не е вярно, ако беше за анекдоти, орденът щеше да е първа степен. А аз получих втора степен, каквато дават за наука“. Друг път негов познат му се обади: „Синът ми следва при вас, помогни му да се развие“. Отговорът: „За да се развие, в него трябва да има и нещо предварително навитичко.“

Присъствах на избора му за член на БКП през 1945 г. „Революционни“ асистенти гържаха да не се приема, за да бъде проучен по-добре, говорело се, че като млад бил „толстоист“. Улегналият проф. Алекси Квартирников успокои събранието. БалеВСКИ отвърна: „Винаги съм бил с леви убеждения, защитавал съм истината и човешината. Ако това е толстоизъм, значи съм такъв“.

Удивляваше с разностранните си знания. Естествено, на първо място пораждаше с всеотдайна си инженерна подготовка. Беше привърженик на универсализма: „Животът е сложен, не се знае в какви и в колко области ще се наложи да работи инженерът. Като има общи познания,

специалните ще ги придобие по-лесно“. Отричаше налаганата съветска система на тясна специализация. През лятото на 1948 г. организирахме студентска бригада за ремонтване на разрушената от бомбардировките Държавна печатница (при паметника „Левски“) – подготвиха я за сграда на Политехниката. Проф. Балеvски работеше с нас като зидар, заварчик, шлосер, стругар. Големият шанс на нашите първи студентски випуски бе в този универсален подход и в солидната европейска инженер-на подготовка на преподавателите ни.

Притежаваше богата култура. Знаеше няколко езика, говореше немски и на диалекти. В Анкара се усъмнили, че крие знанието на турски език. А той свързвал логично многобройни турски мъдрости в своето слово. В Политехниката имахме любителски камерен оркестър. Заедно с проф. Балуш Балушев се включваха понякога в него като цигулари. Познаваше световната литература като пръстите на ръката си. Смайваше с дълги цитати от Гьоте, от Толстой, най-напред в оригинал, и после на български. Знанията му по българската история се равняваха с тези на учен професионалист. Беше роден поет, стихосбирките, които издаде в последните години, разкриват талант и богата душевност.

Любовта към България, опазването на нейното духовно богатство – бяха станали смисъл на живота му. Навлезеше ли в тази тема, губеше спокойния тон и се превръщаше в страстен боец за българщината. Беше сред малцината наши общественици, които спореха със съветски учени и политици в защита на българската история, на славянобългарската азбука и култура, на националната ни кауза.

Обединяваше по свой, балеvски начин, фундаменталните и инженерните науки в практически решения. Благодарение на това той, и проф. Иван Димов създадоха и патентоваха метода за леене с газово противо-налягане, който отстрани вредната осева пористост при металните отливки – хилядолетен проблем от древното металолеене до наши дни. Оригиналният български решение въгражда физика, химия, термодинамика, топлотехника, кристалография, якост на материалите, дори история на леляството.

Негова беше идеята за създаването на научно-производствено обединение (НПО) „Технология на металите“ – първата у нас и в източните страни управленска форма, обединяваща науката и производството в единна организация.

Стилът на работата му беше необичаен. В първия ми работен ден като генерален директор на това обединение той ме заведе в Института по металознание, покани ме в кабинета си и, сякаш в момента му е хрумнало, ми каза: „Знаеш ли? Защо не се настаниш в този кабинет? Има телефони, секретарка, в отсрещния кабинет е Ваньо (проф. Иван Димов). Така и обединението няма да се откъсва от института. Когато идвам, не ми трябва кабинет. Ще сядам на този фотьойл, нали няма да ти преча? Мисля, че ще бъде добре“. Така и направихме. Освен другото, спестихме няколко чиновнически места и заплати, защото администрацията ни беше обща.

Появяваше се поне два пъти седмично. Започвахме срещите с пиене на чай. Като че ли случайно досетил се, питаше: „Как върви работата по ролката?“. След отговора минавахме към картерите, после към противопехотните мини, към автомобилните джанти, към пластмасовите приложения, към акумулаторните кутии, към експортната програма. Така, за час, внимателно проверяваше хода на работата по основните теми. При нужда подсказваше нови възможни решения, но не като нареждания, а като хрумнали идеи. Следващия път не забравяше и тях. Помнеше „като слон“. Разбрах, че е приключил с мен по думите му: „Какво прави Иван? Да не те затруднявам с преразказване, помоли секретарката да го покажи“. Иван идваше, с него се повтаряше същото. После идваше редът на Любомир, на Емил, на Цоло, на Аспарух, на Кортенски. Който от тях имаше време, оставаше докрай, групата растеше, срещата се превръщаше в школа за обучение.

Веднъж ми зададе въпрос: „Работил си с професор Иван Попов, бил си му заместник. Каква е разликата между нас двамата?“. Замълчах. „Неудобно ти е – продължи той – да ти я кажа. Изправили сме се с Иван на кея, срещу нас голям кораб. Питам го как може да го премести. Иван ми отговаря: много лесно, ще докарам оръдие, ще го ударя с един снаряд и ще се отмести. Няма да го отместиш, контрирам аз, а ще го потопиш. Тогава той ме пита какво аз бих направил. Ще му монтирам моторче от 5 конски сили с витло, ще го пусна и ще го оставя. На пръв поглед няма да се види движение, но утре, като дойда, корабът ще се е изместил“. Накрая БалеВСКИ заключи: „Ваньо, сигурно знаеш колко „кораба“ сме потопили със снаряди в стремежа си да ги задвижим бързо?!“.

В този разказ той включи проф. Иван Попов не злонамерено. Между тях съществуваше приятелство, гарнирано с умни задявки. Попов беше остър, Балевски му отвръщаше с анекдоти. Разказвам този случай, за да се посочи главното – за системата, която иска да мести „корабите“ си с „оръдейни изстрели“. Година преди да почине (15 септември 1997 г.) му го припомних. Реакцията беше: „Остави, сега искат да движат българския „кораб“ още по-бързо и затова стрелят в него с цяла батарея“.

Пак в тази негова последна година, на въпроса ми за положението в България, отговори с приказка: „В късна нощ, под прозореца на бедния Настредин Ходжа, се понесли силни крясъци. Известен с любопитството си, въпреки несъгласието на жена си, той станал от кревата, наметнал единствената им черга и излязъл да разбере какво става. Някой от групата крещящи изгърпал чергата му и всички се разбягали. Той обиколил махалата, не видял никого и се прибрал вкъщи по долни дрехи. Жена му го попитала за какво била врявата. Той отговорил: „За нашата черга“.

Има учени, които по различни причини забуват в тайна идеите и разработките си, допускат до себе си млади специалисти дотолкова, доколкото да ги използват за собствената си научна дейност. У академик Балевски това е абсолютно чуждо, чуждо е на самата атмосфера, която той създава около себе си. Ако се води статистика, ще се види, че той е между учените, създали най-много научни кадри.

Академик Балевски умееше да издирва и да подкрепя млади, умни и перспективни специалисти, да гради действени научни колективи. Сред тях са академик Стефан Воденичаров, академик Янко Арсов, проф. Николай Попов, проф. Емил Момчилов, проф. Цоло Рашев и много други, които продължават делото му. Не се страхуваше от конкуренти, създаваше условия за самостоятелно творчество.

Не обичаше ограничения и некадърните. „Лесно е с умния. Ако не върви съвместната работа, той разбира и напуска, без да създава трудности. От глупавия и мързеливия няма спасение. Поискаш ли да го махнеш, ще пици до бога. Знае, че трудно ще намери другаде работа“.

Беше превърнал Академията в най-демократичната система. Направил всичко, за да бъде избран за член-кореспондент на БАН проф. Любомир Калев, най-добрият ни специалист по заваръчните процеси. Пречеа му, защото „имал нещо“ в миналото си. Видя в БИСА специалист от Иконо-

мическия институт на БАН. „Добре, че ги използвате, там сме събрали най-умните млади икономисти.“

Кратка, но точна оценка за него даде акад. Георги Наджаков, създател на физическия институт при БАН, откривател на явлението „фотоелектретно състояние на веществото“, на чиято основа са създадени ксероксът и другите фотокопирни машини. Акад. Наджаков пише: „Знаете ли какво смятам за свое най-голямо откритие? Това е академик Ангел БалеВСКИ. Открих го случайно. Беше инженер в една лелярна. Почти насила го направих професор. И както виждате, не сбърках!“.

Академик Ангел БалеВСКИ беше един от големите строители на съвременна България. Той обучи и възпита хиляди български специалисти. Основаният от него Институт по металознание има международна известност. По метода за леене с газово противоналягане работят над 1000 машини в десетки страни и лаят 50 % от кокилните алуминиеви отливки в света. Два завода в Щатите и два завода в Китай произвеждат автомобилни джанти по този метод.

Основното, главното според мен, е рядкото съчетание в неговата личност на три изключително важни качества на учения:

- широка информираност във всички съвременни научно-технически области;
- умения за селекция на онези перспективни направления, в развитието на които се крие щастлив шанс за нашето бъдеще;
- способност за подбор на подходящи кадри и за създаване на организация за практическо осъществяване на крупни програми. Мога да подкрепя тези твърдения с редица примери, но най-подходящ е примерът с метода за обработка на металите с газово противоналягане, известен в световната литература и практика като „Методът БалеВСКИ – Димов“.

Неоспорими, смайващи са неговите специални знания и обща култура. Поразителна е лекотата, с която той си „играе“ с това свое богатство, способността му за „брилянтни“ импровизации. Всичко това го прави общопризнат майстор на словото, педагог – владетел на аудиторията.

Даже тези качества са достатъчни да го открият като виден наш учен. Струва ми се, че това е само едната страна от цялостната същност на академик БалеВСКИ.

Системата на ръководство у академик БалеВСКИ е един забележителен съвременен метод в науката за управление. В нея почти липсват директните указания, разпореждания, заповеди. По съвършен начин, в увлекателен разговор, той подава идеи, подсказва решения, обсъжда ги всеотстранно, така че след това всичко става ясно – какво, кога, с кого и как да се осъществи решението. Струва ми се, че, особено в областта на науката, това е най-ефективният стил на ръководство и управление.

Всеотдайността към хората, към сътрудниците му, към обществото у академик Ангел БалеВСКИ е особена – спокойна, ненаатрапчива, почти незабележима – като постоянно лъчение.

СПОМЕНИ ЗА АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ

Димитър Ляков

„Хората от калибъра на акад. Балевски в България се раждат по един на 100 години.“ Това ми каза акад. Б. Куртев в разговор на чаша кафе през галечната 1985 г. Запомних тези думи. И сега, след толкова години, се връщам към казаното от акад. Куртев и без преувеличение смятам, че съдбата е била много благосклонна към мен, защото получих възможност да работя пълни седем години под непосредственото ръководство на акад. Ангел Балевски като помощник-председател по административните и стопанските въпроси на БАН – от август 1981 до август 1988 г. През този период съм се срещал с акад. Балевски поне един път, а понякога и 2 – 3 пъти седмично – налагаше го естеството на работата. Когато казах това на Николай Хайтов при нашата случайна, но доста продължителна среща през 1986 г., очите му светнаха и възкликна спонтанно: „Ти си щастлив човек. Завиждам ти“.

Действително бях щастлив човек, защото имах възможност да контактувам и разговарям с един истински ерудит, широко скроен величав българин. Щастлив бях и защото в процеса на работата между нас възникна едно истинско взаимно уважение и доверие, благодарение на което срещите ми с акад. Балевски продължиха и след като той вече не беше председател и почетен председател, и след като и аз напуснах Академията през януари 1992 г. Последната ни среща беше през август 1997 г., когато го посетихме в дома му с един колега от неговия институт – това беше един месец преди кончината му.

Всяка среща, всеки разговор ме обогатяваха с нещо: с някоя мъдрост, с дата или събитие от нашата история, винаги подплатени с родолюбие;

с пример за такт или уважение към своите колеги, близки и приятели; гори с анекдот или поговорка.

Първата ми среща с акад. Балевски се състоя около 25 август 1981 г. Секретарката Цв. Цанева ми съобщи, че председателят е дошъл и иска да види новия помощник-председател по АСВ. Тръгнах към кабинета доста напрегнат. Посрещна ме един засмян, достолепен и енергичен човек. Първите му думи бяха: „Охо, той действително е много млад! Но и строен, и хубав“. Зачервих се, смутих се, по гърба ми потекоха вадички. А си беше за притеснение – той на 71 години, светило, а аз на 38.

Виждайки моето притеснение, акад. Балевски каза: „Ела, ела! Запознай се със съпругата ми. И не се притеснявай! Знаеш ли, когато представили канцлера Бисмарк на крал Вилхелм и той казал: „Ама той е много млад!“. Бисмарк му отговорил: „Ваше Величество, ако младостта е по-рок, моля имайте предвид, че той ще намалява с всеки изминал ден“.

Моето притеснение изчезна. Сякаш се познавахме от месеци. Подоброжелателен и по-дружелюбен прием от страна на председателя на БАН не бих могъл да си представя.

На първата среща, в хода на опознавателен разговор, получих и първия съвет – акад. Балевски ми каза: „Митко, и да знаеш – в Академията бързи работи не стават“. Смесът на тези думи разбрах след две години: нещата трябва да узряват, хората (зам.-председателите, членовете на Президиума, научните секретари, директорите на институтите) трябва да бъдат убедени в правилността на предлаганите решения, в тяхната полза за развитието на институтите и Академията като цяло.

Най-ярките и най-трайните ми спомени за акад. Балевски естествено са свързани с неговия управленски стил като председател на БАН. Ако трябва да характеризирам този стил съвсем накратко, неговата същност се състоеше в уважение и доброжелателност към всички, с които имаше допирни точки като председател: като се започне от главния научен секретар, зам.-председатели и пом.-председатели, директори на институти, научни секретари, началник отдели, та до портюерите. Акад. Балевски ръководеше заседанията на Президиума и Бюрото на Президиума. Те се провеждаха по 6-месечни графици, на определената дата, в точния час, с предварително раздадени материали. Обсъжданията бяха кратки и съдържателни. Не се допускаше на заседания на Президиума и Бюрото на Президиума да се внасят оперативни (текущи) въпроси. Те се решаваха от Научния секретариат и от ресорните зам.- и пом.-председатели.

Акад. Балевски не обичаше грубото администриране и „командаренето“. Той много често казваше, че не управлява БАН, защото тя е научна организация и е поради това самоуправляваща се система. Неговите резолюции върху документи, които адресираше до мен, бяха със следното съдържание: „С молба за: съдействие; проучване; решаване по компетентност“ и т.н. И никога не поставяше срок. Резолюцията „с молба...“ просто ме ангажираше емоционално да изпълня задачата във възможно най-кратък срок и с максимална прецизност.

Акад. Балевски притежаваше важно управленско качество – никога не пренебрегваше прекия (ресорния) отговорник, никога не даваше „мъдри“ указания как да се реши даден проблем, никога не се проявяваше като ръководител, който знае всичко. Зачиташе всички в йерархията, като даваше възможност на всекиго да изяви и качества, и отговорност. Спомням си, че беше петък (ако не се лъжа 1986 г. или 1987 г.). След продължителни, но безрезултатни преговори в Държавния планов комитет по размера на капиталните вложения на БАН за следващата година, поисках среща с акад. Балевски, за да обсъдим проблема. Прие ме веднага. С влизането казах, че хората от ДПК разглеждат живота само в една плоскост, в координатната система „х-у“. А той се засмя и каза: „Не се ядосвай! По-лошо е само по абсцисата и само със знак плюс!“. След като прегледахме още веднъж нашите разчети, акад. Балевски каза: „Мимко, в понеделник, в 8.50 ч., ела при мен с тези материали“. В понеделник, в уречения час влязох в кабинета, а той, облечен с шапка в ръка, каза: „Да вървим!“. Попитах „Къде?“. Отговорът бе: „При министър-председателя“. И аз просто несъзнателно изтърсих: „Акад. Балевски, аз какво ще правя там?“. Той се обърна, погледна ме внимателно и с един малко особен тон ми каза: „А аз какво ще правя там без теб? Мислиш ли, че знам какво съдържа тази папка? Това го знаеш ти, защото ти си проучвал предложенията на институтите, ти си правил анализите и разчетите. Аз ще бия големия тъпан, а ти ще обясняваш детайлите. Трябва да можеш да защитиш всичко, което искаме – за научна апаратура, за машини, за строителство. Всеки трябва да си върши неговата работа!“.

Такава беше управленската философия на акад. Балевски. Срещата при министър-председателя не беше договорена предварително, но, въпреки отрицателната реакция на секретарката, се проведе, защото акад. Балевски беше дошъл лично, а такъв авторитет не можеше да бъде върнат. И резултат от срещата имаше.

Запомнящо се беше неговото възхитително, искрено, завладяващо и бих казал без преувеличение – възрожденско родолюбие. Всяка българска душа би трепнала при неговите думи: „Струва ми се, че хората, които нямат топло чувство и силна любов към родния край, са много бедни духом. Родината и майката – това са двете най-скъпи неща на света“. За мен акад. Балеvски беше достоен продължител на делото на основателите на Българското книжовно дружество, създадено в далечната 1869 г., в Браила. Неговият чист патриотизъм се крепеше на дълбоката му вяра: „Народ, който дава писменост на цялото славянство и утвърждава правото му да слуша божие слово на своя си език, който в продължение на пет века робство успява да съхрани своя език и писменост, народ, който девет години преди възстановяване на държавата си е създал научно учреждение, не е прост народ – той е **велик** народ!“ Имаше самочувствие на наследник на такива вековни традиции и никога не пропускаше случай да отбележи това. Акад. Балеvски се гордееше, че е българин и се прекланяше пред народа български. Често пъти споделяше с болка за нашата историческа съдба: „Представяте ли си каква щеше да бъде нашата мила Родина, ако не беше това черно, безпросветно турско робство; сигурно щяхме да имаме едни от най-старите университети и щяхме да сме един от интелектуалните центрове на Европа!“. Той не понасяше ругателствата и нихилизма по отношение на българския народ. За него не народът е мързелив и крадлив, а управниците му са некадърни. И често казваше, че България днес щеше да бъде друга, ако два пъти не беше въвличана от тези управници във война на страната на губещите.

Убедено може да се каже, че академик Ангел Балеvски е един от най-ярките български будители – в същинския смисъл на израза – през историческия период 1940 – 1989 г. Делата му „на ползу роду“ са многобройни, ще изредя някои от тях: участие в създаването на Политехниката, основава и ръководи катедра „Технология на металите“, ректор е на Висшия машинно-електротехнически институт (сега Технически университет), главен научен секретар и 20 години председател на БАН, а след 1988 г. неин почетен председател. Изпитал е няколко хиляди студенти, а учебникът му „Технология на металите“ има множество издания. Заедно с чл.-кор. Ив. Димов създадоха и патентоваха „метод за леене с противоналягане“, който се прилага и днес в най-развитите страни. А периодът, в който той беше председател на БАН, без преувеличение може да се определи като апогей в развитието на Академията във всяко едно отношение. Бяха създадени редица нови институти и лаборатории: Ин-

ститутът по океанология, Институтът по астрономия, Институтът по техническа кибернетика и роботика, Институтът за космически изследвания, Централната лаборатория по фотопроцеси и оптичен запис, Централната лаборатория по слънчево-земни въздействия, Централната лаборатория по сеизмична механика, Централната лаборатория по автоматизация на научния експеримент, Централната лаборатория по системи за управление и др. Построени бяха десетки нови институтски сгради и експериментални бази, включително и Националната астрономическа обсерватория на връх „Рожен“; закупен, преустроен и оборудван беше научноизследователският кораб „Академик“; създаден бе сервиз за електронни микроскопи; закупени бяха най-съвременни научни прибори и апарати за различни лаборатории и изследователски центрове. Разви се активно сътрудничеството на БАН с научните центрове на най-развитите страни в света: ФРГ, САЩ, Франция, Великобритания, Япония; много ползотворно научно сътрудничество се осъществяваше с АН на страните от тогавашния социалистически блок. Самият акад. БалеВСки беше един от учредителите и много деен член на Пъгуошкото движение за мир, в което участваха най-видни учени от цял свят.

Акад. БалеВСки умееше да създава контакти, да намира съмишленици, беше ценен, уважаван, обичан, нещо повече – възхищаваха му се. Посланиците на големите западни страни, при започване и завършване на мисиите си в България, задължително се срещаха с акад. БалеВСки в неговия кабинет. Това не беше обичайна дипломатическа визита, а израз на уважение към БАН и лично към него. В онези години това бяха предимно дипломати от кариерата, които много добре знаеха каква е ролята и значението на научния потенциал за развитието на едно общество. И на тези срещи акад. БалеВСки подчертаваше своето родолюбие. На един дипломат, представляващ велика сила, беше обяснил със законите на физиката, че неговата страна е могъща, но енергията на нашия народ е по-голяма, защото той е малоброен, но има 1300-годишен исторически път и държавно устройство.

За родолюбието на акад. БалеВСки може да се говори и пише много. То имаше многостранни измерения, беше мащабно изразено, проникваше във всяка негова мисъл, решение или мнение.

За него Академията в нейната целокупност беше изключително важен фактор за развитието на майка България. В цялостната си дейност като председател на БАН, акад. БалеВСки се ръководеше от идеите и заветите на първоучредителите на БКД и неотклонно ратуваше за за-

ложено то още в Устава на книжовното дружество: не само членовете (академици и член-кореспонденти), но и всички научни работници и специалисти да работят „за духовното извисяване и вещественото обогатяване на българският народ“. И резултатите бяха наистина забележителни. По времето, когато той беше председател, научни колективи от БАН разработваха проекти за модерни производства: роботостроене, машини за леене с противоналягане, прецизно металолеене, микропроцесорна техника, нови химически продукти и технологии, биотехнологии и др. Той стимулираше връзките на Академията с научно-техническото развитие и формирането на регионални научни ядра и центрове под формата на институти, лаборатории и филиали в Пловдив, Варна, Смолян, Стара Загора, Благоевград, Плевен, Велико Търново.

Времето на председателстването на академик Балевски беше време на възход и в хуманитарната сфера – решаваха се въпроси, свързани с историята, литературата, фолклора и преди всичко с българския език. Бе проведен през 1981 г. Първият конгрес по българистика – мащабен научен форум, на който дойдоха учени българисти от цял свят и участието на учени от Академията беше авторитетно защитено. Той подкрепяше участието на български учени и на славистичните конгреси в отделните славянски страни. Съдействаше за излизането на мащабни научни издания, сред които са Кирило-Методиевската енциклопедия, третият Речник на българската литература, многотомната История на България, важни езикови речници, справочни издания и помагала, авторски изследвания, изграждайки академичното издателство като мощна издателска институция, която може да поеме научната продукция на академичната наука.

Същевременно, 20-те години председателстване на акад. Балевски и особено втората половина от тях, съвсем не бяха спокоен и безметежен период за БАН. Водеха се битки, в които академик Балевски отстояваше автономността на Академията, бореше се за нейните институти. Ще посоча само два примера.

През 1982 – 83 започна обсъждане в Столична община на предложение за изнасяне от София на няколко академични института: по български език, по литература, по история, по етнография, по физика. Едни да се преместят във Велико Търново, други в Пловдив, трети в Стара Загора... Успях да се снабдя с предложението за обсъждане на сесия, подписано

от самия кмет. Пусках среща с акад. БалеВСки и му показах документа. Ядоса се много, но се уточнихме да покани кмета на разговор, а аз да вляза с документа, когато ме извикат. Така и стана. Очевидно разговорът е започнал без предисловие категорично, и гневно, защото влизам в кабинета и чувам кметът яростно да отрича и да твърди, че някой е дезинформирал акад. БалеВСки, на което академикът му отвърна: „Ето го виновника“. Подагох документа на акад. БалеВСки и той го показа на кмета с въпроса: „Това твой подпис ли е?“. Той се зачерви, смути се много и успя да промълви: „Подведоха ме“. Тогава акад. БалеВСки го погледна строго и каза следното: „Такова нещо във ФРГ не може да се случи и затова тя е развитата страна. Ние можем да догонваме развитите страни само с помощта на науката, а за да помага науката, не трябва да ѝ се пречи. Омръзна ми да бъда пъдар на Академията“. От срещата имаше полза – документът беше оттеглен и не беше разстроена работата на институтите.

Вторият случай е свързан с опита да се отнеме (за жилищно строителство за нуждите на военните) една територия от комплекса на БАН – 4-ти километър в квартал „Гео Милев“ – частта между околоръстната жп линия и ул. „Акад. Георги Бончев“ (където, на практика, са съсредоточени институтите на Академията). Информирах БалеВСки за тази опасност, а той реагира незабавно – покани кмета на София и главния архитект, както и представители на ГК на БКП. Главният архитект на София започна да защитава проекта. Слушах, слушах и не изтърпях. Прекъснах го с думите, че не чувам аргументи защо този терен трябва да се отнеме от БАН, защо се пренебрегват жизненоважни потребности на 6 – 7 института и защо, ако трябва да се строи жилищен комплекс, не се вземат предвид и нуждаещите се научни работници; защо нищо не се казва за съдбата на най-старото поселище, открито на територията на София, което е на този терен, и т.н.

Главният архитект започна пренебрежително и снизходително: „Колега, аз не зная какво е Вашето образование и какви са Вашите компетенции, но...“ И тук гневно се намеси акад. БалеВСки: „Архитект..., образованието на колегата е инженерно, получено в най-добрия технически ВУЗ на страната. А що се отнася до неговите компетенции, по стечение на обстоятелствата тях мога да определям и оценявам само аз. Въпросите, които той постави, са много смислени и точни, затова беше редно Вие да си ги поставите преди да сте направили и една черта от тези планове. Разгеле, тук е и кметът на столицата, и аз се обръщам с молба към него и искрено вярвам, че тя ще бъде чува – това да бъде последният

опит на общината за посегателство върху Академията. БАН не е нито моя, нито само на София. Тя принадлежи на българския народ, на майка България и трябва да се пази!“

Не по-малка страст, последователност и настойчивост акад. БалеВСки влагаше и когато трябваше да защитава общонационални интереси, било то икономически или културноисторически. Такъв беше случаят, свързан с „Хидротехнически комплекс „Никопол – Турну Мъгуреле“. Идеята беше румънска – от началото на 80-те години на XX век. Стойността на обекта, по предварителни проектни разчети, възлизаше около 5 млрд. лв., но в процеса на изграждането щеше да набъбне до 8 – 10 млрд. лв.

Един ден, през януари 1987 г., акад. БалеВСки ни привика (Б. Динков и моя милост) и сподели мъката си по този въпрос: „През лятото пристига Николае Чаушеску и сигурно ще се подписва междудържавен договор за този комплекс. Какво да правя?“. Динков предложи да се вземат становища от научните съвети на компетентните институти. Аз подкрепих и допълних, че е добре да се изготви и един обобщен доклад, който да се изпрати лично на Т. Живков. Акад. БалеВСки одобри и бяха набелязани следните институти: икономическият, водните проблеми, геофизичният, геологическият, сеизмичната механика, хидрологията и метеорологията, физиологията на растенията. Задачата им бе възложена, а след получаване на становищата бе изготвен обобщеният доклад. Накрая беше изпратен с поверителна поща. Отзвук не се получи до пристигането на Чаушеску през юли 1987 г. Тогава се видяхме с акад. БалеВСки и аз казах, че проектът ще падне. Той ме погледна, леко се усмихна и отрони: „Тя и моята глава ще падне“. Така и стана – на следващата година той вече беше не председател, а Почетен председател.

За да приключа по този въпрос ще си позволя да цитирам оценката на Н. Хайтов за този проект: „Само това да бе направил акад. БалеВСки, стига му, за да заслужи благодарността на поколенията...“*. Но ще направя и едно допълнение. Вече се чуват гласове за възобновяване на проекта. Дано усилията на акад. БалеВСки не са били временни и напрални.

Помня и друг случай, който също разкрива характера и убежденията на акад. БалеВСки, за когото всичко, сътворено за културата и историята на България, беше свято. При строителството на Националната астрономическа обсерватория се оказва, че на около 5 – 6 м. от кулата на телескопа се намира малък параклис (3 x 2,5 м). Той очевидно е затруд-

* Хайтов, Н. Непубликуван дневник 1986 – 1992 г., София: З. Стоянов, 2009, с. 136.

нявал строителството и много хора са настоявали да бъде разрушен. Но акад. Балевски се разпореди параклисът да се запази и да се потегне. По-късно, при посещения на различни научни делегации, той със светнали очи казваше, че ето тук, в параклиса, са търсили милост от Бог, а сега с двуметровия телескоп изучаваме небесните тела. Не щеш ли, през 1986 г. окръжното партийно ръководство разпореди параклисът да бъде съборен. Хората от Националната астрономическа обсерватория се обадиха разтревожени и аз спешно потърсих акад. Балевски. Той се намеси и параклисът беше спасен. Научавайки за това, свещеникът на с. Момчиловци отец Константин Канев, отпрати гореща молба акад. Балевски да посети Обсерваторията и той да се срещне с него. Отец Канев беше един скромнен, родолюбив и всеотдаен божи служител. И беше един самобитен краеведски талант – на цели 800 стр. беше описал историята на с. Момчиловци. Прочетох я на един дъх. Тази книга може да служи като учебник по история на местното самоуправление в селските общности на България. Като се срещнаха, отец Канев прекръсти акад. Балевски и каза: „Академико, благословен да си! Със спасяването на параклиса ти извърши свято, Богоугодно дело. И за мен си истински ангел спасител, защото този параклис е свято място за мен – тук аз получих Божията промисъл, че трябва да стана свещеник и вече 40 години служа с любов към Бога и към миряните. Докато съм жив ще те споменавам в молитвите си за Божия милост и закрила. Благословен да си!“

В отговор акад. Балевски каза: „Отче, за мен този параклис е късче от историята на България и трябва да се запази. Самото построяване на параклиса на 1850 м. надморска височина е подвиг, който трябва да се уважава. Докато зависи от мен, параклисът ще си стои на мястото!“

Преди години чух най-точната оценка за академик Балевски като учен, общественик и българин – един политик го нарече „безценен национален капитал“. За съжаление, последните години от живота му минаха в огорчение и страдание. Беше хулен, нападан, обвиняван. Завъртя се темата за „ловната дружинка“, към нея се насочиха и журналисти, а накрая и полицията. Неизвестно по чия заповед бяха изпратени служители, които почти обискираха апартамента на акад. Балевски и му взеха ловните пушки и пистолета наград. А пушките – 2 или 3 – бяха подаръци от видни европейски учени и държавници. Защо? Кому беше нужно да

го унижават по този начин? Всичко това акад. Балевски (или бай Ангел, както го наричахме между нас) издържа стоически. Не писа опровержения, не води дела за клевета. Ходеше с изправена глава, но му беше тежко, много тежко. Той не спеше по цели нощи, но не се предаде. Взе „перото“ и написа прекрасна проза и лирика, в които има и мъка, и хумор и сатира, но и надежда за бъдещето.

И все пак... Докато в началото на 90-те години всички масмедии се надпреварваха да го хулят, европейски институции го оценяваха високо. Помня щедрите думи на Йохан Блай – зам.-директор на Института по електроника на Фраунхофер гизелшафт, а също и наградата, която бе връчена в Германия през 1990 г. на академик Балевски – златен медал за изобретения „Ото фон Дизел“. Това е награда от световна величина, сравнима с Нобеловата награда. Това беше признание, както за научната дейност на академик Балевски, така и за постиженията на българската научна мисъл.

А у нас, в родната България, само един вестник съобщи тази новина, при това с гребни буквички, някак скришно, ако можеше да остане незабелязано. Заболя ме. Най-развитата инженерно и технически държава в Европа дава признание за цялостна дейност на български учен и това не се съобщава на обществото. Защо? Мълчанието беше потискащо.

Днес времето сякаш е излекувало болката, но спомените остават.

Над всичко обаче се извисява духът на академик Ангел Балевски – мощен български дух, надхвърлил с ръста си и времето, и емоциите, и нравите.

София, 2012 г.

II. Вашият девиз в науката?

**„Почтеност и всеотдайност.“
„Всичко, което съм направил, е направено
в България и за България.“**

ТОЙ МИСЛЕШЕ ЗА БЪЛГАРИЯ, ПОСЛЕ ЗА ВСИЧКО ДРУГО

Стефан Воденичаров

Всеки има някакъв късмет. Моят е свързан с това, че имах шанса да бъда студент на академик Балевски в катедрата, която ръководеше, да започна работа в Института, на който беше директор, и в Академията, на която беше председател. Имах щастието да бъда до неговите близки.

Контактите с него винаги носеха някакво послание. Винаги, когато сме се разделяли, той казваше: „Много поздрави на всички вкъщи и душевно спокойствие“. Поздравите незабавно предавах, но много по-късно осъзнах важността на последното пожелание.

Той обичаше хората и милееше за България. За него духовността беше над всичко. Казваше: „Нашата гържава трябва да крепи следните институции – Националния театър, Националната опера, Софийския университет, БАН и Националната библиотека. Без тях духовността ѝ ще изчезне“.

Често си спомняше за годините, в които е следвал в Немската политехника на Бърно. Трябвало е да вземе големи заеми, защото майка му не е могла сама да го издържа в чужбина. Избрал това инженерно училище, защото е било по неговите финансови възможности. Дълги години след дипломирането си е държал на видно място вкъщи полиците, които е трябвало да плаща със заплатата на млад инженер и глава на създаващо се семейство.

Описваше първото си пътуване за там. С автобус от Троян до Свищов, за да вземе парахода за Чехия. Разказваше колко е била бедна тогава страната ни. Целият път е бил покрит с бял прах, който закривал

гледката наоколо и се лепял по пътниците. Отпругени хора по полето и малки къщички по селата. Много мъчно му ставало за това, което сме били. Особено голяма била разликата, когато се качил на чуждестранния паракход – други порядки, друга обстановка.

Разказваше с удоволствие за българската колония в Бърно, от която се сътвори голяма част от водещите след 1940 г. инженери и архитекти. Много се гордееше с техните интелектуални възможности, силен национален дух и с начина им да се веселят.

Като професор в Политехниката към него са се обръщали много странни изобретатели. Тези хора са много настоятелни – безпокоели го не само в кабинета му, но ходели и в дома му. Било трудно да ги разочарова. Много години го е мъчил един изобретател на „перпетуум мобиле“, който със система от вериги и променящи се тежести обяснявал действието на вечен двигател. След всяка забележка той правел нови подобрения и така – над пет-шест години. Как ли е издържал посещенията на този човек? Интересен бил и случаят с друг подобен изобретател, който имал идеята да разсее мъглите над София. Предложението било много просто – да се поставят два много мощни вентилатора на Вакарел, до антената на радио „София“, и те да издухват мъглата.

Един ден говорехме на тема енергетика и той ми каза: „Запомни, че Академията може 100 години нищо да не прави, но държавата трябва да я издържа, защото тя направи нещо много важно за България. Ние спряхме проекта за хидровъзела край Белене. Тогава отношенията с Чаушеску бяха отлични и се стигна до решението да се направи бент на Дунава – една голяма водноелектрическа централа и огромно водохранилище. Проектът беше направен, осигурени бяха инвестиции, подписан бе междуправителствен договор и трябваше да започне строителството. Тогава един голям екип от БАН направи изследвания, които показаха, че с това водохранилище ще се повдигнат подпочвените води и на повърхността ще изплуват различни соли, които ще унищожат земеделието в Дунавската равнина. Вече имаше такъв пример с долната част на Волга, където плодородна земя беше унищожена с изграждането на подобно съоръжение“.

Акад. Балевски си спомняше колко е било трудно и деликатно да бъде представен този анализ на ръководството на страната и да бъде убедено то в неговата правота. Няма да забравя думите му: „Това ръководство милееше за България“. Било е взето решение за спиране на проекта. Това доведе до рязко влошаване на отношенията с ръководената от Чаушеску Румъния.

През 50 – 70-те години в Техническия университет имаше изключителни преподаватели, интересни, с много привлекателно поведение и хрумвания. В началото на 60-те години акад. Балеvски, освен че преподаваше в МЕИ, беше и зам.-председател на Комитета за технически прогрес. Имаше навика веднъж в седмицата да прескача до Катедрата по металознание в сградата до паметника на Васил Левски. Тя се намираше на втория етаж, като в началото беше до „конкурентната“ Катедра по металорежещи машини. Една сутрин академикът отива да се види с колегите и среща доц. Ради Николов. И той беше немски възпитаник и обичаше шегите. Балеvски му казал: „Рачо, направи едно кафе и ела да си поговорим“. Ради Николов много любезно му отговорил: „Професоре, след малко съм при Вас“.

Балеvски влиза в кабинета си, сяда и чака 15 минути, половин час и когато се навърта час, решава да си ходи, защото имал и други ангажменти. В този момент на вратата се чука, влиза Ради Николов, облечен в черен смокинг, на сребърен поднос в „майсенски порцелан“ налято кафе и ленена кърпа, преметната през ръката му. Балеvски се изненадал много, но Ради му казал: „Господин професоре, във Вашата катедра всичко трябва да е на ниво, а не като при комшиите...“ Как е изтичал до вкъщи и се е преоблякъл Ради Николов, не е много ясно. Балеvски много се гордееше с хората, които е привлякъл на работа в своята катедра. От нея сетне се родиха други 4 катедри в МЕИ.

Последните години от живота на акад. Балеvски бяха изпълнени с много огорчения. Той много тежко преживяваше разрухата на нашата индустрия и унищожаването на труда и постиженията на неговите възпитаници от МЕИ. Сnižаването на морала в обществото предизвикваше у него песимизъм за бъдещето на нацията. Необоснованите нападки от хора, за които днес никой не си спомня, го огорчаваха. Мнозина, които нищо не бяха направили или постигнали в професионалната си кариера, лепяха епитети от рода: „металургичната фабрика на Балеvски“, „въздух под налягане“ (за Института по металознание и метода за леене с противоналягане). За съжаление, малцина бяха по това време онези, които отстояваха позициите на истината.

Имената на клеветниците вече са забравени, а името на академик Ангел Балеvски стои в умовете и душите на всичките му колеги и студенти, то стои и върху монумента пред Института по металознание – гордост за българската наука и назидание за безродниците.

ИМЕНИТ УЧЕН С ОТБЛЯСЪЦИ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОСТ

Георги Йорданов

Всякога, когато мисля за одарени и заслужили българи, в съзнанието ми се откроява образът на академик Ангел БалеВСКИ. И ми е трудно да намеря най-точните думи, за да споделя възхитата си от големия родолюбец, от очарователния човек. Защото интелектуалната висота и нравствената чистота на забележителния учен, съчетани с ерудиция, достигаща енциклопедични измерения, го очертават като рядко срещаща се личност. Безспорно е: делото му не е мимолетно и идни поколения ще тачат името му.

Съвременните средства за информация позволяват лесно да се проследи почти едновековният жизнен път на видния българин. Ще узнаем, че е роден в будния балкански град Троян, че има злочестата съдба на хиляди български деца, изгубили в пламъците на Първата световна война бащите си. Майката вдовица, въпреки оскъдицата, с двете си жилави ръце ще осигури на любознателното си момче достъп до високо знание. Мизерните условия няма да попречат на будния младеж да завърши Немската политехника в гр. Бърно, да специализира във Виена и с диплома на отличник да се влее в редиците на коцината български инженерни специалисти, ратуващи за технически прогрес на изостаналото ни, преживяло две национални катастрофи, отечество.

Малката софийска фабрика за метали твърде скоро става тясна за професионалните мащаби на специалиста европейец. Едва 35-годишен, Ангел БалеВСКИ е избран за професор в Софийската политехника, основава и бързо развива Катедра по механична технология и фабрична организация. Нека си представим какво означава усилието да се подготвят инженери

за фабрична организация след разрухата от втория световен пожар през отминалия век. Но въдъхновеният млад специалист не спира дотук. Той основава катедра „Металознание и технология на металите“, която ръководи цели четири десетилетия. Предприемчивият му дух и европейското мислене са в основата на бързо развиващите се катедри: „Технология на машиностроенето и металорежещите машини“, „Текстилна техника“, „Организация и икономика на машиностроителното производство“, „Автоматизация на дискретното производство“ и т.н.

Любимият професор на студентите пет години е заместник-ректор и 12 години ректор на добилия международна известност Висш технически институт – София, днешният най-престижен и голям Технически университет. Хиляди инженери и организатори на модерни и високотехнологични производства и дейности са признателни на своя преподавател и възпитател. Чувал съм учени, достигнали върхове в своята специалност, и висши ръководители в промишлеността и държавното управление да се обръщат към него с най-драгоценната дума – „Учителю!“.

И ми е ставало мило, защото е прекрасно (освен тъй често срещаната днес неблагодарност) да има хора, които никога не забравят стореното за тях добро.

В летописа на жизнения път на Ангел Балевски е отбелязано, че през 1951 г. той е избран за член-кореспондент, а през 1966 г. – за академик на Българската академия на науките. В продължение на две десетилетия (1968 – 1988 г.) акад. Балевски оглавяваше тази най-голяма научна институция на България. През този период служебните ми ангажименти ми даваха възможност да добия непосредствена представа за организаторската му дарба. Той беше установил искрени отношения с колегите си, намираше верния подход към всекиго, независимо от личностните различия на хората от Академията и нейните институти и подразделения. Участвал съм в не едно заседание на академичното ръководство, в сесии на Общото събрание на БАН. Всякога се впечатлявах от компетентното и ефективно ръководство на председателя на Академията, който умееше да създава добронамерена и конструктивна обстановка при обсъждането и на най-сложни теми и програми. Колегите му академици, член-кореспонденти, научни сътрудници го обичаха и уважаваха. Авторитетът му сред учени, събеседници, дори и опоненти, заслужено нарастваше. Не съм го виждал намусен, сърдит или груб. С лекота и свеж хумор обобщаваше и успокояваше горещи спорове. Правеше верни изводи и предложения за решения. Мисълта му течеше като свеж ручей, говоре-

ше ясно, кратко, красиво. Служеше си с примери и образи от античната, българската, руската, немската литература и изкуство. Спокойната творческа атмосфера, която цареше около него, допринасяше за ползотворно разгръщане на научния потенциал и израстване на талантиливи изследователи в многобройните научни институти. Мнозина сътвориха резултати, съизмерими с високи образци на науката. Няма никакво съмнение, че годините, през които акад. Балевски ръководеше БАН, са най-плодотворните в нейното развитие. През това време Академията, висшите училища, ведомствените институти и развойните средища извоюваха висок международен престиж на българската научна мисъл и практика. В БАН се подготвяха проекти и разработки за напредъка на страната. Неведнъж учените предпазваха правителството от вредни за бъдещето решения. Знаино е например, че години наред Николае Чаушеску натискаше да се строи голяма ВЕЦ на р. Дунав. Някои колеги угоднически възприеха проекта. Но под ръководството на А. Балевски учени от БАН доказаха, че това би било беда за крайдунавските селища, че плодородна мизийска земя – в хиляди хектара – завинаги ще бъде изгубена или опустошена. Внесохме доклада им в Политбюро на ЦК на БКП и фаталното намерение беше осуетено. Това е само едно от доказателствата за незаменимата роля на създадената преди почти век и половина Българска академия на науките.

Акад. Балевски беше високо организиран и отговорен ръководител. Той продължи научноизследователската си дейност и я увенча с новаторски резултати; продължи умело да ръководи Института по металознание, станал известен и извън пределите на страната. Плод на дълбоко и оригинално научно познание и на огромно творческо усилие стана методът за обработка на металите с противоналягане, патентован като световно постижение под името „Метод на Балевски – Димов“. Много изобретения и патенти на сътрудници в Института произтичат от този уникален метод и са осъществени под ръководството на акад. Балевски, наречен още приживе „баща на българското металознание“. Принос в световната наука и технология, „Методът Балевски – Димов“ успешно се прилагаше в десетки водещи в технологиите държави и беше реализиран в най-големи производствени мощности. За съжаление, в последните години поради немара и късогледни действия на някои учреждения, страната ни не използва огромните възможности и ползи от този забележителен научен и технологически подвиг. А и работата на Института по металознание „Академик Ангел Балевски“ се препъва във финансови и ор-

ганизационни пречки, които управляващите създават в живота на БАН – най-влиятелната ни научна общност.

Научните и художествените ценности придобиват особено значение, когато предизвикват благоприятен отзвук и признание извън родните предели. Пример за това е творческото дело на акад. Балевски. Той бе уважаван, ползваше се със заслужен международен авторитет. Чуждестранни и престижни университети го избираха за свой почетен член или доктор. Това бе оценка и за ролята и мястото на българската наука. Под ръководството на своя уважаван председател, БАН разви значими фундаментални изследвания и развойна дейност, в резултат на които страната ни зае предни позиции в електрониката, биотехнологиите, металокерамиката, космическото приборостроене, атомната енергетика, информационните технологии...

Големият учен Ангел Балевски беше и отговорен общественик и държавник. Две десетилетия той беше избиран за член на Държавния съвет на републиката, участва активно в ръководството на основните обществени организации, в законотворческата работа на няколко български парламента. Заразителен беше неговият патриотичен жар. Той насърчи учените българисти и славяноведи, създаде условия да се издадат многотомната История на България и десетки академични публикации с непреходна стойност, организира важни международни научни форуми. Мъжествено и аргументирано, заедно с видните ни историци, отстояваше историческата истина за 13-вековния път на държавата ни, за световноисторическото значение на делото на Кирил и Методий и на българската писменост, мотивирано отблъскваше всякакви посегателства върху изконните ценности на единната ни нация; противопоставяше се на опити на македонизма и неговите поддръжници да изопачават историческите факти. Многообразната народополезна дейност на акад. Балевски е още едно потвърждение на дълговечната истина: хуманистът е добър гражданин на своята държава, верен следовник на предците, изковали нейната мощ и слава.

Съвременният прогрес ограничава възможностите на люде с многостранни интереси да се проявяват едновременно в науката и техниката, в производството и в изкуството. Някои смятат, че след Алберт Айнщайн и Антоан дьо Сент Екзюпери е много трудно да се появят енциклопедисти със световна значимост. Това може би е вярно. Ала има гаровити личности, които, за чест на съвременниците си, проявяват качества на енциклопедичност. Такъв е акад. А. Балевски.

Разбира се, това мое убеждение би било без значение, ако не е част от оценката на най-авторитетни личности. Интелектуалните, духовните, научните, общочовешките интереси на Ангел БалеВСки проникваха дълбоко в знанието по история, философия, социология, естествени и хуманитарни науки. Той говореше чист, звучен и богат български език и с това даваше пример, че да се ползват чужди езици е предимство, само ако си овладял до съвършенство свещения език на майката, на велики преходници.

Колчем стане дума за човешките качества и характерните особености на личността на Ангел БалеВСки, всички, които го познаваха или са общували с него, могат да разкажат безброй любопитни факти, раждащи легенди. Наистина той беше невероятен събеседник, верен приятел, мъдър оптимист, слякогуден разказвач на поучителни истории, езоповски словосъчетания, вицове, забавни анекдоти за човешки странности... Край него винаги се тълпяха хора, които го слушаха в захлас и дълго споделяха чувото от него, твърде често обогатено и развито. Думите „както казва академик БалеВСки“ се слушаха толкова често, че започнаха да стават нарицателни, а в някои случаи му носеха и неприятности.

Нима можем да отминем блестящите човешки добродетели на учения и гражданин. Той бе образец на почтеност, вяност, безкористие, солидарност, отзивчивост. Този чист човек никога не си изми ръцете, за да залепостави други, поемаше и чужди грехове, бранеше своите колеги от неоснователни укори и хули. Колко различен е той от гнешни управници, заели случайно отговорни постове, за да ги ползват чрез нечисти деяния за лични облаги. Някои от тях са сложили на бюрата си светлия лик на Апостола. Клетници, забравили неговия морален вик: „Който не е чист, убивам го!“.

Ангел БалеВСки има всички основания да бъде наричан следовник на възрожденци. Не съм чувал да проявява личен интерес, да е злопамятен, завистлив, да се възползва от високото си обществено положение. Ако беше сторил злочестина, тя отдавна би се разнесла от недобронамерени и предубедени лица. Защото, както пише Уилям Шекспир, „...и вдън земя да е зарито даже, злочестието пак ще се покаже...“ Правил добрини, а не злочестини, Ангел БалеВСки продължава да ни удивлява с нравствената си висота.

Чужд на ласкателства пред силните на деня, той отстояваше убежденията и достойнството си. Спомням си как веднъж, в присъствието

на академиците Георги Джагаров, Пантелей Зарев и други, каза в очите на всесилния Първи за един негов дзвучен съветник: „Другарю Живков, той ходи с мръсни обувки по гърба ви...“ Тодор Живков се сепна, смути се, но не се обиди, защото знаеше, че Бачо Ангел говори само истината.

А се намериха хора, които огорчиха последните години на този светъл човек. Разграничиха се от него, обсипаха го с клевети, отстраниха го от любимата му научна работа. Но и това им се стори недостатъчно. Още през 1990 г. недостойни хора, които доскоро раболепничеа пред учения и гържавника, отказаха да внасят скромните вноски, за да се поддържа международният патент „Балевски – Димов“. „Наши и чужди гости“ се възползваха от тази безотговорност, докопах се до патента и сега печелят от него стотици милиони долари. За страната ни остава утехата, че забележителното технологично откритие е сътворено в лоно на българската наука.

Ала акад. Балевски не склони глава, не се поддаде на потрес, остана си все същият stout. Възприе обективните промени и допринесе за тях, но не се отрече от добрите дела, с които е съпричастен, не направи врази свои довчерашни другари. Заживя със скромна пенсия, с която се грижеше и за болната си съпруга, но отказа благодеяния от хора, които бързо забогатяха, благодарение на негови научни усилия. Страдаше от старо заболяване и безсъние, но продължи да бъде все така обществено ангажиран. Вля се в полезни дела на БАН, на Техническия университет, на Научно-техническите съюзи. Не се умори да милее за бъднините на отечеството. Пишеше искрени стихове и размисли, пълни с поуки от древни и нови времена.

Бяхме в дома на покойния ни приятел, класика на литературното творчество, академик Емилиян Станев. В присъствието на вдовицата на писателя, учителката по литература Надя Станева, и на блестящия литератор академик Петър Динеков, Бачо Ангел извади една овехтяла тетрадка и започна да ни чете свои стихове, изписани с красив почерк. Петър Динеков ахна: „Ангеле, та това са много добри стихотворения! Защо си крил до сега и от мен, че пишеш поезия? Това, което ни прочете, а и друго, написано напоследък от теб, трябва да се издаде“. И с приятелска подкрепа бяха отпечатани книгите на Ангел Балевски „Тревоги“ (1995), „Настроения. Лирика. Сатира.“ (1997) и др. От тях блика мъдрост, човеколюбие, патриотичен жар, усмихната мечта, красота... Но кой ли днес знае за тях и други книги на забележителния интелектуалец?

Жал ми е, че Бачо Ангел, с когото ме свързва десетилетно бистро-сърдечно приятелство, не е сред живите.

Казват, че няма незаменими хора. Не вярвам! Поне аз не съм срещал, и едва ли до края на дните си ще срещна, подобна слънчева личност с умствената възвишеност, душевната чистота и доброта, с всеотдайното родолюбие на българина академик Ангел Балевски.

Юли, 2011 г.

ВСИЧКО ДАДЕ „НА ПОЛЗУ РОДУ“*

Кирил Момчилов

Първото ми познанство с Ангел БалеВСки беше задочно. Като студент по „Металознание“ се явих на изпит – не пред него, но с неговия учебник подръка. Първата ни среща стана в Президиума на БАН петнадесет години по-късно. Заради професионалните ми задължения като журналист, години наред присъствах на ръководените от него заседания, десетки бяха другите ни срещи и разговори по проблемите на науката и живота. Запазил съм част от стенограмите на беседите и интервюта, които сме водили за вестници и списания. Като ги препрочитам сега, неволно се връщам в миналото и виждам, че казаното от академик БалеВСки звучи актуално и днес. Особено онова, което не е намерило място на страниците в печата по една или друга причина, заради един или друг редактор, който е бил на „друго мнение“...

Онези, които го познаваха отблизо, които са разговаряли с него или са слушали беседите му, знаят с колко енергия бе пълен. Ами духът, който го обземаше, или който той повдигаше в другите! Какво обаяние излъчваше, с каква лъчезарна усмивка посрещаше и изпращаше чуждестранните гости и обикновените посетители този благ и добронамерен човек... И днес се питам: откъде идва всичко това у този българин, който работи повече от половин век в производството и науката „на ползу роду“?

Трудно е да си отговорим на този въпрос, ако не познаваме биографията му. А тя започва от Балкана, от Троян. Както много други деца, и Ангел е белязан от съдбата на сираците. Баща му умира рано и той остава от малък сирак. Ала момчето слуша съветите на майка си, слуша и се учи, учи и работи. След като завършва през 1929 г. Трета образцова

* Този текст се опира върху различни мои публикации за срещите и разговорите ми с акад. Ангел БалеВСки – б. а.

мъжка гимназия в София, не се спира пред още по-големи трудности, стига до Бърно, Чехия, където получава диплома за машинен инженер. Тази диплома, ако я сравним със следващите, които получава – за професор (1945), за член-кореспондент (1951) и за академик (1967), за мнозина може би ще е без значение, но за големия учен тя бе повече от всички дипломи.

„Когато ме попитат какъв съм по специалност, аз казвам – *инженер*, защото винаги съм се чувствал именно като инженер. И ако би имало второ прераждане, пак бих станал машинен инженер – тези думи съм чул от акад. Балеvски в отговор на мой въпрос. Пак тогава, говорейки за науката, той се изповяда: „Можеше ли, Кирчо, преди време да разказваме на хората, че ще могат да слушат музика от другия край на света, че ще могат да прашат сигнали до други планети?... Фантазмагории щяха да бъдат разказите ни. Знаем ли ние, че сме открили всички видове енергия? Смятам, че както Нютон е казал: „Аз приличам на малко дете, което е намерило няколко лъскави, хубави камъчета на брега на океана, ама какво има вътре в океана – не знам“, така и ние много малко сме узнали за нашата планета. Туй, което природата е творила милиарди години, не може човек в един период от няколко хиляди години да го разгадае. Дума да не става. Особено живата материя, тайната на живата материя и тайната на човека... Знанието е безгранично; още много малко знаем за природата, за космоса и особено за самите нас“.*

Мнозина може би трудно ще повярват, че пътят на младия инженер Ангел Балеvски започва като неплатен стажант в Инженерната работилница в София. После минава през фабриките „Челичена ръка“, „Борис Ташков“, „Електрометал“, „Авгис“... Ще работи и ще се самообразова – ден и нощ, нощ и ден. Базата в машиностроителните предприятия е била примитивна, но както е било и ще бъде: всяка работа си търси майстора! Тъй и инженер Балеvски с научни методи и средства работи като никой друг. Чудно ли е тогава, че още в първите години след Девети септември 1944 г. той ще стане професор в Държавната политехника (днес Технически университет) и ще създаде нова катедра „Механична технология“, която само след няколко години ще се раздели на две – „Металознание и технология на металите“ и „Технология на машиностроенето и метало-режещите машини“; ще напише първите учебници по металознание и по

* Момчилов, К. Инженерът творец. – В: *Машиностроител*, год. V, бр. 15, 10. IV. 1985 г., с. 1, 4.

инструментални машини. Много трудно му е било в началото като учен и преподавател:

„Аз може би съм вървял по най-трудния път, който може да се измисли въобще. В първите години трябваше да обучаваме студентите и да намерим нашия научен път. Аз имах голямото щастие, че бях близо до Физическия факултет, специално до катедрата по физикохимия. Академик Каишев и школата му аз ги смятам като мои учители. Ходех да гледам там как те преподават, какво правят, как работят и това много ме е учило. Те не знаеха, че са ми били учители. Аз се самоучех, ама използвах техния опит“^{*}.

Все по същото време ученият ще оглави и друг творчески колектив, който ще проектира десетина нови завода, сред които известните ни от близкото минало „Червена звезда“ в Дебелец, „Георги Костов“ и Завода за металорежещи машини в София.

Творческата мисъл на инженер Ангел Балевски е започнала да се развива от онези далечни години: работи за създаване на първите български машини за горещо пресоване на цветни метали и сплави, работи за създаване на технологии за топене на стомана в електрогъзови пещи, конструира инструменти и устройства за производство на метални изделия чрез студена пластична деформация и други. Оригинален се е оказал и създаденият от Балевски нискотемпературен метод и инсталация за добиване на чугун в барабанна въртяща се пещ, загрявана с въглищен прах. През втората половина на XX век той разкри напълно своя талант. Неговите научни приноси имат фундаменталноприложен характер в областта на металознанието и особено в металознанието на сивите чугуни и някои алуминиеви сплави. Изследванията му са в основата на редица нови разработки на сътрудниците и учениците му от институти и лаборатории.

За шестдесет години творчески труд Ангел Балевски създаде крупно научно дело, каквото малцина български учени са ни оставили: 200 научни труда и 20 изобретения! А методът за леене с газово противоналягане, известен в технологичната наука като „Метод на Балевски – Димов“, намери широко практическо приложение в цял свят. За тази планетарна новост в леевската техника, която позволява да се произвеждат отливки с голяма точност и високи механични свойства, са издадени над 100

^{*} Вж. Момчилов, К. Ние сме народ с огромни творчески възможности. – В: Септември, год. XXXIX, брой 2, 1986 г., с. 142 – 154.

патента в чужбина. Какво по-голямо признание от това да те признаят не само у дома, но и по света! Бих искал да напомня само две от многото признания: през 1985 г. академик Ангел Балевски бе удостоен с най-авторитетната европейска награда за перспективен научно-технически принос. Тя му бе присъдена от фондацията „Кьорбер“ в Хамбург, тогава ФРГ. Заедно със специалния диплом той получи и 800 000 западногермански марки! За всички, които не знаят, както и за всички, които искат да забравят високоблагородния му дарителски жест, ще кажа, че цялата сума от осемстотин хиляди марки академик Балевски дари на държавата – за развитие на металургията!

Освен професор в държавната политехника, Ангел Балевски бе заместник-ректор и ректор на първия ни висш технически институт, а от 1968 до 1988 година бе председател на Българската академия на науките. Хиляди са машинните и електроинженерите из цялата страна, които най-добре могат да разкажат какъв изкусен педагог е бил той, колко живо и непринудено е изнасял лекциите си. За 1994 година Американският биологичен институт в САЩ удостои, заедно с още 400 души, академик Балевски с диплом за изключителни заслуги в развитието на висшето образование.

У Ангел Балевски инженерът и академикът се допълваха от общественика. Закърмен с възрожденски дух, ученият бе неуморим и в обществената работа, пълен бе с идеи и решения за едно или друго народно дело. Неоценими са заслугите му за развитието на Българската академия на науките, за превръщането на науката в непосредствена производителна сила, за разширяването на международното ѝ сътрудничество и особено на двустранното сътрудничество с Академията на науките на бившия Съветски съюз.

Ученият допълваше общественика, общественикът допълваше учения Балевски. Прозрял какво крие съвременното оръжие в ръцете на човека, той десетилетия наред бе страстен борец за мир и разоръжаване. Като деен участник в Пъгуошкото движение на ученията за мир и световни проблеми, академик Балевски работеше активно за издигане на ролята на научната общественост против ядрената опасност.

Много сили и време той посвети на духовното издигане на българския народ. Често повтарям мисълта му, която повдига самочувствието ни: „И нашият народ може да се причисли към великите, но не по своята материална мощ, а по духа си. Той е велик със своето историческо минало, със своите възможности, със своето духовно богатство... Всяка духовна

проява на нашия народ е била чисто негово дело, в нея първоначалният зародиш е бил дельт на духовно издигнатите хора“.*

За авторството и интелекта на българина, за българския гений, академик Балеvски разказваше с особено вълнение: „Аз посрещам всяко ново съобщение за постижение в областта на българската наука с много голяма радост. Защото ние сме народ, който в продължение на 1300 години е показал огромни творчески възможности, но в един много голям период от време той не е могъл да го изиявява“.**

Веднъж му зададох въпрос: имаме и открития, имаме световни постижения в науката, но самочувствието на българските учени е понижено. С какво да си обясним това положение, може би е въпрос на черта на българина? Вие какво мислите? А той ми отговори: „За съжаление у нас има много хора, които омаловажават постиженията в една или друга област на науката. Ако кажат, че някой си от Бурунди е открил нещо много голямо, ще започнат да разправят: знаеш ли, в Бурунди са направили такова и такова откритие – ще го разпространяват, ще го разправят на кого ли не. Ако е у нас – няма да се зарадват на такова събитие. Тази наша завист, това омаловажаване и недоверие! Не знам кога ще се успокои този наш народ – да започне да мери нещата с истинските им измерения и да може да намери всеки един отделен човек истинското си място, където ще се осъществява като личност“***

За великите личности на България акад. Балеvски ми говореше много пъти. Попитах го какво мисли за авторството и таланта на българина, за българския гений. А той отговори: „Много мъчно е да се гаде определение за българския гений. Без Нютон законът за привличането във Вселената щеше да бъде открит, но само Ботев можеше да напише баладата „Хаджи Димитър“ – естеството на авторството им е различно. Българинът има малко по-специални дарования и те се дължат на това, че ние сме народ, заселен на ветровито място, на кръстопътя на Европа... Живял е при обстановка, когато не е могъл да осигури своето съществуване само с физическа сила; в него са се развивали и други качества, чрез които е трябвало да оцелее; той просто е изострил някои свои качества – особено жаждата му към знание и просвета!“****

* Момчилов, К. Всичко гаде на ползу роду. – В: *Дума*, год. 15, бр. 85 (4089), 13. IV. 2005, с. 11.

** Момчилов, К. Ние сме народ с огромни творчески възможности... Цит. съч.

*** Пак там.

**** Пак там.

Широките духовни интереси на академик Ангел БалеВСки – от археологията до музиката, го правеха изключителен събеседник. Него не можеше да изненадаш с нищо. Той като че ли знаеше повече от всички. Имаше забележителна памет, разказваше като истински артист, особено за събития и личности от историята и литературата. Остави ни и две книги: „Българиада. Сатира“ (1996) и „Настроение. Лирика. Сатира“ (1997), в които се изяви и като нежен поет и сатирик, като забележителен народовед и психолог.

Последната ми среща разговор с академик Ангел БалеВСки, която проведохме в „Стаята на академиците“ в Президиума на БАН, през един мартенски ден на 1995 г., бе по повод 85-годишнината му. За голямо съжаление, по една или друга причина, интервюто не намери място в централния печат. Разрухата, която обхвана страната ни още в началото на т. нар. „преход“, тревожеше академика до сетния му час. Особено тежко и болно му беше от разрухата в областта на науката и научните изследвания. Щом включихме магнетофона, сам акад. БалеВСки започна да говори. Още чувам болния му глас от предългата ни беседа:

Академията беше най-големият изобретател в България. Сега ще остане само това, което хората искат да защитят по някакъв начин. Обаче няма да има опора, както навремето, когато държавата плащаше. Вярно е, че преди изобретението оставаше собственост на държавата, но аз съм съгласен да бъде собственост на българската държава, вместо да го няма никакво. Сега какво, какво може без пари? Трябва да се дават пари за наука, за патенти, за научни постижения на този, който произвежда. Когато се съживи индустрията и започне конкуренция, ще започнат да търсят неща, които да бъдат тяхна собственост. Трябва да се създаде фонд „Индустриална собственост“, фонд за подпомагане на самата наука. Като го има в другите страни. Това, което се даде за иновации, което се дава за наука, за култура, да се приспада от печалбата. Фирмите да не губят нищо.

– Не вярвате ли, че нещата в България ще се променят към по-добро, ще се наместят....

– Все ги наместваме. И все се намират отделни хора, които да разделят нацията. Неприлично е да си в ролята на дворско пале, което гледа чорбаджията какво прави и джавка в краката му. Ние трябва да сме дос-

*тоен народ. Големите могат да си позволят да мислят с мускули, ние трябва да мислим само със съвестта си и с разума си. Защото друго нямаме.**

За последен път срещнах академик Ангел Балеvски през един светъл слънчев ден на трамвайната спирка на ъгъла между улиците „Веслец“ и „Дондуков“. Стопен от товара на годините и живота, с бастун в ръка, попрегърбен, той ме изненада с непомръкналата си усмивка. Отиваше при учениците си от Института, който бе създал и ръководил, отиваше като баща при любимите си деца... Не ще го забравя и в кабинета му в Президиума на БАН, как, останали сами, обичаше в края на работния си ден да почерпи „едно пръстче“ троянска ракия. Държеше шишето в бюрото си отгясно и сам наливаше чашките.

* Вж. Момчилов, К. За интелекта на българина. – В: *НО – Наука&Общество*, год. XX, брой 5, 26. V. 2010 г., с. 8, 9 и 11.

„НА ПОЛЗУ РОДУ БОЛГАРСКОМУ“

Ганчо Начев

Методът за леене с противоналягане (МЛП), създаден от академик Ангел БалеВСки и проф. Иван Димов, е известен и у нас, и в чужбина. По този метод през последните 40 години и до днес се работи не само в нашата страна, но и във Франция, Германия, Русия и САЩ.

Ако се запитаме как се стигна до това – една научна идея да бъде обличена в изобретения, претворена в технологии, в машини и в заводи, как бе внедрена и реализирана? То отговорът е един: това е заслуга на академик Ангел БалеВСки. Защото неговa е идеята и инициативата науката да бъде постепенно обвързана с внедряването и производството.

През 1973 година бе създадено Научнопроизводственото обединение „Технология на металите“ (НПО „ТМ“), чиято основна дейност беше да реализира научните разработки на академичния Институт по металознание и технология на металите (ИМТМ). В периода 1978 – 1988 г. аз бях генерален директор на Обединението. Така институтът стана на двойно подчинение: към БАН – по научната си дейност, а към НПО „ТМ“ по отношение на внедрителската, инвестиционната и търговската дейности. Бе създадена система, в която наука и внедряване работеха в непосредствена връзка и близост. В тези ранни години такава система нямаше в България и в страните от съществуващия тогава Съвет за икономическа взаимопомощ (СИВ).

В какво се изразяваше тази връзка и близост? Осмислените и приети идеи и технологии в ИМТМ се реализираха в приложния институт и в заводите на Обединението с прякото участие на академичните специалисти. Обикновена картина по това време беше да се видят в Завода за алуминиеви отливки професори от ИМТМ, които заедно с най-добрите заводски инженери денонощно да отработват технологии на сложни от-

ливки за отбранителната промишленост. Така беше и в Завода за производство на машини за леене с противоналягане, когато се създаваше нова конструкция. Или в Металургичния завод, когато се отработваха технологиите за азотни стомани по метода.

По това време се разви и търговската дейност на Обединението. В страната бяха продадени много машини за леене с противоналягане на пластмасови изделия, например в акумулаторната промишленост. Внедряването на машините и технологиите ставаше и с участието на специалисти от Института по металознание.

През 80-те на XX век бяха създадени в чужбина два завода за производство на алуминиеви джанти по „Метода БалеВСки – Димов“ за леене с противоналягане. Единият беше във Франция – с немски и български капитали, а другият във Венецуела – с венецуелски и български капитали. Заводите бяха оборудвани с български машини за леене с противоналягане и бяха управлявани от българи. Машините се монтираха и на тях работеха български инженери. Технологиите се отработваха от институтски специалисти. Развойната и техническата политика на заводите в чужбина беше и под академичен надзор. И днес тези заводи работят и осигуряват печалби, но за съжаление – не за България.

Инвестиционната политика се извършваше съвместно. Например решенията за доставка на сложни металургични инсталации и съоръжения се вземаха заедно. При преговорите и подготовката на договорите участваха и институтски специалисти. При монтажа и приемането – също.

Нашият български опит беше заинтересовал и други страни. Заедно с финландски представители изследвахме възможностите на малките страни в науката и внедряването. Българското участие беше свързано с развитието на метода за леене с противоналягане. Трябва да кажа, че финландците проявиха голям интерес към нашите внедрителски практики. И мисля, че приложиха някои от тях.

Всичко това се реализираше и с постоянния интерес на академик БалеВСки. С него двамата посещавахме институтите и нашите заводи в страната и в чужбина. След всяко завръщане той предлагаше нови идеи, споделяше нови мисли, нахвърляше бележки, над които започвахме да работим.

Сега си давам сметка, че ако не беше академик БалеВСки с неговите идеи и с действията му за свързване на науката с внедряването, ако не беше неговата личност, която създаваше творческа среда и спокойствие,

която обединяваше, надали тази научна идея – леене с противоналягане – щеше така да се развие.

На всички, работили с академик БалеВСки, е известен неговият стил на работа и общуване: огромна толерантност и създаване на творческа обстановка, при която от хората излизаше най-вече най-доброто.

Академик БалеВСки идваше всеки понеделник след обяд в института, влизаше в своя кабинет, който беше отстъпил на Обединението, за да може моя милост като директор да „чувства научната атмосфера“. Сягаше на „своя“ фотьойл. Разговаряхме за политиката на Обединението, за нашите институти, за заводите ни в страната и чужбина, за инвестиционната политика, за износа на машини и технологии. Но също така и за трудностите, грешките и успехите. И това ставаше леко, спокойно, сред шегите. След това идваха ръководителите на направления от института. Разговорът се водеше по същия начин. Акад. БалеВСки внимателно изслушваше и понякога, сякаш в момента му идваше наум, подказваше дали не трябва да опитаме „и така“, просто намираще ново решение... Така никой не чувстваше нареждане или намеса в работата си. Много пъти участващите в тези разговори си отиваха с чувството, че те са родили новите идеи, че техни са тези мисли и намерения.

А след разговорите по работата настъпваше времето на свободната обмяна на мисли, на шегите, на анекдотите на акад. БалеВСки, на неговите разкази за нашата история. Слушахме такива неща, които не можеше да бъдат прочетени в нито един учебник. Това бяха най-ценните и светли уроци по родолюбие. И усещахме колко му е скъпа Майка България, колко му е скъп духът български.

Присъствал съм и на срещи на акад. БалеВСки с големи учени и личности. Атмосферата се променяше, времето се съгъстяваше, кръстосваха се съображения, в шегите и анекдотите се раждаха идеи, чувстваше се, че наоколо витае необозримо богатство на духа. Помня посещението на академик Борис Евгениевич Патон у нас за установяване на сътрудничество между двата института – в Киев и в София. Срещнаха се двамата председатели на Академии на науките – два духовни колоса. Заг всеки от тях стояха публикации и стотици изобретения. Те двамата променяха около себе си пространството и времето: това бяха непредвидени теми, остроумия и анекдоти, неочаквани обрати, съвършено нови идеи.

Срещяхме се с академик Ангел Балеvски и след 1989 година, когато той беше сам, изоставен и само поезията го приютяваше. Шегите и анекдотите започнаха да придобиват малко тъжен привкус. Но в тези трудни времена той с нищо не измени на себе си. За никого не промълви лоша дума. Каквото беше, такъв и остана – благороден, духовно извисен.

Благодаря на съдбата, че ми даде възможност в течение на 15 години да работя и общувам с един голям българин.

Академик Ангел Балеvски твори и живя „на ползу роду болгарскому“.

III.

**„В научните учреждения трябва да има
пълна демокрация в научния живот, а в
управлението трябва да имат думата
компетентни, зрели, свободни хора,
които имат съзнанието за лична
отговорност.“**

**„Да се изявява силата на Академията,
която е в нейната комплексност.“**

УЧЕНИЯТ, ГОЛЕМИЯТ ЧОВЕК*

Георги Близнаков

Сред нас живя учен, мъдрец, патриот, човек с голямо „Ч“. Сред нас живя академик Ангел Балеvски, оставил светла дуря в интелектуалния живот на българското общество. Тези, които го познаваха, го помнят и днес само с добро.

Ангел Балеvски беше председател на Българската академия на науките в продължение едно двадесетилетие и с неговото ръководство се свързва най-успешният период от развитието на флагмана на българската наука.

Неговото умело, почти безконфликтно председателство на Академията, ще остане пример за поведение на днешни и бъдещи дейци на науката. Когато обаче беше необходимо, той твърдо и в същото време „политично“ и остроумно защитаваше интересите на науката в България.

Ученият беше човек с невероятна мъдрост и чувство за хумор, които обогатяваха неговата аура. Той не обичаше конфликтите, и когато те неизбежно се появяваха, винаги намираше подход да ги смекчи. Сам казваше, че не обича фронталните атаки. Предпочиташе да изрече строги думи, без да обиди опонента, сериозни неща превръщахe в шеги и накрая убеждаваше всички в правотата на своята кауза. Със своя подход председателят на Академията спестяваше много неприятности, когато над нея надвисваха буреносни облаци.

„Аз не вярвам в успеха на революциите – обичаше да казва Балеvски. – Аз вярвам в еволюционния преход на развитието.“ И тези си убеждения обличаше в мъдрост и хумор. Чрез анекдотите, които страстно обичаше

* Текстът е препечатан от изданието: С академик Ангел **Балеvски** – на шега и сериозно. Съст. И. Пейковски. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 2003, с. 11 – 13 – б. рег.

да разказва, смекчаваше остри противоречия, внушаваше изход от сложни ситуации, прокарваше полезни идеи.

Свидетел бях на следния случай. Комитетът за наука и технически прогрес безуспешно се стараяше да сключи договор за сътрудничество със съответния институт в Швейцария. Две или три години швейцарците се правеха на разсеяни и все отклоняваха нашите предложения. Най-сетне тогавашният наш посланик в Берн се сети, че е по-добре да покани делегация от български учени вместо чиновници от Комитета. Заминахме: акад. Ангел Балевски, корифеят на механичната обработка на металите, чл.-кор. Калчо Марков, най-изтъкнатият по това време наш учен по генно инженерство, и моя милост – физикохимик. Швейцарците ни посрещнаха учтиво, но сдържано. Всяка наша стъпка се следеше с внимание. Още в самото начало домакините ни заявиха – нямат средства да финансират сътрудничество с нас...

Ние посещавахме университети, научни лаборатории. Разговаряхме с отделни учени. Те се убеждаваха, че пред себе си имат колеги, които си разбират от занаята, постепенно се впечатляваха от нашето научно равнище. Легът започна да се топи. Те видяха, че ние сме научни творци, а не шпиони, както вероятно отначало са мислили. Кулминацията настъпи по време на официалната вечеря, която швейцарците дадоха в чест на делегацията ни. Бяхме около 15 – 16 души. Вечеря като всяка подобна – малко усмивки, повече скука, тихи разговори между съседите. От лявата ми страна седеше учен, който познаваше сегашния акад. Евгени Бudevски и вероятно знаеше за неговите отлични изследвания. Ангел Балевски изчакваше момента. Между другото, той разнообрази обстановката с весел, неутрален анекдот. Последва друг. Швейцарците се отпуснаха. Дори един от тях отвърна с някакъв техен анекдот. Нещата тръгнаха. С великолепия си немски език и с умението си да разказва, и с усета си за ирония акад. Балевски, както се казва, ги шашна. И най-удивителното настъпи, когато започна да разказва политически анекдоти, с които се осмиваха недостатъци на управлението у нас, и които го представяха в не съвсем розова светлина. Легът съвсем се разтопи. Групата от българи и швейцарци се превърна във весело общество. И от домакините се чуха шеги по повод на непорядък и у тях. Те се убедиха: пред тях стоят не само компетентни учени, но и свободни личности.

Попитах седящия до мен отгясно шеф на Националната научна фондация на Швейцария, какво ще стане – ще подписваме ли протокол за сътрудничество. Отговорът гойде веднага: „С вас – винаги!“

На другия ден протоколът беше готов. Акад. Ангел Балеvски го подписа заедно с проф. Хошрасер, тогавашния бос на науката в Швейцария. Заминахме си доволни – всички наши предложения бяха приети.

Председателят на Академията неуморно разказваше весели истории, разказваше ги тъй умело, че дори и да знаеш съдържанието, пак ги слушаиш с интерес. А и самият той изпитваше удоволствие да ги разказва. Палитрата му беше невероятно широка – истински истории от родния му троянски край, из живота на академичната ни общност, от другаде или най-после – от него съчинени. Каквито и да бяха – те винаги звучаха като нови.

Преди години, когато председател на БАН беше акад. Любомир Кръстанов, а зам.-председател – акад. Ростислав Каишев, ни посети видният руски и съветски учен Пьотр Александрович Ребиндер – световноизвестен като основоположник на ново направление във физикохимията – физикохимична механика. Той имаше фундаментални постижения в тази област. Дадена беше вечеря от акад. Любомир Кръстанов в ресторант „Крим“ на ул. „Добружда“. Освен него и Каишев присъстваха акад. Богдан Куртев, директор на Химическото отделение в БАН по това време, моя милост като директор на Института по обща и неорганична химия и акад. Ангел Балеvски, тогава директор на Института по металознание и технология на металите. Бяхме похапнали и попиинали. И по едно време Ребиндер разказа някаква весела случка. Веднага му отвърна акад. Балеvски. Ребиндер не му остана дължен – той знаеше много и различни анекдоти, разказваше ги с голямо умение. Стана така: Ребиндер, после Балеvски, после пак Ребиндер... Превърнахме се в смееща се на глас група учени, която правеше впечатление на околните. По едно време се свършиха руските и българските шеги. Двамата разказвачи преминаха на други – на немски, после на цигански... Очевидно те се надпреварваха. Най-сетне Балеvски започна да разказва вицове и мъдрости на турски език. Ребиндер го изгледа учудено и вдигна ръце. Прегадe се...

В книгата „С академик Ангел Балеvски – на шега и сериозно“ неговият земляк Иван Пейковски е събрал част от онова богатство на „другия Балеvски“ – приятния събеседник, хуманиста, човека. Много пъти, очарован от неговия разказ, аз му предлагах да се запишат. Отказваше. Предпочиташе да ги споделя със събеседниците си, да ги съчинява.

През последните години от живота си Ангел Балеvски се изяви с книгата си „Тревоги“, написа още „Българиада“ (сатира) и „Настроения“ (лирика, сатира). Той казваше: „Събуждам се нощем, а отвътре все нещо

напира, идват ми на ум стихове. Даже ги сънувам. Ставам и пиша...“. И в двете си стихотворни иронични и сатирични сказания той е отново такъв, какъвто беше винаги: буден общественик, голям патриот, достоен гражданин на България.

Подбраните от съставителя шеговити и сериозни размишления на академик Ангел Балеvски показват на читателя, че той си остава жив сред нас със своята мъдрост, хумор и човещина.

ПО РАЗУМА НА ИСТОРИЯТА*

Пантелей Зарев

Когато съм се разделял с него след някой по-продължителен разговор, неволно мисълта ми се е отправяла към миналото, към историята на българската интелигенция. Тя е раснала духовно под влиянието на две големи исторически и патриотични движения: Българското възраждане и социализма. През едната и през другата епоха са се създавали у нея добродетели, които са преминавали през годините от поколение в поколение. Българското възраждане бе изключително със своята предначертаност и целеустременост. Животът на големите дейатели на тая епоха бе подчинен изцяло на великите патриархални идеали. Тези хора не се бояха от трудностите. Те бяха жертвоготовни, поставени при условията на един страшен, насилнически режим. Техните сърца бяха огнища на животворящи патриотични идеали. Такива бяха не само онези, които в емиграция творяха делото на българското освобождение, а и тружениците в страната, хилядите родолюбиви учители, черковни дейатели, книжовници, които допринасяха за доизграждането на това дело.

Появата на социализма в България бе нова идейна вълна на историята, ново изпробване и на духовните сили на свързаната с народа интелигенция. Високи морални добродетели създадоха тесните социалисти, които упорито и всеотдайно служеха на своя голям идеал. Каквито и да бяха трудностите, те устояваха. За тях нямаше случайности, които да ги отклоняват от начертания път, защото над всичко стояха убеждеността им и моралната им воля, която бе несъкрусима. Като възрожденците и тесните социалисти бяха патриоти от голяма проба.

* Текстът е публикуван в: *Списание на БАН*, 1980, № 2, с. 22 – 28 – б. ред.

Напомням за тези чисти и светли добродетели на българската интелигенция, тъй като виждам нещо от тях преминало в образа и в душевността на академик Ангел Балевски. А то е едно всеотдайно родолюбие, една непобедима надежда, че българският идеал ще наложи себе си, една необикновена вяра в прогреса и в неоценимата стойност на моралната искреност. Тези поразявали ни черти, тези хубави добродетели се открояват у този съвременен наследник на българите от миналото. У него има нещо и от възрожденския дух на предосвобожденската ни интелигенция, и от порива към свободна мисъл, към пионерското себеотрицание на нашите тесни социалисти, които вече по-късно водеха духовно напредъка в освободена България. И още едно качество: настройката му да търкува великите завоевания на философската мисъл, на световния културен прогрес. Тези черти и качества са се изработвали у Балевски далече в миналото, още в юношеските и младежките му години, за да се съхранят непомрачени от времето до днес, до паметната дата на неговата 70-годишнина.

Роген на 15 април 1910 г. в Троян, той носи у себе си народностния дух на будните прибалкански семейства от това старо българско селище, а коренът му е от по-далече, някъде от прастарите македонобългарски земи. У него се е запазила любовта към майката като любов към родината и любовта към родината – като любов към майката. Останал отрано без баща – баща му е починал на 31-годишна възраст от туберкулоза – той се е прикътвал към майка си, която е поемала вече всички просветни грижи, всички старания за учението и моралното изграждане на младия човек с неговата честност в науката и ранна житейска мъдрост, качества, присъщи на една пробудена за родолюбиви надежди младост. Фактът, че е бил без баща, е помагал на младия човек, усилвал е неговата решителност за самостоятелно дело, неговата непреклонност да създаде и изгради себе си. И затова са му помагали отрано две влечения: едното към техниката и другото към хуманитарното образование. Балевски завършва машинно инженерство в Бърно, Чехословакия. След завръщането си в България той активно работи в промишлеността, участва в създаването на металообработващи предприятия, конструира машини и уникални съоръжения в областта на металолееенето. И в същото време той, инженерът, не се е разделял с книгата, в която има и философско четиво, и история, и художествено слово. Не погасна у него интересът към изящното, към изкуството на музиката, на театъра, но най-вече го вълнуват неговият род и народът. За щастие едното не е пречело, на

другото: инженерът не е отказвал на просветения ум на хуманиста да ги учи и изучава с такава настойчивост, с каквато той, инженерът, се е занимавал с изследванията на нови технологии в металолееенето.

Ангел Балеvски и през по-късните години продължава онова свое самостоятелно, високонравствено възпитание, което е достойно за българина, за човека с широката и прогресивна обществена мисъл. Без да е автор на много и обемисти хуманитарни трудове, той е направил немалко за развиването и за напредъка на хуманитарното образование на своите колеги техници и инженери, а също и за развоя и установяването на науки като българска история и българско езикознание. Получава се чудно явление: един авторитетен в своята област учен да раздава себе си за напредъка на други науки, без да е автор на трудове за тях. И още едно качество ще посоча у нашия юбиляр, което особено импонира на всекиго, който се е сближавал с него: това е жизнерадостното му остроумие, неговият неизтощим хумор, неговото умение да извади от паметта любопитен анекдот, с който да завлече компанията в някаква характерологическа за човека и за народа ни посока, да я развлече и разведри. Веднъж нарекох Балеvски подвижен музей на смехотворната култура на народа ни и може би не бях сбъркал. Навсякъде, където около него се събират хора, е имало и усмивки, духовно веселие, което блика от едно живо артистично сърце. Ако не беше успял да се осъществи като историк или като хуманитар изобщо, той не бе успял да се осъществи и като артист и това го подтиква винаги към текущи весели изяви, в които звучи понякога и безпощадността на българския самокритичен хумор. И може би не е случайно, че академик Балеvски ми е изповядвал неведнъж любовта си към Иван Вазов, автора на „Под игото“ и „Чичовци“, а после и към Алеко Константинов.

Правя това дълго встъпление, в което засягам не научното дело, а душевността на академик Балеvски, председателят на Българската академия на науките, защото без него не бих могъл да събера духовните координати на личността му, богатствата на характера му, всичко онова патриотично, морално-героично, безкористно, което неведнъж е предизвиквало удивление като продължение на най-високите морални добродетели на българската интелигенция.

Но ето и някои данни от неговата професионална биография. През 1945 г. той е избран за извънреден професор в Държавната политехника, където създава и ръководи Катедрата по механична технология. По-късно тя става Катедра по металознание и технология на металите в Машинно-

електротехническият институт. От 1947 г., наред с преподавателската работа, той ръководи и проектантски колектив за построяване на заводи в страната. По проекти на този колектив са построени заводите „Червена звезда“ в Дебелец, „Георги Кирков“ в София и Заводът за металоорезащи машини в София. От този проектантски колектив се развиват по-късно проектантските организации при Министерството на индустрията. През 1951 г. е избран за член-кореспондент на Българската академия на науките и ръководи Секцията по металознание и технология на металите, която се развива и прераства през 1967 г. в Институт по металознание и технология на металите, на който е директор и досега. От 1966 до 1968 г. е ректор на Висшия машинно-електротехнически институт. През 1967 г. е избран за академик, а от 1968 г. – за председател на БАН.

По-късните му трудове разглеждат проблеми от областта на изпитването и изучаването на свойствата на металите и металните сплави. Друга група негови трудове обхващат влиянието на механични вибрации върху процесите на стареене на металите, трета група изследват структурните изменения в металите при термични въздействия и т. н. Забележително негово откритие, направено заедно с проф. Иван Димов, е методът за леене с противоналягане, който е патентован и във всички развити индустриални страни.

В своята автобиография академик Балеvски отбелязва, че след завръщането си от Чехословакия като дипломиран вече инженер той е бил известно време без работа и се е сблъскал с материалната изостаналост на нашата страна. Това може би е подтиквало и неговата воля толкова десетилетия вече да работи настойчиво за развиване на металознанието, за България, за открития в тая област, за създаване на кадри, за укрепване на икономическата база на социализма. И наистина най-крупното, което е направил у нас в областта на металолееенето – изобретяването на нови метални сплави и материали, на методи и съоръжения – се дължи на неговата воля. Той създава една традиция, която не може да бъде инертна, не може да не влияе за по-нататъшното развитие на металолееенето и за разширяването на спектъра на научните открития.

Но за научното му дело, получило и гържавно признание, и признание в чужбина, нека да говорят други. Те ще могат по-добре от мен да открият и потърсят национално-техническото значение на онова, което е направил Балеvски и на което е посветил голяма част от живота си. Искам да изтъкна по-скоро книжовното му дело, душевната му патетика, негова-

та всеотдайност към България, т. е. характеристиката на общественика, на човека, който допълва учения и даже своеобразно му служи.

Балевски никога не е обичал самоцелно науката. Както посочих, даже в младежките си години, когато усвоява своята специалност, той мисли за другото, на което може и трябва да служи науката. И това му отношение към научното знание преминава през целия му живот, то е присъствало и когато е решавал съвсем специфични технически и технологически проблеми. Бих си позволил да кажа, че с това си именно морално и патриотично разбиране на научното знание и на неговото значение за човека, Балевски се откроява и като учител, като ръководител на по-младите поколения. Той ги учи да се посвещават на науката, но да не занемаряват обществените си задължения. Такъв е бил високият хуманен полет и на най-великите творци в историята на науката. Сам той долавя, че науката е не само знание, а и просвета, т.е. разбиране на необходимостта да се служи на човека, на народа, на човечеството. Към това разбиране са го подтиквали особената българска действителност, миналото на нашия народ, изостаналостта на нашата страна. Той се бори за нейното преуспяване и върши това именно като учен.

Причината за този висок морален дълг трябва да дирим и в индивидуалността му, в личната му морална норма, в това, че не са го бланзили научните открития сами по себе си, суетата на учения сноб, а е чувствал своето обвързване с народа си, с историята на страната, бих добавил – с политиката на текущия ден. И тъкмо това го издига като поддръжник на максимални усилия в научното откривателство. Това задълбочава и обогатява призванието му. То го подтиква да е навсякъде и с всички, които работят за благо и за напредъка на България. Друга съблазън, по-велика от тая, за него не съществува. Бил съм свидетел с какво уважение Балевски се е отнасял към книгата, когато е полезна, или към научното откритие, когато е важно за страната. С какво възхищение се е изказвал за наши колеги, които, изцяло отдадени на научната си идея, са започвали и са завършвали деня в работната лаборатория. Той уважава това велико труженичество на учения, това постоянство, което води до резултати. Но когато вижда резултатите, той мисли неотстъпно за страната си, за народа – неговия народ, когото обича с някаква като че ли фатална любов.

Балевски разбира науката като неуморно труженичество, като постоянен стремеж да се проучват тайните и законите на природата и обществото, на човешкото поведение. Всякога се е вмислял в тия големи

проблеми и с малко доза философска настройка. И това е било вече източник и за едно по-високо научно вдъхновение. Случвало ми се е да бъдем заедно сред природата и да общуваме с нея. Разговаряли сме с часове за тайните на микро– и макрокосмоса, за човека, който със своето съвършенство отразява и възплъщава в себе си всичко най-висше, до което е достигнала природата. И при тия разговори и съзерцания Балевски е търсил моралните стойности, спомняйки си било велики писатели, било велики мислители и учени.

Няколко основни проблема са занимавали академик Ангел Балевски било като ректор, било като председател на Академията на науките, било като обикновен и редови гражданин. Аз ще си позволя частично да ги посоча. На първо място бих желал да изтъкна въпроса за образованието. Този въпрос по своеобразен начин дежури в неговото мислене и изпъква ту при едни, ту при други обстоятелства. Балевски мисли за това, че ние трябва да догоним напреднали нации. Че трябва да създадем знание и сили, чрез които да се изравним с първенците, излезли преди нас в световния напредък. Тежката историческа участ на нашия народ, изостаналостта ни – ето кое предизвиква и прави необходимо едно ускорено развитие. И главно за историческата ни цел е тъкмо образованието. Без него не бихме създали нито материална култура, нито култура духовна. Без него не бихме могли да кажем своята следваща дума и в нашата, и в световната история. Образованието Балевски схваща доста разностранно: и като събиране на знания, като професионална подготовка, и като изработване на добродетели, като превъзможване на негативното у себе си и у някои среди от народа. Така за него проблемът за образованието означава да се борим за всестранното издигане, за онази перспектива, която би ни довела на един ред с най-напредналите. Затова всеки успех го възхищава и всяка несполука го тревожи и огорчава. Затова въпросът за образованието е бил и е негова непрестанна грижа – като професор във Висшия машинно-електротехнически институт и сега като председател на Българската академия на науките.

Друг въпрос, който възнува нашия юбиляр, е въпросът за достойнството на народа ни. Проникнат от чистия и безкористен патриотизъм на възрожденците, от хуманните принципи на социализма, академик Ангел Балевски, както мислещата част от нашата интелигенция, както ръководителите на страната ни, държи всякога будна съвестта си за отговорността пред народа, за доверието на народа, за достойнството на народа. Каквито и трудности да се изреждат, този въпрос стои за

Балевски постоянно, с цялото си съвременно историческо значение. Неговата критика е всякога открита, честна, остра, защото дълбоко зад нея стои болката за недоосъществяването на хората, на народа ни, болката за нашето национално достойнство. Като председател на Академията на науките той е застава категорично срещу нихилистичното отношение към миналото ни, срещу отрицателите на народните добродетели, на материалните и културните ни постижения. Това го е подтиквало да се намесва даже в области, в които не е специалист, като историята и археологията, като езикознанието или литературата. Онези, които са го разочаровали и срещу които се е отнасял понякога доста строго, вероятно невсякога са разбирали мотивите на действията, големите линии, по които се движат неговата мисъл и неговото чувство.

Демократичен и коректен в отношенията си с хората, той се променя, когато е принуден да воюва срещу всичко противобългарско, противонародно и безчестно, срещу всичко, което принизява народа и страната ни и всява недоверие в националните ни възможности. По тези същите причини Балевски е рязък и недоброжелателен и спрямо бездарността, срещу невежите хора, срещу морално покварените и морално падналите. При среща с такива хора той губи спокойствие, трудно запазва самообладание, когато не може направо да им каже истината, търси начини по-скоро да се освободи от тях...

Значително място в дейността на Балевски заема всичко онова, което той върши като организатор и ръководител на науката. Той има вече немалко свои произведения, по-големи или по-малки трудове, някои от които писани, други произнесени устно, импровизирано и записани на стенограма, в които проникновено, със заангажирана страстност търкува въпросите за организацията и за задачите на нашата наука, за ролята на Българската академия на науките, за общонационалния ни живот, за характера на научно-техническата революция.

Ще си позволя да кажа дори, че той почти всекидневно върши това творческо дело, като при всеки разговор, при всяко заседание умело насочва, преповтаря дори онова, което ще е от значение като извод и резултат.

Академик Ангел Балевски умее да вижда всички тия организационни и, бих казал, педагогически въпроси в движение, в зависимост от промените, които се извършват динамично в живота. Някои породени у него идеи, поднесени в по-прякото слово или в писана реч, след това намират своето доразвиване и своето талантливо приподнасяне на слушателя и в по-разгърнат и систематизиран вид. У него са съчетани два метода

на мислене: близостта до реалността и свободата, независимостта от реалността, способността му творчески да я дообработва и да я доизяснява. Както ученият у него не признава наука, която оперира все със законстени дадености, така и организаторът, ръководителят на науката не се задържа при постоянни понятия, улавя тенденциите на живота и волюва за тях. Именно такъв се старае да бъде академик Ангел Балевски и като председател на Българската академия на науките, като горещ патриот на нейната крупна роля в общонационалния ни живот, като ръководител на учреждение, което все повече и повече влияе върху напредъка на нашата страна и върху интелекта и душевността на хората.

Не мога да отмина още една важна дейност на академик Ангел Балевски, която по значението си надхвърля пределите на нашата страна. Става дума за дейността му като непоколебим защитник на мира, като участник в ръководството на Пъгуошкото движение. Може би защото ученият знае много добре каква ще е една бъдеща война, може би защото го вълнуват напредъкът и сполуките на страната ни, възможни в условия на мир, може би защото морално го задължава една висока хуманност – Балевски е изключително предан на благородната идея на Пъгуошкото движение. У него патриотът и интернационалистът са сполучливо съчетани. Тясно свързан със своя народ, изживял много изпитания и борби, Балевски чувства необходимостта да се подкрепят всички народи по планетата, тръгнали по пътя на прогреса.

В заключение ще припомня една категория, често срещана в речника на юбиляря Ангел Балевски. Когато пише или говори, обича да употребява израза „критичен обем“. Критичен обем има една индустрия, която, колкото и интензивно да е развита, се самопостига върху основата на определени материални фактори. Критичен обем има един народ, който не може да постигне повече от онова, което му позволяват неговото население, неговата култура, неговото развитие. Критичният обем може да бъде максимален или минимален вече в зависимост от субективни условия. Бих искал да използвам тук това понятие на уважавания от нас учен, за да кажа, че критичният му обем е значителен. Той е успял сполучливо да преодолее онази субективна преграда, която би могла да му попречи при себеизявата му. Той е реализирал максимално себе си освен като учен, но и като общественик, като гражданин, като личност, която служи всеотдайно на своето време и на народа си, на великите цели на социализма. Инженер по призвание, учен специалист по подготовка, Балевски не щади сили и време, за да поддържа и своите широки духовни интереси. След

толкова годишно познанство все ни удивлява, когато ни напомня за някоя историческа дата, отдавна отпаднала от паметта ни, когато ни сочи нещо от характеристиката на гържавните и обществените деятели, за чиито личности и темперамент сме позабравили, когато ни поднася някой цитат от Гьоте или от Хайне, когато ни изсвирва с уста мелодия от Шопен или Моцарт. У него като че ли се сражават непрекъснато разностранни интереси, надделяват временно ту едните, ту другите, за да се разширява и обогатява непрестанно „критичният обем“ на личността му. Убеден съм, че целият колектив на Академията, спечелен от него с доверие, цени и уважава разностранните му качества като председател на БАН, старанието му да служи на родината, на напредъка, на социализма, на идеала за човечността в човешкото общество.

Всеки виден труженик носи у себе си по-малко или повече нещо от трагизма на великия Дон Кихот: той се сражава и за цели, които са непостижими. Но този тъкмо трагизъм носи и величието в себе си. Такъв велик и осмислен от времето ни трагизъм има и в личността на Ангел БалеВСКИ. И то наред с онзи оптимизъм, който е присъщ на неговия ум, на волята и на чувствата му. Оптимизмът на твореца, на съзидателя.

Всички, които са се срещали с академик Ангел БалеВСКИ, и които са почувствали осезателно влиянието на неговата богата личност, знаят как се е проявявал този неуморен оптимизъм – как настойчиво е тласкал напред всички изяви, особено дейностите на Българската академия на науките. Знаят с колко усилия е успявал да гържи Академията на науките на равнището на съвременността. Под негово ръководство, заедно с колектива около него, тя се преустройваше, разширяваше дейностите си според нуждите на живота. На сегашния етап на значително развитие на националната ни икономика и на културния живот Академията достойно изпълнява задълженията си и все дири чрез мисъл и чрез дело пътищата напред.

Академик Ангел БалеВСКИ бе и е необходим и на цялата наша общественост, защото притежава обаятелните качества на оригинален проповедник на социализма и на хуманността в нашето общество. Затова, убеден съм, нашата общественост желае здравето, бодростта и ведростта все така да осенят неговия дух, както и досега.

Позволявам си и аз, като многогодишен свидетел на неговите усилия, да му пожелаая още много години търпеливо постоянство в онова велико дело, на което служи с надеждите и с оптимизма на най-добрите измежду нас.

ЖИВОТ, ДОСТОЕН ЗА МЪДРЕЦ*

Божидар Динков

За академик Ангел Балеvски – каквото и да се напише или изрече – ще бъде недостатъчно и слабо. Такава богато надарена от Бога и широко скроена личност трудно може да се обозре и опише. Затова ще се ограничи да хвърля няколко щрихи върху чисто човешките му качества, начина на мислене и неговата душевност. Други негови приятели и колеги пък биха разказали повече и по-добре за него като учен, преподавател и общественик.

В антично време мъдреците и поетите били наричани „софисти“. За мъдrecи обаче се смятали онези, които достигали до най-висша изтънченост на духа. В Индия ги наричали „риши“. Мисля, че за акад. Балеvски ще бъде съвсем справедливо да се каже, че е бил мъдрец, защото личният му живот и цялата му творческа дейност във всички техни проявления изпълват съдържанието на това определение. На някои може би ще се стори пресилено, но ще дойде време, когато то ще бъде справедливо оценено като напълно заслужено. Впрочем то му бе дадено, не разбира се от съотечествениците му, а от чужденци – членовете на Пъгуошкото движение на учените за мир на симпозиума им в Пловдив през юни 1983 г. Лично председателката на движението проф. д-р Дороти Ходжкин, Нобелов лауреат, го направи и обяви за мъдrecа на Пъгуош. И не само това. Той бе високо оценен като хуманист и миротворец от авторитетни организации в чужбина и академии. А казано е в планинската проповед на Христос: „Блажени миротворците, защото те ще се нарекат синове Божии“ (Мат., 5, 9).

* Този текст е посветен на 90-годишния юбилей на академик Ангел Балеvски и е публикуван в: *Списание на БАН*, СХІІІ, 2000, бр. 3, с. 50 – 55 – б. ред.

Съдбата ме ощастливи да работя заедно с този мъдър човек и да му помагам като негов съветник. Имало е периоди, когато работехме с голямо натоварване, но това не усещах, и дори не помислях за отпускане, защото до себе си имах неуморим човек, който увличаше с примера си. А той умееше деликатно да изисква по такъв фин и благороден начин, че това ме задължаваше да работя с пълен коефициент на полезно действие. След време, както той написа в едно свое посвещение до мен, от нашата съвместна работа се роди едно добро приятелство, което остана до края на дните му. Докато работехме заедно в Академията, аз не го канех в дома си. Беше неудобно и за мен, и за него. Но след 1988 г. той бе често гост в дома ми и двамата със съпругата ми бяхме едни от първите слушатели на поетичните му творби. В продължение на близо тридесет години имах възможност да се уча от този мъдрец на неща, които не се научават нито в училище, нито в университета, нито дори от книгите.

Академик Балеvски излъчваше толкова много духовна светлина, че тя ми действаше като катарзис и индуцираше в мен сили да бъда и аз като него по-добър и по-духовен. Освободил се от егоизма и всякакви материални подбуди в действията си, той сякаш беше озарен с мъдростта на Изтока. Користололюбието бе чуждо за него. Толкова бе последователен на моралните си принципи и честен към хората и държавата, че никога не използваше служебното си положение за лично облагодетелстване. Дори и в най-гребните неща. Например, то никога не допусна да командироваат съпругата му като негов придружител в чужбина за сметка на Академията, т. е. на държавата. Винаги заплащаше с личните си средства. Но след промяната се намериха гребни вестникарски душички, които обвиниха акад. Балеvски в много тежък грях: представите си, благодарение на връзките му с държавния глава и финансовия министър, бил получил допълнителни финансови средства не за себе си, а за академията и нейните институти! Този случай бе между другите опити да се търсят улики за лично облагодетелстване, но и те удариха на камък. На всички, които го познаваха, е пределно ясно, че скромният му живот, който водеше, е достатъчно доказателство за неговата честност. Та как може такъв човек като него, пропит с идеите и духа на античната култура и ренесансовия хуманизъм, да служи на Мамона?!

Не помня случай да е повишил тон, да се е скарал на някого, да е изпуснал нервите си, да е обидил с нещо. Вътрешното му душевно състояние никога не се отразяваше външно на лицето му, дори и в най-трудни и напрегнати за него моменти. Намираше сили, въпреки голямата си емоционалност, да запазва присъствие на духа и да се владее. И понеже беше

мъдър, не оставаше отрицателните емоции да вземат връх. В такъв момент нарочно разведряваше атмосферата с някоя случка от живота си или с подходящ анекдот. Гледаше да разкаже нещо весело и да се вентилира душевно, както обичаше да казва. Спомням си още в началото на съвместната ни работа един случай, когато беше ядосан. Казвам му: „Шефе, защо се ядосвате“? А той отвърща: „Ами аз не се ядосвам, те другите ме ядосват. Чакай да ти разкажа приказката за великия везир, който никога не се ядосвал. Попитал султанът везира си защо никога не се ядосва, докато в същите случаи самият той избухвал в ярост. Великият везир му казал: „Падишах ефенди, имам този пръстен и щом го погледна, веднага яда ми минава“. Султанът поискал пръстена и той да го поноси и да провери, дали това действително е така. Сложил султанът на ръката си пръстена. И когато го ядосали, поглеждал пръстена веднъж, два, но не му преминавал ядът. Разсърдил се султанът: „Везире, ти подиграваш ли се с мен? На, погледнах пръстена много пъти, ала не ми минава ядът“. Тогава великият везир отвърнал: „Падишах ефенди, погледни по-внимателно пръстена. На него има там нещо ситно написано“. Погледнал пак султанът пръстена и открил надписа, който гласел: „Буда гитчиджек“, т. е. „И туй ще мине“. Замислил се султанът над тези думи и се усмихнал. Станало му по-леко. Какво ли не се случва и всичко преминава“. В други случаи като заместител на тази източна мъдрост акад. Балевски използваше една нашенска, шопска, поговорка: „Оти да се косим, га знам, че пак ще ми мине!“

За да разбереш един човек какъв е, дай му власт. В една своя епиграма акад. Балевски казва: „Какъв човек е, кой не разбра, / защото той до власт не се добра“*. Властта има свойството да изважда навън, на открито, скритите качества, особено алчността за пари и стремежа за лично облагодетелстване. Трудно се устоява на съблазните. Но акад. Балевски не принадлежеше към тази категория хора, защото мисленето му бе държавническо, насочено към висши национални цели и интереси. И той никога не се принуди, не слезе от високия пиедестал на своя морал и това държавническо мислене. Неговата заветна мечта бе България да излезе от бедността и да стане модерна просперираща държава. На България и на българската наука, на БАН – най-старото и родолюбиво българско духовно огнище – той е посветил всичките си знания и сили.

Когато ставаше въпрос за подбор на ръководител, изискваше кандидата да притежава две качества: да бъде принципен и доброжелателен.

* Балевски, А. Тревоги. София: Бек 22, 1995, с. 89.

Казваше, че едностранчив и корумпиран човек не бива да бъде издиган за ръководител на държавата. Едностранчиво развитият човек може да бъде полезен в някоя ограничена област, но като ръководител той може да направи куп големи беди. На полуинтелигентен или бездуховен човек власт не трябва да се дава. Защото, както казва Тьер, „У малокултурните народи такъв обществен деец не служи на държавата, а си служи с държавата“^{*}.

По принцип той се вслушваше във всеки разумен съвет и беше готов от всекиго да научи нещо. Като събеседник умееше да слуша и преценяваше от кого какво да вземе. Но ненавиждаше глупак да го поучава. В такъв случай казваше: „Господ е дал на глупака уста да яде, а не да говори“. А в един свой куплет писа:

*Да пази Господ гладен да те храни,
и въшкав да те пощи в нощен мрак,
имота ти разсипник да го брани,
на разум да те учи пък глупак!****

В управлението на БАН той най-много се страхуваше да не направи някоя глупост и затова някои важни въпроси, например на преустройството, оставаше „да втасат“. Защото времето и обстоятелствата променяха нещата. Обвиняваха го в либерализъм и че по т. нар. интеграция с висшите училища не бил предприел по-строги и силови действия. Но те не бяха прави. „Аз не вярвам в революции, а в процеси – казваше той. – В науката нищо не става с насилие, декрети и заповеди. Академията не се управлява, а се самоуправлява. Ръководството ѝ само провежда една държавна политика в областта на науката и създава определен климат на сигурност, стабилност и доверие, както и да подпомага творческата дейност на хората“. Пред Общото събрание на БАН на 25 юли 1988 г., напускайки председателския пост, акад. Балевски заяви: „Може нашето ръководство да е пропуснало много неща, да не сме ги довидели, да не ни е стигнал опит, ум, енергия да ги направим. Може. Но кажете ми, пропуснало ли е ръководството досега да се направи в Академията една глупост, която да разстрои работата ѝ? Това не е било.“^{****}

* Вж. **Михайловски, Ст.** Божествен размирник. София: Български писател, 1987, с. 10.

** **Балевски, А.** Българиада. Сатира. Предг. Н. Хайтов. Стара Загора: Литера принт, 1996, с. 87.

*** **Балевски, А.** Духовният прогрес няма рожден и смъртен час. – В: *Актуални проблеми на науката*. БАН – ЦНИ, 1988, бр. 6, с. 21.

Имаше и отделни изолирани случаи, когато някои хора, познавайки мекобата в стила на управлението на Академията, си позволяваха нарушения на нейния устав. Но той не искаше да се затормозява с по-второстепенни проблеми. Умееше да отсява важното от маловажното, голямото от малкото и, когато ставаше въпрос за важни и принципни неща в управлението, там не отстъпваше и не правеше никакви компромиси.

Бегите в обществото често идват не от хора, които действително не знаят, а от тези, които си мислят, че знаят. У нас имаше политици (и сега ги има), които си мислеха, че много знаят и разбират от наука, и бяха решили на няколко пъти да реформират науката в БАН, като ѝ отнемат институти и ги предадат на отделните министерства и ведомства. С други думи, имаха намерение Академията да се върне в годините на нейната младост като книжовно дружество. Акад. Балевски преживя тежко този период. Страдаше от грубото вмешателство в академичните дела и от това, че се нарушаваше самоуправлението на най-старата научна организация. Упражняваше се насилие, пренебрегваха се традиции, застрашени бяха изградени и утвърдени научни школи. През това тежко за него време той казваше: „Едни са на Олимп, други на Парнас, трети на Термопилите. Аз съм на Термопилите и всеки ден трябва да вардя Академията и да отбивам удари“. Накрая БАН оцеля. И някои му казваха: „Балевски, ти победи!“. А той им отвръща: „Не, не победих. Аз ги изтърпях, а времето променя нещата... Много неща съм постигнал в управлението на БАН не с действия, а с търпение. Просто оставам животът да пренесе изблиците на активност у някои много инициативни хора. След време много „истини“ се превръщат в лъжи“. Бях му подарил сборника със съчинения на Стоян Михайловски. Много му допадаше и от него беше си извадил няколко политически апофтегми. Една от тях гласеше: „Четете само стари вестници... никакъв философски учебник не е толкова поучителен! Старите вестници със своите изветрели хитроумства, със своите изфирявали вече сплетни ви показват нагледно колко са нищожни важните работи на политиканите и как дните и седмиците дохождат дохаки на онова, което е правено уж за векове“*.

Малцина хора знаят, дори между приятелите му, колко много му беше тежко, обидно и неприятно от това, че трябваше непрекъснато да убеждава някого, че Академията е само едно рентабилно предприятие с възвръщаемост на финансовите средства. Като че ли това, което тя

* Михайловски, Ст. Цит. съч., с. 29.

върши, трябва да има само материални измерения, а не и чисто интелектуални, духовни. А когато дойде времето да се поемат обещания, т.е. времето на обещателите, той просто страдаше. Но боледуваше напразно и от това, че БАН имаше мощни институти, но те не се използваша. Академията като цяло, като силна комплексна организация, не беше търсена за помощ, за съвет, когато трябваше да се решават много важни въпроси от общонационално значение в икономическата, политическата, екологичната, културната, демографската и други области.

Не е достатъчно само да обичаш истината. Нужна е още смелост, за да я отстояваш. Акад. БалеВСки имаше доблестта и куража да казва истината, колкото и неприятна да е тя. Типичен бе случаят с интервюто му на 27 октомври 1975 г. пред Българската телевизия. Рубриката носеше название „Гражданска трибуна“ и тя веднага след излъчването на разговора с акад. БалеВСки бе премахната. Защо? Защото в тази беседа той изказа толкова силни критични бележки, мисли и оценки по редица въпроси на науката и социално-икономическия живот на страната, че те бяха окачествени като еретични и антипартийни. Водецията предаването журналист бе незаслужено уволнен.

Другият случай беше когато той, заедно с 25 учени от БАН, за които стояха осем академични института, в специална дискусия в Министерския съвет с „Енергопроект“, остро разкритикуваха проекта за изграждането на хидротехническият комплекс „Никопол – Турну Мъгуреле“. За строителството на комплекса имаше решение на Политбюро на ЦК на БКП, но въпреки това акад. БалеВСки и няколко академични колектива много мотивирано, с експертизи и оценки, разкриха недостатъците на проекта и неблагоприятните екологични и икономически последици за България, които биха могли да настъпят.

Закърмен с българските възрожденски традиции, акад. БалеВСки бе безкомпромисен защитник на българщината и името на България. Многократно воюваше за научната и историческата истина на българския народ. Например, той написа лични писма до председателите на Академията на науките на СССР, акад. М. В. Келдиш, а след време и на акад. А. П. Александров, в които, много смело за онова време, защити научната истина и националното достойнство на българския народ от неверни и ненаучни политизирани тези в статии и книги на отделни автори (езиковеди и историци) в тогавашния СССР. Цялата му дейност и като учен, и като ръководител и общественик бе подчинена на чувството му за морален дълг пред своя народ. Всичко бе насочено към България. „Негова-

та критика, споделяна в тесен кръг приятели – казва акад. П. Зарев – е всякога открита, честна, остра, защото зад нея стои болката за недоосъществяването на хората, на народа ни, болката за нашето национално достойнство... Демократичен и коректен в отношенията си с хората, той се променя, когато е принуден да воюва срещу всичко противобългарско, противонародно, безчестно, срещу всичко, което принизява народа и страната ни и всява недоверие в националните ни възможности“^{*}.

Като всички хора и учените имат нужда от духовно общуване, за да се обогатяват взаимно. Ала и народите също имат нужда от общуване, за да се обогатяват взаимно. През периода на Студената война, когато България в различни степени беше изолирана от редица западни страни, акад. Балевски успя да наложи разбирането си, че доморасла наука няма и не може да има, и че за Академията жизнено необходимо и важно е да бъде поставена в постоянен контакт с научни организации в чужбина, като развива с тях сътрудничество на взаимноизгодна основа. В чужбина преценяваха внимателно възможностите на БАН и вече виждаха в нея желан партньор за сътрудничество. Така, благодарение на своя председател, БАН навлезе по-активно в международния научен живот и отблизо можеше да се съобразява с най-съвременните научни постижения и тенденции в световната наука. Тогава именно БАН разшири връзките си с научни организации в САЩ, Германия, Франция, Италия, Швеция, Швейцария, Австрия, Гърция, Великобритания и др.

Общителен, дружелюбен, забавен и оригинален в мисленето си, акад. Балевски бе търсен партньор в редица международни срещи на учени и неговите доклади и изказвания се посрещаха с интерес. И не само това. Той имаше дарбата да намира общ език с всички и да преодолява презгради и разногласия. Мнозина го ценяха не само като приятел, но виждаха в негово лице посланик на мира, добронамереността и сътрудничеството. Спомням си как на една международна среща на академиите от бившите социалистически страни, в Будапеща през 1987 г., се появиха разногласия по някакви въпроси. Акад. Балевски в този момент не беше на заседанието. Атмосферата се нагорещяваше, споровете се изостриха и възникна опасност да не се стигне до решение. Усетих погледите на някои от ръководителите на делегациите към мястото, където седеше акад. Балевски. То беше празно. Инстинктивно станах и излязох да доведа акад. Балевски, който в това

^{*} **Зарев, П.** Живот, отгаден на науката и на своя народ. – В: **Балевски, А.** Наука – човек – общество, Ч. I. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 1985, с. 11.

време водеше разговор в хола на хотела с унгарски учени. С няколко гуми описях критичното положение и още с влизането в залата почувствах как всички очакваха Балевски веднага да вземе гумата. Той се извини за закъснението, изрече някаква шега и след това каза: „Колеги и приятели, ами ние не сме политици, ние сме учени. Политиците правят от възможното невъзможно, а ние учените като мъдри хора правим от невъзможното възможно“. Всички се засмяха и работата тръгна. Няма да преувелича, ако подчертая, че успешните връзки на БАН с другите страни се дължаха в значителна степен и на личния авторитет на нейния Председател.

Както вече казах, академик Балевски притежаваше оригинално мислене по божия дарба, но и на основата на огромен запас от знания. Ако не беше инженер, можеше да бъде прекрасен литератор и поет, или историк, езиковед, философ и какво ли не още. Хората, които го срещаха за първи път и беседваха с него, оставаха поразени от изключителната му ерудиция и бързото асоциативно мислене, превключвайки на различни теми. Умееше, както се казва, „от девет кладенеца вода да черпи“, за да изгради своята теза и да докаже правотата ѝ. Безусловно имаше дарбата и да импровизира при тази своя начетеност. Знаех, че повечето от тезите и афоризмите му бяха плод на много безсънни нощи, през които е премислял всичко. Малцина знаят това, че той не почиваше никога, не излизаше в отпуск. Добротата, обичта към хората и чувството за хумор му придаваха много вътрешни сили. Той почти не спеше. Достатъчни му бяха 4 – 5 часа сън. Вътрешното си напрежение умело прикриваше с овладяно спокойствие и самоконтрол. За мен остава загадка онзи мощен изблик на духовна сила, която му позволи да сътвори около 500 стихотворения, балади и епиграми в продължение само на 5 – 6 години, и то в доста напреднала възраст (1991 – 1996). Това е уникално, рядко срещано явление в творческия процес. Самият той не се смяташе за поет. Поезията му беше хоби. В този живот всеки човек има някаква мисия. А неговата творческа мисия още не бе завършила – имаше още какво да каже и да остави след себе си. Паметта му беше изключителна. Можеше да рецитира наизуст и на оригинален език стихове от Пушкин, Лермонтов, Гьоте, Шилер, Хьолдерлин. Познаваше Едгар По на български (в превод на Георги Михайлов) и вдъхновено декламираше „Гарванът“ и особено „Нели“: „Аз бродех самотен, аз гаснех сиротен – и мрак моите дни засени...“. От българските поети обичаше Вазов, Яворов, Димчо Дебелянов, Христо Смирненски, Теодор Траянов. Много му допаднаше музиката на символистичната поезия. Литературните му познания включваха български и руски

класици, особено Толстой и Чехов. Проявяваше жив интерес към интелектуалните романи на Томас Ман, Херман Хесе, към историческите романи на Морис Дрюон. Чел беше Ремарк, Фойхтвангер, американските автори Твен, Селинджър, Колдуел, Хемингуей и още много, много други. Увлечаваше се по мемоарната и историческата документална литература. От философите бе чел Платон, Спиноза, Кант, Унамуно. Обичаше музиката и имаше дълбоки познания в нея. На млади години бе свирил на цигулка и оттогава бе запомнил много мелодии. Но аз не допусках, че той може да изживява толкова дълбоко и силно това изкуство! Веднъж в дома ми заедно слушахме едно произведение на Йозеф Хайдн – ораторията „Седемте последни думи на Христос“ (на кръста). Акад. Балевски бе изпаднал в унес, в очите му имаше влага, когато музиката достигна кулминацията при Христовите думи: „Прости им Господи, защото те не знаят какво вършат“! В този момент покрай трагизма на Спасителя той преживяваше и личния си трагизъм от раните на човешката тъпота и неблагодарност.

Спомням си как старият академик Г. Нагжаков казваше: „Когато учехме на запад при нашите учители, ние се учехме от тях не само на знания, но и на философия, етика и морал“. Може би акад. Балевски беше от по-младите в тази кохорта учени, но и неговата философия бе просмукана от ценностите на общочовешката духовна култура. Неговото мислене беше отворено към света и вечните морални принципи и не робуваше на тесния класов морал и грубия материализъм. „Много често, правейки нещо в името на човека, получаваме античовешки резултати – казваше той. – Затова е нужно много голямо внимание именно, за да не се подхлъзваме, да гледаме не само отвътре навън, но и обратно – навътре в себе си. Има една вечна култура на вечните духовни ценности. Загасне ли тя, човешкото съществуване губи своя смисъл“*. Целта на живота той виждаше в духовното усъвършенстване на човека, а не в трупането само на материални блага, които са средство, а не цел. Когато при една среща с журналисти на свободен разговор той формулира именно тази теза, някои „дервиши“ остро реагираха: „Не е ли това идеализъм, отстъпление от материализма“? „А обратното – отвърна акад. Балевски, – не е ли животинско живуркане и груб материализъм, бездуховност. Къде остават вечните въпроси? Как ще се развива по-нататък човешката личност?

* Балевски, А. Наука – човек – общество. Ч. II. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 1985, с. 323.

Нима само като консуматор на материални блага и докога? Къде остава творческият дух на търсенето, Прометеевият огън?“

Мога с увереност да твърдя, че за акад. Балевски духовното усъвършенстване на човека и „да се действа заради благомото на всички хора“ бяха смисъл, цел и принцип на живота. В бюрото си държеше една папка с подбрани мисли и афоризми от различни автори и често си четеше от нея. Най-любими му бяха едни от стиховете на Фридрих Шилер:

Es ist der Geist, der sich den Körper baut.

Тоест „Духът е този, който изгражда тялото“.

А ето и още един:

Gib der Welt, auf die du wirkst, die Richtung zum Guten,

So wird der ruhige Rhythmus der Zeit die Entwicklung bringen.

Тоест „Насочи ли се светът, в който ти действаш, към доброто, то спокойният ритъм на времето донася развитието“.

Главните принципи, от които се ръководеше, бяха два: „ИСТИНАТА“ и „ИДЕЯТА ЗА ДОБРОТО“. Често казваше: „Никой не може да ни обвини в това, че казваме истината. Истината е свещена. Тя трябва да се защитава. Правдата е свещена и тя има нужда от закрила, тъй както културните растения. Никое културно растение не може да устои на плевелите и затова плевелите трябва да се чистят“. За жалост обаче плевелите бързо растат.

Идеята за доброто той схващаше в платоновски смисъл – тя стои на върха на човешкото познание и едва се вижда. Но този, който я види, веднага разбира, че тя води към вечния живот, към безсмъртието на духа. Само човек, тръгнал по пътя на духовността, може да стане добър. „Винаги съм бил оптимист и съм вярвал в доброто – казваше той. – И тази вяра ми вдъхва кураж и ме крепи, за да се боря с трудностите и да се надявам на нещо по-добро“. През 1995 г. той написа:

Ще има и в родината ни мила

живот без злост и грозота,

ако добрите притежават сила,

*а силните – пък доброта.**

* Балевски, А. Настроения. Лирика. Сатира. Прегл. М. Шонкин. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 1997, с. 115.

„Духът винаги изпреварва действителността, материята не-повратливо едва го следва – пише Томас Ман... Действителността е такава напрежение спрямо истината и духа, че всеки миг може да се разрази буря. Възстановяването на равновесието е възстановяване на духовността и хуманността, която изисква включване на политическите институции на демокрацията“*. Ето на това се надяваше и акад. БалеВСки. Но не го дочака...

Нищо не можеше да сломи вярата му в доброто и нищо не можеше да му отнеме радостта да твори, освен човешката неблагоприятност. Виждах го понякога отчаян, мислеше за своя край:

*От помислите мрачни, тежки,
от клеветите и от подлостта
– от всички гадости човешки
най-грозна е неблагоприятността.***

Той страдаше не затова, че бе лично охулен несправедливо, а заради отрицателните черти в националния ни характер, които намериха почва, за да покълнат. Само мъдрец може да страда, че страдат хората, които той обича, изпаднали в бедност:

*Тъй грозно ме денят обременява
с бруления си шум и тъпа суета,
и гледката на безнадеждна беднота
душата ми жестоко наранява.****
(„Аз все ще чакам“)

Често ми казваше: „Аз съм самотен човек в този живот“. Не можех да проумея тези думи, защото те звучаха в дисонанс с чувството му за хумор, с оптимизма му и всеобщото уважение и признание, което имаше. Но ето, че и такъв човек като него – високо оценен, можеше да изпада в тъга и униние на духа. Онези, които го обидиха, заради общуването му с държавния глава Тодор Живков и безпочвените подмятания, свързани с т. нар. ловна дружинка, бяха далеч от истината. А тази истина е, че той използваше връзката си с държавния глава само в интерес на Ака-

* Ман, Т. Литературна есеистика, Т. I. София: Наука и изкуство, 1975, с. 254.

** БалеВСки, А. Настроения..., с. 86.

*** Пак там, с. 14.

гемията, за да бъде тя закриляна и подпомагана по-добре – това първо. Второ, да се попречи на нейното ампутиране под благовидния претекст за преустройство; и трето, да се обърне най-сетне и производството (икономиката) с лице към науката, а не само обратното. Тези, които поръчаха охулването на акад. Балевски, го направиха от страх и злоба. Страхуваха се от неговото име, от неговия авторитет, от високата му култура. Защото явно им пречеше на прибързаните политически сметки. Ала името и делата на Балевски остават, но от тези, които нагласиха охулването му, почти не остана и следа.

Струваше ми се обаче, че той най-много страдаше от бездуховността и нравствената криза, в която изпадна нашето общество след промяната през 1989 г., както и от изчезването на стремежа към духовната красота. И това проличава ярко в малката поема „Срещи на Диоген със съвременник“ (1992), където философът казва:

*Какво ще ми остане? Отивам си отчаян.
От туй, що тук намерих, направо съм замаян.
Обърканите мисли безспирно ме нападат,
спокойствие ми трябва – ще го подиря в ада.
(---)
Там, дето съществува и култ към красотата,
човек се възвисява и богатей душата.
Аз гледам и сравнявам минало велико
с това що тука виждам – бездушно и безлико.
Измъчих се и страдам в тоз объркан свят,
във мен всели се болка, настана и обрат.
Аз много си мечтаех и много фантазирах,
но че светът тъй луд е, съвсем не подозирах.
Не искам ни да мисля, нито да говоря,
но знам какво е мъдро и аз ще да го сторя:
в Аид ще се завърна и облекчен, и с радост
там разговор ще водя с Плутон и с Танатос.**

Не, скъпи мъдрецо! И ние, твоите приятели, в този материален и объркан свят ще продължаваме да водим разговор с теб. Защото ти си сред нас и тук в сърцата ни, и в нашите мисли и спомени, и живееш с мъдрите си слова, които си ни оставил.

* Балевски, А. Българиада..., с. 101 – 111.

АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ – ПЕДАГОГ И УЧЕН – НА 70 ГОДИНИ*

Любомир Калев

През април 1980 г. навършва 70 години академик Ангел БалеВСКИ – председател на Българската академия на науките. Името на акад. А. БалеВСКИ се нарежда между имената на онези учени у нас, които поставиха основите и участваха активно в изграждането на съвременната българска техническа наука и образование, които начертаха насоките за създаването и развитието на нашата машиностроителна промишленост.

Личността на акад. А. БалеВСКИ се очертава ярко на фона на нашата общественост с големите достойнства на ерудицията преподавател, учения и организатора на българската наука, на неуморния обществен деец и пламенен родолюбец, на човека със силно изострено съзнание за грях, морал, етика и гражданска доблест.

Роден на 15 април 1910 г. в Троян, акад. Ангел БалеВСКИ завършва през 1934 г. висшето си образование по машинно инженерство във Висшето техническо училище в Бърно – Чехословакия. След завръщането си в страната той работи в зараждащата се по това време у нас машиностроителна и металообработваща промишленост, където покрай другите си инженерни дейности участва в създаването на първите наши устройства (машини) за горещо пресоване на цветни метали, разработва и внедрява технологии за топене на стомана в електрогъзови пещи, за производството на стоманени отливки и др. Особен интерес от дейността му по това време представляват създадените от него метод и инсталация за добиване на чугун в барабанна въртяща се пещ. Идеята на

* Текстът е публикуван в: *Списание на БАН*, 1980, № 2, с. 29 – 33.

този метод е, като се провежда нискотемпературен редукиционен процес, да се осигури достатъчно висока издръжливост на огнеупорната облицовка на пещта при добро използване на топлината чрез непосредствен контакт на горивото с рудата, а с това и възможност за добиване на чугун от местни материали. Тези работи от началото на неговата инженерна практика определят особените интереси на акад. А. Балевски към проблеми из областта на металознанието и технологията на металите, в която по-късно той развива своята научна и преподавателска дейност.

През 1945 г. акад. А. Балевски е избран за професор в развиващата се по това време Държавна политехника, където организира Катедрата по механична технология и фабрична организация – една от първите катедри в Отдела по машинно инженерство, от която впоследствие се отделят редица нови катедри, представляващи гръбнака на днешния Машинно-технологичен факултет на ВМЕИ „Ленин“ – София. Тук той съставя първите курсове по дисциплините:

„Механична технология“, „Металознание“, „Инструментални машини“ и написва учебници за тях. На базата на тези курсове по-късно се развиват много технологични и конструктивни дисциплини, които се изучават като общо технически и специални предмети в различните специалности на висшите технически учебни заведения у нас.

В своята близо 35-годишна научно-преподавателска дейност акад. А. Балевски извърши огромна работа за подготовката на технически кадри за нашата страна, а като един от създателите на нашето висше техническо образование – за неговото изграждане и издигане на съвременна висота.

Характерно за акад. А. Балевски като педагог, е неговата изумителна способност да излага разбираемо и на достъпен език и най-сложните научни проблеми, поради което той е обичан преподавател от своите студенти. Разбирайки правилно нуждата от добре подготвени инженерни кадри, той полага големи грижи за създаването на такава система на обучение, която ще осигури високо ниво на подготовка, адекватна на постиженията на съвременната наука и потребностите на страната.

Голям дял в развитието на висшето техническо образование у нас има дейността на акад. Ангел Балевски като зам.-ректор на Държавната политехника (1948 – 1953) и особено като ректор на ВМЕИ (1966 – 1968), когато със забележителна далновидност той разработи редица основни положения върху организиране на учебния процес, структурата на учебния план и съдържанието на учебните програми.

Акад. А. Балевски полага особено големи грижи за създаването и израстването на нови преподавателски кадри. Той събра около себе си значителен брой млади инженери, които подготви за преподавателска и научноизследователска работа. Голяма част от тях вече са хабилитирани научни работници – професори, доценти и научни сътрудници.

Научноизследователската дейност на акад. А. Балевски, която започва още с началото на неговата преподавателска работа в катедрата, продължи особено интензивно в БАН, където той бе избран през 1951 г. за член-кореспондент, а през 1967 г. – за академик. Тук той създава най-напред към Отделението за технически науки Секцията по металознание и технология на металите, която по-късно прераства в институт под същото наименование към Научното обединение по основни проблеми на техническите науки. Работейки в тясно взаимодействие, тези две звена – Катедрата по металознание и технология на металите при ВМЕИ „Ленин“ и Институтът по металознание и технология на металите при БАН, ръководени от акад. А. Балевски, представляват един мощен комплекс за научни изследвания, който има редица постижения на високо научно ниво.

По време на своята дългогодишна научна дейност акад. А. Балевски създаде и разви, заедно със своите сътрудници, един важен клон от техническата наука у нас – металознанието и технологията на металите.

Като цяло, изследванията на акад. А. Балевски имат за цел да изяснят някои фундаментални зависимости между структурата и свойствата на металите, както и влиянието, което оказват определени въздействия на технологичните процеси върху качествата на обработвания метал. В резултат на тези изследвания той решава важни теоретични въпроси, създава нови методи за изследване и изпитване и разработва нови технологии за обработване на металите, които имат голямо значение за науката и практиката.

С някои от работите си акад. А. Балевски изяснява за първи път въпроси, които дълго време не са били изяснени, или по които са съществували различни схващания и хипотези, каквито са напр. експерименталното потвърждение на хипотезата на Моор за максималните тангенциални напрежения, експерименталното изследване на скокообразната деформация на металите при натоварване на огъване, на усукване или на комбинация от двете.

Значителен интерес представляват неговите изследвания върху зависимостта между напреженията и деформациите в нелинейната об-

ласт при натоварване на чугуnenи образци на опън и натиск, които дават възможност за бързо и точно решаване на задачи, свързани с определяне на големината на напреженията и деформациите при различни напрегнати състояния, разработените методи и машини за изпитване на металите на умора при комбинирано натоварване, изследванията върху способността на металите да заглушават вибрации и др.

Със своите научни работи акад. А. Балевски внесе значителен принос по въпросите на приложното металознание и особено в металознанието на сивите чугуни и някои алуминиеви сплави.

Голяма част от резултатите, получени при тези работи, са използвани по-късно от сътрудниците и учениците на акад. А. Балевски за разработването на цяла редица нови проблеми и задачи, свързани с технологичната якост на металите при заваряване, с повърхностната химикотермична обработка на стоманите, с високоскоростната пластична деформация, със структурообразуването във фасонни отливки и др.

Значителен принос за технологичната наука представлява разработеният от акад. А. Балевски и чл.-кор. Ив. Димов метод за леене с газово противоналягане. Този метод, който представлява новост в световната лелярска техника, вече намери значително практическо приложение и дава възможности за производство на отливки с голяма точност и високи механични качества. Заедно с това той създава нови условия за обработване на металните стопилки с газове, което открива големи практически възможности за производството на нови сплави.

Досегашните изследвания на акад. А. Балевски и неговите сътрудници върху метода за леене с газово противоналягане, провеждани в Института по металознание и технология на металите при БАН, откриха и изясниха редица нови явления, свързани с влиянието на противоналягането върху движението на металната стопилка и запълването на лелярската форма, с взаимодействието на метала с газовата фаза и стените на формата, с инфилтрацията на течния метал по време на кристализацията на отливката и др. които представляват оригинални приноси в теорията на леенето. Изяснени са и са решени по оригинален начин голям брой конструкторски проблеми, свързани с производството на машини и съоръжения за леене с противоналягане.

Всички тези постижения предизвикаха не само голям интерес и намериха широк отзвук в нашата и чуждестранната литература, но те откриха и нови насоки за по-нататъшни изследвания и разработки по които ще се работи в бъдеще, и които представляват интерес, както от тео-

ретична, така и от практическа гледна точка, Така под ръководството на акад. А. Балевски у нас се създаде една школа от научни работници, които развиват неговите основни идеи и постижения в отделни направления от металознанието и технологията на металите по въпроси, които могат да се обединят в едно голямо направление: създаване на нови, високоефективни материали и технологии за изучаване на поведението на металите при обработване по тези технологии.

Личните приноси на акад. А. Балевски като учен и изследовател представляват в своята цялост крупно научно дело, с което нашата страна може заслужено да се гордее.

Голямата научна ерудиция, широката култура и организаторският талант на акад. А. Балевски намериха особена изява в дейността му като ръководител и организатор на науката у нас след неговото избиране за председател на БАН през 1968 г. В дейността на БАН акад. А. Балевски отдава особено голямо значение на фундаменталните науки, на изследванията, които трябва да издигнат нивото на науката, да повишат научния потенциал на страната ни. Заедно с това обаче той съвсем ясно изтъква необходимостта от приложно ориентирани изследвания и ползата от внедряване на научните разработки в производството. Едновременно с грижите за развитието на такава дейност в съответните институти на БАН, като една главна задача той вижда и работата, която Академията трябва да извършва, и за духовното издигане на нашия народ, и за поддържане на будно българско съзнание.

Характерен белег за акад. А. Балевски като човек и учен са неговият висок морал и етика, неговата голяма загриженост за полезното и хуманното използване на научните постижения, неговата голяма любов към човека. Той е автор на редица студии, статии, брошури и други публикации по различни въпроси на организацията и социологията на науката, образованието, етиката на учение и тяхната роля и отговорност за запазването и укрепването на световния мир, разоръжаването, въпросите на международното научно сътрудничество с др.

Неговата дейност е намерила признание от редица международни научни и други институции. Акад. А. Балевски е чуждестранен член на Академията на науките на СССР (1971), почетен член на Унгарската академия на науките (1970), на Полската академия на науките (1971), чуждестранен член на Чехословашката академия на науките (1973), чуждестранен член на Академията на науките на ГДР (1974), почетен доктор на Политехниката на Илменау – ГДР (1973), член на Академията на Монгол-

ската народна република (1974), чуждестранен член на Атинската академия (1977). Академик А. Балевски е член на Постоянния международен комитет на Пъгуошкото движение на учените (от 1971) и член на Полското дружество по теоретична и приложна механика. Той е награден със златен медал „Михаил Ломоносов“ (1975) на Президиума на Академията на науките на СССР, със златен медал на Френското дружество за поощряване на научните изследвания и изобретения (1970), със златен юбилеен медал на Академията на науките на република Куба (1972), със специалния полски медал „Н. Коперник“, с орден на ГДР „Звезда на дружбата между народите“ – златна (1978) – за заслугите му за развитието на взаимното разбирателство между народите и укрепването на мира, със златен медал „За заслуги към науката и човечеството“ (1979) на Чехословашката академия на науките, с най-високата степен на френския орден „Академична палма“ (1979), както и с други чуждестранни ордени.

С досегашната си неуморна дейност акад. А. Балевски оставя трайна диря не само като изтъкнат български учен и дългогодишен ръководител на Българската академия на науките, не само като един от създателите на българското висше техническо образование и на съвременната машиностроителна промишленост, но и като виден обществен деец, получил широко обществено признание у нас и далеч зад пределите на страната.

В деня на неговата 70-годишнина ние поздравяваме учения, общественика и човека Ангел Балевски и му пожелаваме от все сърце още дълги години здраве, бодрост и нови творчески успехи в неговата полезна и отговорна дейност за преуспяването на българската наука, за благо на нашата Родина.

„РАЗУМНО ЛИ Е, ДЕЙСТВАЙ!“

Здравко Белберов

От многократното си общуване с академик Ангел Балеvски, което смятам за дар от съдбата, запомних три неща, три мъдри съвета:

- „България е призната за морска държава, но тя трябва да е и морска нация!“
- „Не отваряй чадъра при първите kankи дъжд!“
- „Решиш ли, че е разумно, действай! Ще успееш!“

През периода 1965 – 1973 г. работех като научен сътрудник в Института по воден транспорт. Тази моя съдба ме срещна за първи път с академик Балеvски. Чаках шест часа зам.-министъра на транспорта тогава – Никола Коларов, за да подпише един проект за постановление с тема „Предназване на морето от замърсяване от нефт и нефтопродукти“, който да бъде предложен в Министерския съвет. При председателя на БАН процедурата за съгласуване бе само за 10 минути. Акад. Балеvски прочете проекта и каза: „Този документ е от особена значимост за нацията ни, включително е важен и в световен мащаб. Подписвам!“

Академик Балеvски за първи път посети Научноизследователската база „Шкорпиловци“ през 1980 г. заедно със своя син. Като видя морето – централната част на българския сектор на Черно море – той възкликна: „Аз не разбирам вашата наука, но че сте докарали Българската академия на науките да стъпи тук, на този прекрасен морски бряг до вала на хан Аспарух, е знаменателно, приеете моите поздравления“. След това му предоставихме възможност да погледне изключително красивия морски ландшафт от терасата на доизграждащата се лабораторна сграда. За

зла участ акад. Балевски случайно си удари главата в недовършена входна врата. Хвана се за главата, синът му го прегърна. Аз изтръпнах, защото помислих, че прекрасната визита е провалена. Но академик Балевски каза: „Спокойно, сега ще Ви разкажа нещо пикантно по случая. Обявен международен конкурс за отваряне на метален сейф. Първи идват японците с тяхната електроника. Втори идват французите с техния набор от ключове. Идва и руснакът, с чука, е, не става, вратата не се отваря. Идва накрая Вуте, удря една глава на металната врата и тя – кръц, отваря се! Вуте се покланя, чуква с пръст по главата и казва знаменателно: „Тук винаги трябва да има нещо!“

За втори път акад. Балевски посети научноизследователската база „Шкорпиловци“ през 1982 г. при откриване на лабораторната сграда. При състваха видни гости – учени, висши държавни служители, колеги. Обядът бе в семинарната зала с четиридесет места и с гравинка от цветя в средата, храната – тенденциозно рибна. Бях поразен от изкуството на акад. Балевски да създава атмосфера – да общува с всички, да разказва пикантни неща и случки, а в същото време да оценява менюто, приготвено от риби, раци, миди.

Мечтата му бе българската нация да се сдобие с научноизследователски кораб. Веднъж отидохме по този въпрос при Белчо Белчев, тогава министър на финансите, който беше и много добър приятел на акад. Балевски. Навън температурата на въздуха беше 16 градуса. Като влязохме в кабинета, Б. Белчев отвори прозорците – един вид „не се задържайте, отивайте си! Няма пари!“ Тогава академикът го прегърна и му каза: „Белчо, първо ти си добър човек, второ, ние малко искаме, само 1 350 000 долара, трето, става въпрос за нещо велико – България трябва да стане морска нация, трябва ѝ кораб, при това Андрей Луканов вече е избрал кораба!“ Белчо Белчев се почеса по главата и попита: „Ще пиете ли кафе?“ Акад. Балевски каза: „Да, но първо подпиши“. Така стана реалност закупуването от Турция на НИК „Академик“. Когато подписахме договора (една представителна група от експерти: Хлебаров от ЦУБАН, Парашкевов от „Корабоимпекс“, Димитров – началник на технически отдел в БМФ), г-н Алтинел, собственикът на кораба, каза: „Много добре, задочно съм запознат с невероятната способност на академик Балевски да разказва чудесии. Аз също обичам да разказвам. Бих желал да се срещна с него. Подарявам му към кораба тази малка чашка, за да стои до леглото му, и когато плаче от него – да събира сълезите в нея“. Така и не успях да

срещна Алтинел с БалеВСки. Чашката също не му подарих, предпочетох аз да „плача“ и да събирам в нея сълзите.

Непосредствено след пристигането на НИК „Академик“ в България, отпечатахме пощенска марка със силуета на кораба. Акад. БалеВСки погледна пощенската марка, въздъхна и каза: „Най-послед българската академична морска наука плъзна по света!“

Българска академия на науките, със съдействието на Начо Паназов, който беше председател на ДКНТП, успя да достави подводница за работа до 250 м. дълбочина (в момента тя с НИК „Академик“ извършва 14-дневен технически преглед на газопровода в региона на бреговата зона „Галата“). Академик БалеВСки ме срещна в коридора на Академията, прегърна ме и ми каза: „Всичко е наред. Само инфаркт да не получиш!“

За последен път се видях с академик БалеВСки в кабинета, когато беше избран за Почетен председател на Българска академия на науките. Бях на заседание на Общото събрание в БАН и в паузата неговата мила секретарка ме извика в кабинета му. С малка словесна увертюра той ми зададе въпроса: „Започват преговорите за делимитацията на морските пространства между Република България и Република Турция в региона на устието на р. Резовска. Имаме специална задача, възложена от Министерския съвет, за делимитацията ни с Румъния и Турция. Готови ли сме да предоставим необходимата информация на министър-председателя?“ Заедно с Института по океанология и Геологическия институт бяхме подготвени и лично академик БалеВСки предостави доклада. Доколкото съм известен, границата с Турция, в 12-милната зона, преминава по талвега на р. Резовска, вследствие изследванията на НИК „Академик“, и с южната ни съседка нямаме проблеми в тази област.

За академик Ангел БалеВСки бих писал още много, спомените се роят и са ми много скъпи, защото са свързани с един човек, който беше личност с невероятен дух, с държавническо мислене и с непреодолимо обаяние!

ЗА АКАДЕМИК БАЛЕВСКИ*

Христо Даскалов

Като заместник-председател на БАН аз вземах активно участие в ръководството на Академията и смятам, че според силите си съм допринесъл за нейното утвърждаване. През цялото време на моята работа в БАН неин Председател беше акад. Ангел Балевски. За мен беше истинско щастие да работя с този забележителен и прекрасен човек и да му сътруднича. Акад. Ангел Балевски е рядко способен и всестранно надарен човек. Отличава се с изумителна памет и с огромни познания в много области на науката и на живота. Той може да дискутира с голяма вещина едновременно по проблемите на техниката, на историята, на философията, на литературата и на музиката. Не съм срещал човек като него, който така интересно и виртуозно да разказва и да съчинява анекдоти. Винаги, когато се съберехме на заседание в Бюрото или в Президиума на БАН, преди да започне деловата работа, акад. Ангел Балевски обезателно ще ни развесели и разсмее с някой нов анекдот и ще създаде ведра, приятна и дружка атмосфера за делова работа.

Акад. Ангел Балевски е високо етичен и честно мислещ човек, който се отнася с всички – от прислужника до академика – с изключителна сърдечност, човечност и доброта. Той си е извоювал голям авторитет и умее да утвърждава истинска съзнателна дисциплина. Всички, които го познават, го обичат и уважават.

Благодарение на тези качества на акад. Ангел Балевски, БАН, под негово председателство, се утвърди като най-авторитетното научно учреждение в страната, което има голям авторитет и в чужбина.

* Вж. Даскалов, Хр. Спомени. София, 1983, с. 63 – 64.

ОТКЪСИ ОТ ДНЕВНИКА*

Николай Хайтов

7 март 1991 година, София

Имах среща и разговор с акад. Балевски завчера, 5 март, от 12 до 14 часа в БАН. (След освобождаването му като председател дали са му кабинета на бившия зам.-председател – акад. Тодоров.) Има и секретарка за самочувствие. При него беше верният му помощник Динков. Зарадва се много от появянето ми, прегърнахме се, но нямаше водка да почерпи. Заслабнал в лицето, явно изживява своите разочарования.

Научих от Балевски

За Македония. При идването на Брежнев в България през 1975 г. той е поискал от Живков да върнем Пиринска Македония на Югославия или поне да я признаем като македонска, но Живков устоял на „изкушението“. Искането на Брежнев било свързано с желанието на СССР да си осигури бази на Адриатика и разменната монета да бъде Пиринска Македония. (Положителен момент за Живков.)

Разговорите са водени в ловното стопанство „Воден“. Има запазена и стенограма от същите у Балевски.

Конфликтни положения е имал Балевски и с македонистите от Института по български език, които са настоявали да се признае македонското наречие за „език“.

Станишев от ЦК се е намесил в подкрепа на жена си Дина Станишева, която е оглавявала акцията.

Особено опасна за целостта на БАН се оказала идеята за интегрирането ѝ със Съветската академия – идея на Никола Стефанов, началник

* **Хайтов, Н.** Непубликуван дневник. 1986 – 1992. София: З. Стоянов, 2009, с. 135 – 140.

по това време на отдел „Образование“ в ЦК (около 1972 г.). Тогава пред Президиума Балевски направил изказване, което завинаги влошава отношенията му със Стефанов, а именно, че той „заслужава куршум“. Балевски все пак успява първо да отложи и след това съвсем да смачка идеята за „интеграцията“.

Особено опасен конфликт се заражда между партийната върхушка в ЦК и Балевски по въпроса за хидросъоръжението на Дунава край Никопол. Две трети от ползите на това огромно, с проектна стойност 5 милиарда лева съоръжение щели да бъдат в ръцете на румънците. Чаушеску много наблягал да се прави този проект, за който имало подписан договор между министър-председателите на Румъния и България, но Балевски се противопоставил и осутил прахосването на 5-те милиарда. (Виж доклада му, публикуван в „Защита на природата“, даде ми го.)

Само това да бе направил Балевски, стига му, за да заслужи благодарността на поколенията...

Сблъсъкът с Дмитрий Марков

Същият този човек, българин по произход, литературовед, на когото у нас, като дойгеше в СБП, правеха поклони до земята, написва книга, в която твърди за Вапцаров, че бил родом от „македонското градче Банско“. Балевски писал по този повод на Съветската академия, че в България всички градове са български. Академик Келдиш се намесил, поискал обяснение от Марков, а той (Марков) казал, че употребил „македонско“ като географско понятие. „А защо, попитал Балевски, като пише за Яворов, че е роден в Чирпан, не казва „тракийското градче Чирпан“.

Признание за Балевски

Това е получаването на наградата „Дизел“ (най-престижната световна награда за техника) в Западна Германия. Плакетът е от чисто злато. Даден му е на 19 октомври 1990 г., след като не беше вече председател на БАН.

Балевски ми цитира стих от народна песен

„Първите трева газеха, последните прах вдигаха“ (като поетически образ).

Седнали старците на Троя на площада да поговорят за войната: „Десет години трае тази война, десет години умират нашите мъже за една жена, зарад Елена... Заслужава ли си тези жертви, тези беди?“ – питали се те. Разгеле по това време минава Елена по улицата. Извърнали се старците, огледали я и отсекли: „Заслужава си. Заслужава си.“

И прогължили войната.

Гастролът на Балевски в телевизията

През 1975 г. било взето решение първите хора в страната (ръководителите) да се явяват по телевизията, за да говорят. Пръв излиза Ангел Балевски. (Тогава май започва предаването ЛИК, организирано от Георги Стойчев.) Та в беседата си Балевски казал, че в България има – на биологическа почва – съюз на некадърниците. Че за някои от тези некадърници науката е трамвай номер 2 – веднъж като се качиш, слизаш на Орландовци. Разказал още за оня простодушен троянчанин, който отишъл при даскала и започнал да му се моли да прави, да струва, но да развие детето му. „Че какво да се развие, отговорил даскалът, като си няма нищо навитичко“.

Това изказване на Балевски се обсъждало в ЦК, имало даже предложение да бъде наказан и т.н., но се разминало. И повече никой от ръководителите не се появил на тази „гражданска трибуна“ след него. (Аз помня: беше необикновено предаване.)

Болното място на Балевски – Ловната дружинка. В своя поздравителен адрес по случай неговата (на Балевски) 75-годишнина Т. Живков написал „Поздрави от Ловната дружинка“ и оттогава се заговорва за тая дружинка. В същата дружинка влизали и Емилиян Станев, и Радичков, и Павел Вежинов, и Джагаров, но интересно – не се говори за тях като членове на дружинката, а само за Балевски. Явно това го е силно огорчило.

Всъщност можел ли е Балевски да откаже поканата на Първия да ходи с него на лов? А и защо да му отказва, когато това е било един от начините да устои на атаките на своите противници и да си осигури свобода в ръководенето на Академията.

Но да свърша: в моя живот аз съм се виждал с много хора, но Балевски е, чини ми се, най-цялостната личност. Невероятно жизнен, паметлив,

остроумен и чаровен, той винаги намира най-точния начин да те привърже към каузата, заг която е застанал. Той е спечелил със своя личен чар и необикновена интелигентност стотици влиятелни приятели в чужбина за българската наука. В това отношение той стърчи неизмеримо по-високо от най-добрите наши дипломатически представители. Балеvски е неотразим, когато се заеме да защити една научна или национална кауза. Заедно с това той не е циник, а по душа страстен родолюбец и искрен почитател на Левски.

Този човек беше низвергнат от простаците, които нямат и хабер каква поразия направиха. Най-уважаваният в чужбина български учен ние сринахме, защото правел компания на държавния глава по време на ловните му излети! Но че спестил цяла една катастрофа на България, много по-страшна от катастрофата с „Кремиковци“ – за това никои не се и замисля.

Всъщност това е, което ще ни види сметката.

Започва в Археологическия институт по едно време спор прабългарите ли са имали по-висока култура или славяните. Стигнало до бой. Събрали се при Балеvски на обяснение. Той ги изслушал и милаим, милаим захванал:

– Едно е сигурно, че нашата съвременна култура е по-ниска от тая на прабългарите и славяните.

– Защо? – вторачили се настървените археолози.

– Защото прабългарите и славяните са правили обща държава, а ние сме готови сега тая същата държава да я разделим отново на славянска и прабългарска.

НЕНАДМИНАТИЯТ СЛАДКОДУМЕЦ*

Иван Пейковски

Хората не се раждат академици – и те се появяват на белия свят, както и всички други човешки същества. Може би тъкмо затова академик Ангел Балевски винаги е смятал, че хората от неговата професия – инженерите, трябва да бъдат преди всичко човеци, а после граждани и добри професионалисти.

Той се е родил на 15 април 1910 г. в Троян, в Горния край на града – понеже селището е дълго, то открай време се деляло на Горни и Долни край. Бащиният му двор е опирал до стената край речния бряг, от нея момчето е хвърляло въдицата си във вировете на Бели Осъм. В двора цъфтели шибоци, а съвсем наблизо бил мостът над река Дъскомина, назоваван от троянци „мостът на въздишките“, от само себе си се разбира – въздишки на влюбени.

Ала от въздишка до въздишка има Балкан разлика. Имало е по онова време тъжни въздишки, особено през годините на Първата световна война. Преди тя да започне, починал Тончо Балевски – бащата на Ангел. Тогава детето било на четири и половина години. Способен и уважаван, Тончо бил човек с демократични убеждения. Колкото и да е странно, троянските тесняци го поканили през 1907 г. да дирижира техния струнен оркестър – те бистрели не само политика, но и с изкуство се занимавали! Запазена е снимка на тези празнично облечени обучаари, текстилци и кожухари с цигулки в ръце – на нея липсва само диригентът.

Старите троянки били яки и държеливи жени. Момчето горнокрайче ги е запомнило с цедилката на гръб, в която има дете, и с хурка в ръце. В престилката пък – къделя вълна. Тъй троянката отивала на нивата да

* Текстът е публикуван като послеслов към изданието „Сакадемик Ангел Балевски – на шега и сериозно“. Съст. И. Пейковски. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 2003, с. 76 – 81 – б. ред.

копае, там кърмила детето по пладне, похапвала и за почивка си попридала. Прегенето продължавало и по пътя към дома.

Ангеловата майка не е била по-различна от тези троянки. Тя купувала вълна и я обработвала: пране на реката, влачене на ръчен дарак, изпридане. Момчето ѝ помагало да изпъват преждата с помощта на корито, пълно с тежки камъни. После следвало сновенето, идвало тъкането. Ангел бил с нея на полето, в другото време изобретявал въртележки от царевични стъбла. Вниманието на съседите му било привлечено от разни негови инсталации. Или от хвърчилата, политащи към Бялото камъне, носени от вятъра.

Академикът израства в махала на занаятчици – истински академици в своето творчество. Сутрин те се събуждали, преди да е настъпил денят. Кожухарите удряли с пръчка, т. е. нешукирисвали калпаците и ги строявали пред дюкяните си. Ето го Мунко Шунката – обушар, който с артистични движения набива гървени клечки в подметките. Ще свърши и ще започне обувката: „започва едно такова деликатно пипане, сякаш има работа с любимата си, а не с кундурите. Тях той ги обича, защото са негово дело...“. Момчето наблюдава как Шунката прави външната украса на обувките, как извива шарки върху тях: „Изтрие ги още веднъж с ръкава на престилката си, усмихне се и ги гледа с умиление...“. По-надолу гърнчарите Пенчо Грапавия и Марин Шотека изливат бои с рогове върху стомните, изписват байряци. Или пък рисуват на ръка зелени пера и цъфки между тях. Всичко е напоено не само с бяла утринна мъгла, идеща откъм реката, то е „придружено с много смях, с много хумор...“.

Може би тъкмо тогава е покланало в душата на младежа зърното на смеха.

Ангел Балеvски се застоявал най-дълго време пред железарските огнища в Троян. Застоявал се, доколкото е имал време. Все по-често се налагало да помага на майка си. А тя, след смъртта на баща му, била все невесела. Трудно и тъжно време!

Един ден ученикът отишъл на екскурзия до Ловеч, където преспал у свои роднини. Завърнал се у дома и майка му го разпитвала как са те, как живеят. Момчето между другото казало: „Мамо, ама те много се смеят и пеят...“. И майката усетила тия думи като намек. Оттогава станала по-весела – трябвало да се живее въпреки бедите. Ангел я чувал все по-често да говори: „Ела да се посмеем... Кажу нещо весело!“

Навярно тъй зазвънява в душата му онази струна, подтикнала го да вижда света не само откъм сериозната, но и откъм смешната страна.

Ангел се увлича и в буквалния смисъл от струните – намира бащината цигулка... Ето какво ще каже за своя някогашен ученик неговият учител Тончо Цоневски: „Струва ми се, че ако той бе продължил с цигулката, рано или късно пак щеше да обиколи света, само че вече не като председател на Българската академия на науките, а като голям цигулар. Не знам защо предпочете науката пред музиката?“.

Самият учен ще отговори на това питане: „Следвал съм инженерство, като съм чувствал поезията на техниката, красотата на техниката, целия възторг на техниката...“.

Но макар да е оставил цигулката като нещо първостепенно в живота, той няма да я забрави и много по-късно ще каже съвсем сериозно: „На моите студенти винаги съм казвал – за да бъдеш добър инженер, трябва да умееш да свириш на цигулка... Някои ме гледаха учудено, свикнали с шегите ми, а онези, които вземаха гумите на сериозно, станаха много добри специалисти...“.

Наистина изкуство в живота е да знаеш кое да вземеш на сериозно и кое на шега. И още – от шегата какво да вземеш!

Ангел Балевски притежава този драгоценен дар – да преценява какво човек губи, когато печели, и какво печели, когато губи... От своя незабравим учител Калчо Калчев той попива умението да се взира в човека, да го види откъм необичайната му страна. Той запомня за цял живот и други троянски мъдrecи: дядо Власи, дядо Петър, дядо Радо...

Академиците са известни с пословичната си разсеяност. Такива ги е видял някога Елин-Пелиновият Вуте: „Пръснати като овци по камения...“. Основата, върху която гради шегите си академик Балевски, няма нищо общо с разсеяността на учениите, макар да осмива и нея: „Откъде произлиза гумата „академия“? След всяко научно заседание в залата се чувало само това: „А къде ми е...?! А къде ми е...? Един търси шапка, други папка – тъй се получило – академия...“.

Веднъж на един хълм край Сопот – града на Вазов, обкръжен от учени и писатели, академикът обясни какво представлява научното дирене: „То е все едно да се търси черна котка в тъмна стая. А има и такива учени, които я търсят даже и когато тя не е в стаята...“.

Смехът на Ангел Балевски се гради най-често върху двузначните думи, върху втория смисъл на думата или действието или въз основа на играта със словото. Или върху парадокса – било в науката, било в живота.

Той умее по неповторим начин да разказва весели истории, пълни с поука. Истински шегобиец е. Навярно малцина се замислят върху смисъла

на израза – да биеш с шега! И, разбира се, не щади и себе си. Удостоили го с награда „втора степен“. Приятели го питали – за научна дейност или за анекдотите, които разказва? Той ги успокоявал: „За научна дейност... Ако беше за анекдотите, щеше да е първа степен!“

Веднъж в разговор с мен той сподели, че в някакъв чуждестранен институт подлагали кандидатурите за работа на труден изпит. Тестът бил тъй подготвен, че установявал безпогрешно доколко всеки кандидат има чувство за хумор. Това му беше допаднало извънредно много. Сигурен съм, ако зависеше от него, той щеше да въведе и в нашата Академия на науките такъв начин на проверка, изключващ всякакво застъпничество. И това би било само от полза, защото хуморът е интелект – драгоценна дарба, без която никое дело не би преуспяло.

„Не знам на този свят дали има нещо (той го казва по троянски – „нящо“) по-сериозно от хумора. Не знам дали има нещо по-действено от хумора. Много пъти неща, които се казват със сериозна физиономия и със сериозен тон, срещат бариера и рикошет. Но ако се кажат с чувство за хумор, ако в цялата работа има малко бодил, тогава въздействието е извънредно силно.“

Малко бодил... Академикът не е за сарказъма, той е за самочувствието, което поражда и самоиронията: „Само човек с огромно самочувствие може да започне да показва най-напред недостатъците си. Пък нас ни боли, като се каже нещо лошо за България. Ето това е липса на самочувствие, което не е създадено, не е имало време да се създаде...“

В интервю, което някога взех от големия руски майстор на хумора Аркадий Райкин, той споделя с читателите на в. „Троянски глас“: „ген, преживян без смях, е напразно преживян ген!“

А академик Ангел БалеВСКИ по своему потвърждава тези думи: „Имам едно правило, което крепи целия ми живот – поне веднъж на ден да се засмея, ей така, от сърце. Ако не се случи пет-шест дни да се засмея, страшно съм потиснат...“

Физиците се шегуват, най-сериозните хора – учените, се шегуват. Достатъчно е да се припомнят остроумните проблясъци на Айнщайн, на Пьотр Капица...

Няма съмнение, че в засега въображаемата световна академия на смяха българинът Ангел БалеВСКИ – даровитият носител на българското чувство за хумор, би бил не член-кореспондент, а действителен член!

Акад. Ангел БалеВСКИ посвети 54 години от своя живот на българската наука – металоЗнание и технология на металите, проверил е зна-

нията на около 15 000 студенти. И се гордееше с тези свои възпитаници, вградили делата си в индустриалното чудо на България. Безспорно е, че младите хора са били увлечени от своята професия, свързана с метала. Външно погледнато, тя изглежда „студена“, еднообразна и скучна. Ала машинният инженер е чел лекциите си с присъщото му артистично чувство и умение – той често говори не само за метала, а и за човека; неговите „врязвания“ с поучителни анекдоти, афоризми и лични съждения за обществото, за българския характер и за българското минало правят словото му изключително интересно – мъдрите му сентенции се помнят за цял живот.

Как е постигнал това педагогическо майсторство?

В един разговор акад. БалеВСки признава: „Още от младежките години страдам от безсъние...“. И тъкмо „безсъниците“ той използва, за да обогатява знанията си за световната и българската култура и история. Паметта му е удивителна, но самото натрупване на знания не означава още нищо. Троянецът умее „да разговаря“ с древните философи, историци и писатели, сякаш те са негови съвременници. Той се съветва с тях, търси в тях опорни точки, открива неповторими характери и прави интересни съпоставки. Тъй древната мъдра мисъл се сплавя с практиката на съвременния му свят, с научните закони и се получава една друга, много интересна кристализация.

Ето как историята, тази „учителка на живота“, става вторият учебен предмет, който енциклопедистът Ангел БалеВСки преподава на своите студенти.

Осведомеността на металоведа в областта на българската и световната култура са наистина изумителни. Веднъж той изненадва руския учен химик Алеутов, изпращайки го на летището в София. Докато чакат поради закъснение на полета, българинът му рецитира наизуст на руски език поемата „Демон“ от М. Ю. Лермонтов. Московчанинът е поразен – всичко друго, но не и това е очаквал от специалист по металознание...

Историческите поуки той търси в многострадалното българско минало, съединява метафорично закони на физиката и механиката със законите на общественото развитие.

Успоредно с това академикът съзнава ясно – една нация не бива да се самоидеализира и да се самовъзхвалява, не бива да се самоприспица – тя трябва да вижда и своите недостатъци. Тъкмо поради това той визуира тъй подчертано отрицателните черти на българския национален характер. Той не само не ги отминава, но и заостря вниманието върху тях,

предвижда опасните последици, които те поражда. Оттам и изводът – не самомнението, а съмнението е от полза за българските бъдници.

Големите личности са винаги многостранно надарени – Ангел Балеvски е блестящ педагог, талантлив учен изобретател, цигулар и историк, ръководител и изкусен дипломат, любител на художественото слово и в последните си години автор на две хумористично-сатирични книги: „Българиада. Сатира“ (1996) и „Настроения. Лирика. Сатира“ (1997). Всичко това го извисява като голяма личност, като голям българин.

Правят впечатление последователността и постоянството на неговия характер. Това е родова черта на троянските балювци – те се чупят, но не се огъват! Той е правил (сам признава това) компромиси в живота си, но в главното не се е отклонявал, винаги е уважавал институциите.

Дълголетието на акад. Балеvски го доведе и до дните на разочарование от неговото съвремие. Неслучайно едната от последните му книги е озаглавена „Тревоги“ (1995). В нея той прави равностметка на своя живот. В неговата дълга биография, обхванала почти целия XX век, може да се проследи пътят от страданието до възхода на България и... отново страданието. Той доживя рухването на много надежди за доброто бъдеще на отечеството си. Трябва наистина много тревога да е тежала в душата на този отчаян оптимист, за да изрече толкова горчиви думи: „А сега всичко ръждясва, всички се ядат помежду си. Това е толкоз грозно...“. Той се тревожеше не само от нарушеното равновесие между човек и природа, но и от нарушеното равновесие между човека и неговата душевност:

*Дето се говори за пазар,
там ще властвува парата;
Дето е парата господар,
няма място за душата...**
(08. 09. 1995)

Връщането с десетилетия назад нарани дълбокото му патриотично чувство. Завършил висшето си образование в много напреднала европейска страна, той е могъл да намери научното си поприще и в чужбина. Обаче Ангел Балеvски остава до края на живота си верен на своята родина („тази моя онеправдана родина“). И ще каже в края на дните си – друга

* Балеvски, А. Настроения. Лирика. Сатира. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 1997, с. 113.

страна, дори и велика да е тя, не би могъл да обикне тъй, както обича България („заради великото ѝ страдание“, „толкова изстрадала, толкова незаслужено изстрадала...“).

И ето: отново разруха и грабеж, бандити и бездарници, безкултурие и лъжедемокрация... И те въгорчават годините на старостта – времето, когато идват и нелеките лични беди. Тогава чудно ли е, че в своите „Настроения“ академик Балеvски някак странно и неочаквано сътворява своя лиричен цикъл „В живота има много тъга“.

Разбира се, в човешкия живот винаги има тъжни дни. Може би шегите на учения са били противодействие срещу тъгата? Може би това е била неговата защитна броня?

И въпреки всичко Ангел Балеvски, преживял тъгите на отминалия век, не загуби вяра в добрия ден на България:

*Ще има и в родината ни мила
живот без злост и грозота,
ако добрите притежават сила,
а силните – пък доброта.**
(29. 11. 1995)

* * *

На 15 септември 1997 г. той си отиде от този свят повече тъжен, отколкото весел. И след него стана по-тъжно...

След смъртта му друг виден наш учен – акад. Азаря Поликаров, каза думи, които звучат като обобщение на житейския път, извървян от акад. Ангел Балеvски: „Той беше изключителен човек, безкрайно ерудиран, широко скроен, по европейски. Беше човек ангел, демократ по природа, деликатен в отношенията си. Имаше голямо сърце. Той обичаше хората, беше хуманист от голяма класа. Дълги години ръководи Академията и мисля, че беше безупречен. Едва ли мога да посоча друг пример на толкова честно изпълнен дълг към българската наука и към България“.

* Пак там, с. 115.

IV.

„Струва ми се, че извън България съм известен главно като хуманист и миротворец... и като създател (заедно с проф. Иван Димов) на съвременна, перспективна технология.“

ГОЛЯМ УЧЕН, ПРЕВЪЗХОДЕН ПЕДАГОГ

Ангел Балашев

През 1945 г. в зала 4 на Централния дом на науката и техниката, тогава аудитория № 1 на Машинно-електротехническия факултет на Държавната политехника, помещаващ се в БИАД, младият 35-годишен професор инж. Ангел Балеvски прочете встъпителна лекция по специалността „Металознание и технология на металите“ пред първия курс студенти по машинно инженерство в България. Аз бях от този първи курс.

Още от тази лекция пролича значителният машиностроителен опит и вродената педагогическа ерудиция на младия професор. Той не изтъкваше важността на своя предмет. Каза ни само: „Вие цял живот ще работите с метали. За да сте добри машинни инженери, трябва да познавате качествата им така, както добрият хлебар познава тестото“. По това време ние изказвахме одобрението и възхищението си от лекциите на професорите чрез тропане с крака (немски маниер на аплодиране). След лекцията на проф. Балеvски от бурното тропане залата се задими с прах така, че не можеше да се диша.

По мое мнение проф. Балеvски беше най-добрият педагог от моите професори. Като се поуморим и загубим внимание, той винаги намираще или може би предварително беше подготвил да ни разкаже някой весел спомен от практиката си, свързан с материала, който четеше. Няма да забравя историята с изкривената скара за парен котел, отлята по негова технология в стоманолепарната „Електрометал“, където бил инженер – не взел предвид неравномерното изстиване на стените с различни дебелини. Или напомнянето му да правим разлика между лимона и желязната руда лимонит, която също е жълта като лимона...

Другите професори не бързаха да издават учебници, за да отработят материала. Проф. Балеvски още през юни 1946 г., след като завърши лекци-

ите, веднага издаде печатни записки по предмета си. „Може учебникът да не е съвършен, но той е крайно необходим за студентите първа година – каза той. – Ще го усъвършенстваме съвместно“. Когато издържахме изпита, той ни помоли цялата група да останем в кабинета му, да прегледаме записките съвместно и да му кажем къде и какво не сме разбрали добре, за да го вземе предвид при следващото издание на учебника.

Изпитите при него бяха удоволствие за силните студенти и не бяха страшни за слабите. На един колега, борец се за тройка, зададе контролен въпрос:

– Колега, от какво се правят железопътните релси?

– От чугун, другарю професор – отговори студентът.

– А! – каза професорът – ясно ми е, че не сте чели моя учебник, а разказите на Иван Вазов.

– Защо, другарю професор?

– Защото Иван Вазов в разказа си „Дядо Йоцо гледа“ пише „... и влакът летеше по чугунените релси“.

Проф. Балевски беше член на комисията, пред която защитих дипломния си проект за помпа. Той не ме попита нищо по технологията за изработване на помпата, но ми зададе следния въпрос:

– Колега, ако някога човечеството достигне Луната и твоята помпа бъде монтирана там, как ще действа?

Сетих се и отговорих:

– Масата на Луната е по-малка от тази на земята. Поради по-ниската гравитация напорната височина на помпата ще се увеличи.

Проф. Балевски се засмя и каза:

– Включи, това се иска. Нямам други въпроси.

Кариерата ми се разви така, че години бях покрай проф. Балевски. През 1959 г. постъпих в Института по машиностроене като завеждащ секция „Изпитване на металите“. Проф. Балевски беше член (фактически научен ръководител) на Научния съвет на института. Изучих изпитвателните машини и лабораторната дейност, но се изискваше и научна дейност. В Строителния институт аналогична секция завеждаше инж. Стилиян Христов, по-късно професор във ВМЕИ. Събрахме се с него „да правим наука“, докато установихме, че и науката е „занаят“ и изисква „чиракуване“. Разбрахме, че проф. Балевски, с колектив, работи в тази област. Отидохме при него в Държавния комитет по наука и технически прогрес, където беше заместник-председател, и му казахме:

– Ръководим двете най-големи лаборатории в страната по изпитване на материалите – (ВМЕИ нямаше още такава лаборатория), имаме много машини, но не знаем с каква научна тематика да се захванем.

– Много добре – каза проф. Балеvски – вървете при доц. Радо Николов (той четеше по това време лекции по „Изпитване на металите“) и му кажете да ви включи веднага в нашия колектив.

Така тръгна моето участие в този колектив. Всяка събота към 11 ч. се събирахме при проф. Балеvски. Той даваше идеите, съветите и указанията. Докладвахме кой какво е направил, четяхме чернови на методики, резултати и заключения. Накрая той взимаше всичките материали, написваше статия на не повече от 2 – 3 страници, така че се чудехме как е подбрал материала, и то просто и ясно, че, като ни го прочетеше, със смях казвахме: „И на нас ни стана ясно до какъв принос сме стигнали“.

Освен педагог и учен, проф. Балеvски беше и голям общественик до последните дни на живота си. През 1966 г. с проф. Минчо Попов основа Научно-техническия съюз по машиностроене и дълги години беше заместник-председател на съюза, а Минчо Попов – председател. Бяхме го избрали за почетен председател на Съвета на старейшините към съюза. Награден беше с наградата „Почетен член на Федерацията на научно-техническите съюзи“. Преди 5 години чествахме 85-годишнината му и го наградахме с награда „Почетен член № 1 на НТС по машиностроене“. Тогава той ни рецитира свои стихове, които каза, че пишел нощем, когато не може да спи.

През 1995 г. ръководството на НТС по машиностроене го покани на моята 70-годишнина. Бях трогнат от вниманието, което ми оказа. Запомних изказването му: „В напредналите страни професорите започват от асистенти, научните работници – от младши научни сътрудници. Ние, по-голямата част от тук присъстващите, нямаше от кого да се учим. Аз станах професор, без да съм бил асистент. Готових лекции, писах учебници, създавах лаборатории, правих научни изследвания. Вие също започнахте да преподавате и да правите научни разработки, без да сте стажували при професори и при старши научни сътрудници. Нашите възпитаници – машинните инженери, също започнаха сами в заводите. Стари инженери, завършили в чужбина, почти нямаше, а и те не бяха в заводите“.

Ще завърша своите спомени с хумора на акад. Балеvски. На една сбирка в НТС по машиностроене той дойде с бастун. Попитах го защо носи бастун, след като не куца и ходи изправен.

– За авторитет! – отговори ми той с усмивка.

– Но вие имате твърде голям авторитет и без бастуна – казах аз.

– Нищо, още малко авторитет от бастуна няма да е излишен...

ПРОФЕСОР АНГЕЛ БАЛЕВСКИ – ГОЛЕМИЯТ БЪЛГАРИН НА НАШЕТО ВРЕМЕ

Александър Желев

Колкото по-дълго време си общувал и колкото по-многостранны са били контактите ти с него, толкова повече се убеждаваш в недостижимото величие на човека Ангел Балевски.

Аз принадлежа към тези щастливи хора, които са били неговите ученици – студенти, сътрудници в неговата катедра, неговите последователи в ръководството на катедрата и факултета на Техническия университет, в които той бе и ще остане завинаги „първият професор“ и основател. Най-голямото щастие за мене обаче беше, че в тежките за него 90-те години на XX век разбрах, че през изминалите повече от 30 години професионално общуване той ме бе приел за свой приятел. Но аз мисля, че всеки добросъвестен човек, който по един или друг повод през живота си е имал щастието да се докосне до личността на проф. А. Балевски, е бил възприеман от него като приятел. Защото Балевски обичаше и вярваше в доброто на хората.

Като млад асистент бях повикан за първи път заедно с още един колега да помагаме на проф. А. Балевски в изпитната сесия по предмета „Металознание и термична обработка на металите“. Очевидно, като начеващ в тази дейност, аз вероятно съм бил по-строг екзаминатор от необходимото, защото след изпита проф. Балевски се обърна към нас със следните напътстващи думи, които и до днес не съм забравил: „Момчета, когато трябва да оценявате студенти, които според вас са на границата на минималните изисквания, моля ви не се превръщайте в техни

съдници, не решавайте тяхната съдба, има на този свят ДРУГ, който е определен за това“. За проф. А. Балевски от най-голямо значение бе студентът да може правилно да разсъждава и да покаже, че може да прилага наученото в дадена ситуация. Той казваше, че за конкретните неща има достатъчно книги и справочници, откъдето те могат да бъдат взети във всеки един момент, стига да знаеш кои са тези книги и къде можеш да откриеш необходимото. Той казваше, че Всевишният така е устроил човека, че той може да съхранява по индивидуален начин само определен обем от информация – „представяте ли си какво щеше да стане, ако човек само трупа информация в мозъка си, без да я изхвърля (да забравя), та този мозък рано или късно ще се пръсне!“

Тази, на пръв поглед снизходителност, която той проявяваше към студентите, същевременно бе съпроводена с високи изисквания по отношение на творческото начало и общата култура на човека. Той казваше, че във всеки човек има някакви заложби, те трябва да бъдат само навреме открити и правилно насочени (тук е голямата роля на учителя и преподавателя!) и тогава могат да се очакват прекрасни резултати. Например хора с умствени ограничения, както се оказало от проведени изследвания в БАН, притежават значително по-голяма сърчност в ръцете и, ако тя се използва правилно, тези хора могат да бъдат например прекрасни майстори плетачи на изделия от камъшит или тръстика. По отношение на студентите бъдещи инженери, той изискваше те да проявяват всестранни интереси, да обичат професията и науката, на която са се отдали, но същевременно да търсят красивото и в другите духовни сфери, защото науката е изкуство в най-висшата си форма. На мнозина съвременници са добре известни афоризмите му за критериите за съвременния образ на инженера, който трябва да бъде същевременно и музикант, и поет, и художник. Какво високо признание за тази професия и за хората, които трябва да я упражняват! Критерии, които за най-голямо съжаление днес нашето чалгаджийско общество трудно разпознава и им е силно задължняло.

А какъв личен пример даваше проф. А. Балевски на младите! Неговият български език беше толкова изящен и богат, че можеше да служи като пример даже и на някои литератори. Той изключително прецизно използваше и демонстрираше богатството на нашия български език и беше много строг и консервативен по отношение на неудачното навлизане на чуждиците в техническия език. Известно е, че той е един от основоположниците на българската технически терминология и най-

яростно я защитавахе. Защо, питаше той, трябва да казваме: „нержавейка“ (русизъм), когато разполагаме с хубавата и чиста българска дума „неръждясваща стомана“, „доменна пещ“ (русизъм) вместо „висока пещ“, „валцов стан“ вместо „валцов агрегат (машина)“, „безразрушителен контрол“ вместо „неразрушаващ контрол (изпитване)“ и т.н., и т.н. Примерите са действително много. Може ли интелигентен човек да пише „имайки под предвид“?! На една дипломна защита, когато дипломантът в експозето си неколкостранно използваше този израз, проф. Балевски не издържа и го прекъсна с въпроса „Колега обяснете, моля Ви се, можете ли Вие да бъдете едновременно „под и пред“ масата...? Не можете да закачите пред една дума два предлога с различен смисъл!“ На някои хора може да се струва маловажна точността на езика и правилното използване на изразните средства. За проф. А. Балевски това беше „визитната картичка“ на бъдещия специалист.

Неговите лекции бяха шедевър по реторика и дидактика. Естествено, че не всички от студентите бяха в състояние да оценят това негово изкуство. Защото лекциите му бяха придружени от литературни цитати, от исторически факти и данни, които само той – истински енциклопедист – можеше да съхрани в паметта си и феноменално да си служи с тях, да ги прилага в дадения момент и в дадена ситуация.

Освен „Методът за леене с противоналягане на Ангел Балевски и Иван Димов“, с който и двамата автори станаха световно признати учени, А. Балевски има и друг патентован метод – вариант на директно добиване на стомана (направо от рудата). Когато изнасяше лекцията си за „добиване на стомана“, той не отделяше толкова много време за своя метод, колкото за изясняване на принципа на известното от векове директно добиване на стомана, като не пропускаше с умиление да представи и приноса на родния древен начин на „добиване на разсочач (стомана) в т.нар. самоковски видни“ (безусловно оставахе преди всичко любовта към българското).

Професор Балевски беше в състояние да представи и най-сложните явления в металознанието по най-разбираемия начин. Помня (като асистент посещавах всички негови лекционни курсове, които изнасяше) как откриваше лекцията си за специфичното свойство на металите „алотропия“. Първо задаваше на студентите въпроса: „Колеги, благодарение на какво се дължи съвременният технически прогрес на човечеството?“. Глобални въпроси от този род обикновено стъпват слушателя, но Балевски с типичното си сладкодумие и виртуозно дидактическо уме-

ние успяваше да концентрира вниманието на присъстващите и по най-достъпния начин да обясни, че това се дължи на възможността човекът да обработва металите. А да можеш да обработваш твърд предмет означава да притежаваш още по-твърд от него инструмент, а такъв е инструментът от закалена стомана. Да, но стоманата е сплав на желязото, а този метал има свойството да съществува в различни структурни формации, т.е. той е алотропен, а сплавите му също притежават това свойство (полиморфизъм). А когато охладим извънредно бързо някои стомани от високи температури, така че насилствено да фиксираме желано структурно състояние, можем да ги превърнем в най-твърди и яки материали, т.е. да ги закалим. Тези възможности за управляване на свойствата на металите са познавали и използвали още античните гърци и това е описал Омир в едно от най-великите човешки произведения – „Илиада“. И тогава, на свършен немски език, той изрецитира един дълъг откъс от поемата. И това се случи по време на лекция по металознание, а не по история на античната литература! Беше невероятно изживяване за всички! Твърдя, че това е само във възможностите на най-големите, граничещи до гениалност, хора!

Понякога тези способности на проф. А. Балевски – по най-простия и същевременно възможно най-ерудитан начин да представи нещата от живота, бяха почти смазващи за околните и неслучайно предизвикваха завист у някои. За тези случаи са валидни неговите мисли, че за съжаление има и такива хора, подобни на онези индивиди в природата, като например „ластуните или трънките“, които се присламчват и растат покрай някоя красива, изявна роза, давайки вид, че са подобни на нея и затова като нея богати. Да, ама тези индивиди, както казваше той, могат само богати, на тях никой не се възхищава. А за завистта у хората... Проф. А. Балевски ни успокояваше с мъдрите си заключения, че завистта е човешко качество (много развито у българина). Завистта не е опасна дотогава, докато тя не подтиква завистника да предприеме негативни действия срещу другия. Но когато действията му са насочени за собствена изява, особено за духовно извисяване, то това качество може да се превърне и в предимство. И пак с неговия неизчерпаем хумор ще успокои до известна степен загнездващите се у нас мрачни мисли за българина и завистта със следния афоризъм – „Та нали затова сме толкова добри в индивидуалните спортове, вижте нашите пехливани, вижте техните изяви на тепиха, колко медала донесоха на родината! Виж, в колективните спортове, например футбола, там е друго. Колко му е да извадиш от

строя оня, дето е по-добър от тебе и ти пречи... достатъчно е леко да го клъцнеш отзад по глезена?!“

Намираха се и „доброжелатели“, които считаха, че в Балевски има много поза, че той явно демонстрира своята реторика и памет с безкрайните си вицове и афоризми, които в много случаи са били предварително подготвени и в това нямало нищо особено. Разбира се, на такива хора и изказвания не заслужава да се отговаря. Но тези реакции ми дават повод да си спомня за редица случки от неговия живот, на които съм присъствал, и в които за сетен път съм се удивлявал от неповторимото величие на този човек.

В началото на 1974 г. при служебна среща в кабинета на председателя на БАН, в присъствието на още двама колеги от катедрата, имах възможността лично да прочета поздравителното писмо на Кралската шведска академия, която удостояваше акад. А. Балевски със званието „Почетен член“. Точния текст не помня, но няма да забравя изразеното в писмото възхищение от голямата личност на България – академик А. Балевски!

В началото на 90-години на миналия век присъствах на награждаване на проф. А. Балевски в германското посолство (едно от многобройните чуждестранни отличия), на което посланикът му връчи картина от чешки художник. След като посланикът изрази големите заслуги на проф. А. Балевски за висшето образование и за развитието на българо-немските отношения в науката и образованието, той каза няколко думи за наградата и автора на картината. След това, свенливо се оттегли, подчертавайки, че се чувства некомфортно в присъствието на такава ерудирана личност като Балевски да говори повече за този чешки художник, като по този начин напомни, че А. Балевски е завършил висшето си образование в Немския университет в Бърно. И действително, като благодареше за наградата, проф. А. Балевски демонстрира отново невероятната си ерудиция и без предварителна подготовка изнесе на перфектен немски език обширна беседа за творчеството на този художник. Накрая посланикът, усмихвайки се, завърши срещата с думите: „Е, видяхте ли, нали ви казах, че е трудно да се говори в присъствието на проф. А. Балевски!“

Не по-малко бях впечатлен при един друг подобен случай. Бяхме на семейно гости при проф. Любомир Калев, на което присъстваше още една наша колежка филолог от ТУ със съпруга си. Тя беше много лирично настроен човек (рускиня по произход!) и заинтригува проф. Балевски с интереса си към поезията на Петко и Пенчо Славейкови, и на Яворов. По-

лучи се нещо като спонтанна вечер на поезията, на която чух БалеВСки не само да анализира творчеството им, но и да рецитира цели пасажи от поемата „Изворът на Белоногата“ от Петко Р. СлаВЕЙков. Спомням си, че колежката, която до този момент лично не познаваше проф. А. БалеВСки, беше изумена от неговата невероятна ерудиция.

Ние, от неговата катедра, сме имали щастието да слушаме не една от „беседите“ му при един или друг случай – на катедрени съвети или на катедрени сбирки (на чашка и похапване). Като доминираща емоция в тях се налагаше голямата му любов към България и гордостта, че е българин. Веруло то на БалеВСки беше: „България трябва да заеме в историята мястото, което ѝ се полага“. В името на това трябва да живеем и да правим възможното и невъзможното за просперитета на майка България. Тогава, когато той говореше с възторг и с не по-малка компетентност от историците за Аспарухова България и за великите български ханове, князе и царе, за България при Крум – една от трите велики държави в тогавашна Европа (границеца от едната си страна с империята на франките на основата на сключен мирен договор с Карл Велики, а от другата страна с Византийската империя), когато изреждаше големите и решаващи победи на Тервел, Симеон, Калоян, Самуил, когато се възхищаваше от висшата дипломация на Калоян, Иван Асен II или от Златния век и изнесената в другите славянски страни българска писменост и култура – тогава гласът му потръпваше и никой от присъстващите не можеше да остане равнодушен към словото на БалеВСки. Даже и тези люде, които не бяха „БалеВисти“ (така след настъпилите политически промени в нашата страна наричаха онези, които безпрекословно го защитаваха) трябваше да признаят, ако не пред външния свят то най-малкото пред себе си, че надали днес има друг, който по-достойно да носи името българин.

Затова той беше за нас не само учителят в професията, но нещо много повече – ние му вярвахме като на апостол на българската кауза, той беше нашият духовен баща!

ЕДИН СЪВРЕМЕНЕН ВЪЗРОЖДЕНЕЦ

Николай Анастасов

Когато приех да напиша няколко реда, посветени на впечатленията и спомените ми от акад. Ангел БалеВСки, не си давах точна сметка колко трудно и отговорно ще се окаже това начинание... Не можех да си представя как да подреда мислите си, за да зазвучат отложените на хартия думи. И сега даже не съм сигурен дали ще успея да се справя с поетия ангажимент, но ми се струва, че дължа това на академик БалеВСки.

Който е познавал акад. БалеВСки, неминуемо е бил впечатляван от неговото излъчване, очарование и обаятелен начин на общуване. Всеки, който е имал възможност да общува по-продължително време с него, завинаги е оставал покорен от неговата достолепност, ерудиция и умение неусетно да минава от една тема на друга, коя от коя по-интересни. Познанията му в областта на историята – древна или нова, способността му да прави съпоставки между събитията в дадена епоха в различни части на света и да ситуира в тази обстановка ставащото по нашите земи, го правеха неповторим разказвач и художник, който с думи ваеше сложната историческа и политическа картина на описваното време.

Лично аз имах привилегията по време на продължителния ми стаж в Българската академия на науките в отдел „Международно сътрудничество“ (1959 – 1994) да работя под негово ръководство в качеството му на председател на БАН цели двадесет години (1968 – 1988). Отговарях за двустранното сътрудничество на БАН с академиите на социалистическите страни и в частност с Академията на науките на СССР. Контактите ми с него продължиха и след това, когато акад. БалеВСки бе избран за Почетен председател на БАН.

Впечатлението, което оставяше акад. Балевски при пръв досег, бе неговата осанка, подкупваща усмивка и искрен поглед, който като че ли казваше „Нека бъдем приятели“. Той притежаваше изумителната способност да контактува по същия доброжелателен начин, както с представители на научния елит от цял свят, така и със скромни служители или сътрудници. Това негово поведение веднага отстраняваше всяка предубежденост или неудобство и общуването протичаше по най-естествен начин.

Тъй като съм бил многократно в обкръжението на акад. Балевски у нас и в чужбина, неведнъж съм ставал свидетел как по време на срещи с представители на научни среди на най-високо ниво, на коктейли, чествания и събирания, около него неизменно се образуваше кръг от желаещи да чуят думите му. Както е всеизвестно, той бе изключителен майстор на разказването на анекдоти. Особеното при това бе, че тези анекдоти бяха винаги на място казани, най-вече по повод нечия случайна реплика, с което разговорът се гарнираше и украсяваше... Акад. Балевски обладаваше необикновената способност да разнообразява повествованието си с весели случки или сентенции. Чуждестранни академици, председатели на академии и мастити учени го слушаха в захлас и често немалобройната група се разтърсваше от смях при един или друг негов каламбур. Възможност за осъществяването на тези преки контакти му даваше отличното владение на немски, чешки и руски, като в съответната обстановка той с лекота минаваше от един на друг език.

Освен че разказваше по неподражаем начин вицове, той умееше адекватно да реагира по всеки повод и неизменно печелеше симпатиите на слушащите го. Помня, когато делегация на БАН взе участие в честванията на 250-годишнината от основаването на Академията на науките на СССР. Както се полагаше, на това честване бяха поканени делегации и учени от цял свят. На академик Балевски и съпругата му Лаура бяха отредени почетни места на масата за специални гости, между другото и заради това, понеже се знаеше, че той ще бъде център на вниманието на всички. След официалните поздравления и тостове започнаха непринудени разговори между присъстващите. Акад. Балевски веселеше групата около себе си и честите избухвания на смях пораждаха завист у по-крайните участници в обяда, лишени от възможността да се насладят на неговото сладкодумие. По едно време акад. Балевски започна да разказва спомени от следването си в Бърно. Съпругата му може би се бе почувствала малко изолирана от всеобщото внимание, насочено към разказвача. По едно време се намеси в разговора с недотам удачна реплика,

че, покрай изучаването на учебните предмети съпругът ѝ е имал и редица завоевания сред нежния пол в града... Без да изтрива вечната усмивка от лицето си и без да губи излишно време, той отвърна: „Все пак, Лаура, аз не съм Петрарка!“ Това предизвика нова вълна от одобрителен смях за проявената находчивост.

По време на същото това честване, от страна на БАН бе връчен на Президиума на АН СССР възпоменателен подарък – картина от известната българска художничка Кина Гошева, изобразяваща диспута на Св. Константин-Кирил Философ с папа Адриан II, по време на който успешно се защитава правото на българи и славяни да извършват богослужение на родния си език, а не както дотогава само на гръцки, латински и староеврейски. Този подарък бе деликатен намек за българския принос и участие през вековете в изграждане на културата в целия славянски свят.

В онези години съветските учени не споделяха историческия факт за получаването на азбуката и религията си от нас. Затова сигурно картината бе приета със сдържана любезност. Когато след една година се озовах отново в Москва, изявих желание пред колегите си от международния отдел да видя картината. Искането ми бе отклонено с обещание да ми я покажат на следващия ден. Очаквах, че ще видя картината, подobaващо изложена на официално място в сградата на Съветската академия, но се оказа, че е окачена на стената покрай едно от служебните стълбища. Колегите ми видимо се почувстваха неловко от изказаното от мен огорчение, че не ѝ е отдадено заслужено внимание. По-късно, един от колегите ми конфиденциално ме осведоми, че до предишния ден е била в депото на Академията, но са я извадили и окачили едва след запитването ми.

Задълбоченото познаване на българската история бе в основата на патриотизма, на родолюбието у акад. Балевски. Той не пропускаше случай да изтъкне полагаемото ѝ се място и принос на българската култура във формирането и развитието на европейската култура. Той убедително защитава тезата, че днешната малка България през миналите векове е била родоначалник на славянската култура. Той гордо подчертаваше, че ние сме държавата с най-старото име в Европа, че сме в Европа много преди другите. Неведнъж той изпращаше писма до Председателя на АН СССР, за да изрази неодобрението си по заеманата от съветската историческа и езиковедска наука позиция по редица неоспорими факти. На приеми с представители на съветската наука той полу на шега полу на истина казваше, че България има такъв принос към историческото развитие на Русия, че днес ние бихме могли „да живеем само от дивидентите“.

Ръководителите на делегациите привидно се съгласяваха с необоримите изказвания на акад. Балеvски, но се оправдаваха, че това не е официалната позиция на съветската наука и че всеки учен има право на собствено виждане по дадено събитие. Удивителното беше, че повечето съветски историци защитаваха тези неправилни постановки, с изключение на неколцина, сред които се открояваше категоричното мнение на акад. Д. С. Лухачов. Навремето да се противопостави някой на официално съветско становище не беше безобидна или кулоарна подробност. Изискваше се мъжество и убеденост, умение да се поднесе в подходяща форма българската позиция.

Както е известно, през седемдесетте години на миналия век имаше натиск от страна на Държавния комитет за наука и технически прогрес БАН да бъде реформирана, като основна част от институтите ѝ да преминат към ведомствените научни звена. Този акт би довел до изпразване на БАН от съдържание и до свеждане на нейното съществуване само до представителни функции. Такива идеи имаше и в Съветския съюз. Лично акад. Балеvски ми разказа, че Н. С. Хрушчов (по онова време държавен глава на СССР) извикал председателя на АН СССР – акад. М. В. Келдиш, и му възложил да изготви доклад за закриването на тяхната академия... Келдиш, обаче, заявил че не може да поеме върху себе си историческата отговорност да закрие една Академия на науките, създадена от Ломоносов с указ на Петър I. Така се разминало закриването на АН СССР. С подобно мъжество и акад. Балеvски отстояваше интересите на БАН и попречи на нейното разформироване и омаловажаване на значението ѝ за развитието на науката у нас. Той беше убеден, че БАН притежава необходимия потенциал и сили да бъде в помощ на развитието на родната икономика и не пропускаше да подчертае, че не е работа на самите учени да внедряват научните си разработки в практиката. За целта съществуваша ведомствените институти, чийто предмет на дейност беше точно това. Академик Ангел Балеvски винаги защитаваше авторитета на Българската академия на науките, отхвърляше всяко грубо администриране на научноизследователската работа. Той бе привърженик на схващането, че Академията е самоуправляващ се организъм, на който не бива да се пречи да се развива.

Акад. Балеvски отдаваше голямо значение на международната дейност. БАН имаше подписани договори за сътрудничество с всички академии на науките на социалистическите страни по онова време и с редица водещи академии и институции в много западни страни. В осъществява-

нето на действени международни контакти той виждаше залог за изграждане на авторитета на Академията. Самият той беше проводник на тази политика и затова често пъти бе канен на официални заседания и юбилейни чествания на Запад. С изнесените доклади и беседи на тези събирания акад. Балевски неизменно печелеше нови приятели на българската наука. Покойният ми колега, Дими Константинов, разказваше следния случай за гостуване на акад. Балевски в Хумболтовия университет с доклад на тържествена юбилейна сесия. На подобни чествания там било прието да се кани изтъкнат чуждестранен учен, който да запознае присъстващите със своите научни разработки. Домакините предварително предупредили колегата ми, че вероятно през по-голямата част от времетраенето на лекцията немските учени ще скучаят или разговарят помежду си, както обикновено ставало при такива случаи. Акад. Балевски, който владееше съвършено немски език още от студентските си години, нарушил обаче дотогавашната традиция и вместо да занимае аудиторията с приноса си в леенето на метали с противоналягане, се обърнал към присъстващите със слово за историческите корени на Германия и България, за връзките между двата народа през вековете, правел исторически разходки и съпоставки, както само той умееше, и накрая окончателно изумил и превзел аудиторията, рецитирайки наизуст откъси от Гьоте и Хайне – поети, които той много обичаше... Германските учени били покорени и изпратили словото му с продължителни ръкопляскания. Много от тях дошли лично да се запознаят с него, изразявайки възхищението си от чутото. Някои дори признали, че не познават така добре немската литература и поезия и не биха могли да изрецитират наизуст нещо от своите класици.

Разнообразната научна и международна дейност на акад. Балевски винаги е била достойно оценявана от различните научни центрове и институции. Той бе избран за почетен или чуждестранен член на множество академии и университети, за член на постоянната комисия на Пъгуошкото движение, основано от Бертран Ръсел, Алберт Айнщайн, Жолио Кюри и др., и обединяващо редица Нобелови лауреати и световно изявени учени. Знак за уважението, с което се ползваше Българската академия на науките сред останалия научен свят, бе даденото съгласие за организиране в София на една от годишните Пъгуошки конференции.

След избирането му за Почетен председател на БАН и настъпилите промени в Академията, за акад. Балевски настъпи период на несвойствено за него затишие на интензивната му дотогава научна и организационна дейност. У него се чувстваше едно стаено огорчение от недотам

етичното му отдалечаване от академичните проблеми. Дълго време за него нямаше определен кабинет, но многогодишните му навици като ръководител на БАН го караха почти ежедневно да посещава Централно управление. Много често се отбиваше в моята работна стая, за да ми прочете своите най-нови, удивително дълбоки и мъдри стихове, които бил написал през нощите, когато „сънят не идваше при мен“. Позволих си да го помоля да ми разреши да преснимам за себе си тези неговии поетични откровения, които сега с удоволствие препрочитам и в които откривам един непознат Балевски – творец в духа на литературната класика и най-добрите български поетически традиции. Между пространните му поеми, издържани в езоповски стил, който толкова му прилягаше, присъстват и нежни лирични стихове, дори има едно стихотворение на немски език, което аз, за съжаление, не мога да разбера... Някъде в началото на деветдесетте години направих опит тази страна от дейността на акад. Балевски да видя „бял свят“ и ги изпратих на г-н Гранитски, който не можа да намери възможност да бъдат публикувани. Не след дълго човекът, големият български интелектуалец, който носеше в себе си истински възрожденски дух, не беше вече между живите.

От мисли остарявам

*Тъй често мисли пакостливи
в главата ми лудуват!
Дали са прави, или криви,
опитомени или диви –
главата ми надуват.*

*Нощта предлага много време
на тези що будуват.
Измъчван от мисловно бreme
човек не може да задреме
и мислите лудуват.*

*Когато мога да изтрия,
избягвам да умувам;
Мъдрец да бъда не желая
и не мъдрувам, а мечтая
и стихове римувам.*

*И трябва да призная честно,
че твърде не успявам,
та да твърдя не е уместно,
че мисли се прогонват лесно—
от мисли остарявам!**
(04. 04. 1993)

* Академик Ангел **Балевски** – поет и сатирик (100 години от рождението му). Съст. Ст. Воденичаров и Я. Иванов. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 2010, с. 159.

ПАПСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ЗА АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ

Александър Александров

От 3 до 5 юли 1990 г., в езерната част на Залцъобаген близо до Стокхолмския архипелаг, се проведе Първият европейски форум за защита на горите под съпредседателството на Кралската шведска аграрна и горска академия и на Съвета за взаимодействие (Inter Action Council – New York), в който членуват изтъкнати бивши президенти и министър-председатели. На този форум взеха участие делегации от почти всички европейски страни, включващи високопоставени политици, учени, индустриалци, представители на международни организации, както и наблюдатели от САЩ и Канада.

Делегацията на Ватикана се водеше от Президента на Папската академия на науките проф. г-р Джовани Батиста Марини-Бетмоло – един достолепен учен, който беше придружаван от секретаря си, както е по протокол, почти неотлъчно. Още на първата вечер в ресторанта на Гранд хотел „Залцъобаген“ проф. Д. Бетмоло и секретарят му се насочиха към акад. М. Даков и попитаха дали може да вечерят с нас, макар че имаше много свободни места. Естествено, отговорът беше утвърдителен и Президентът на Папската академия на науките изрази приятната си изненада да бъде в компания с българи, тъй като познава проф. Ангел БалеВСки от дейността му в Пъгуошкото движение на учените за разоръжаване, международна безопасност и мир. С откровеност той говори за големия общественик и изрази възхищението си от личността на проф. А. БалеВСки, от неговия интелект, култура, ораторска дарба и тактичност.

През онази вечер аз възприех оценката за акад. А. БалеВСки относно значимостта му извън страната през очите на Президента на Папската

академия на науките и осъзнах сентенцията: „Никой не е пророк в родния си край“. Проф. Д. Беттоло се интересувахе от здравословното състояние и дейностите на проф. А. Балевски и помоли да му предам неговите големи почитания.

На следващата вечер случаят се повтори и разговорът протече по широк кръг от екологични теми. Докато първата среща вероятно е имала случаен характер, втората – се дължеше на обстоятелството, че сме от Българската академия на науките, чиито дългогодишен председател е бил академик Ангел Балевски. Накрая Президентът на Папската академия отново настойчиво ми припомни за желанието му да предам неговите почитания.

Месеци след завръщането у нас с известно колебание посетих акад. А. Балевски в БАН и му съобщих за поздравите. Той прояви жив интерес към форума, към проф. Д. Беттоло и разказа накратко за Пъгуошкото движение и за контактите си с известни личности в него.

Тази среща и разговор с именития български учен и общественик беше за мен първа и последна.

ЗА АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ – С ВЪЗХИЩЕНИЕ И ПРЕКЛОНЕНИЕ

Цветанка Цанева

Когато ме помолиха да напиша спомените си за академик Ангел БалеВСки – председател, а след това и Почетен председател на Българската академия на науките, ме обзе възмущение. Нали дълги години бях негова секретарка (1973 – 1988).

Пред мен е една от последните му книги „Тревоги“ (1995). Надписана е от него: „На Цветанка за доброто дългогодишно сътрудничество – с обич“.

Неволно си спомням първия ми работен ден в Централно управление на Българската академия на науките и срещата ми с академик БалеВСки. Видях го усмихнат, елегантен и изискан. От него лъхаше доброта и благородство. Още тогава разбрах невероятното му умение да предразполага хората. Дните се нижеха и аз неусетно се вписвах в създадените от него ред, ритъм, стил и атмосфера на работа.

Винаги ще помня тази чудесна атмосфера на спокойствие, разбиране и искреност, която академик БалеВСки внасяше при изпълнение на ежедневните ни задължения. Да бъда един от най-близките сътрудници на човека, ръководил успешно две десетилетия най-старата и мощна научна организация в България, и да имам неговото безмерно доверие, чувствах като привилегия и немалка отговорност.

Сам изтъкнат учен, академик БалеВСки ценеше инициативността и предприемчивостта. Той особено много подкрепяше по всякакъв начин младите учени. Те идваха при него често, за да потърсят мъдър съвет или решение за техните начинания. Силно впечатление ми правеше добронамереността му към всички. Помня един интересен случай. За млад

учен от един от институтите на БАН беше подготвена заповед за командировка в чужбина (Германия). Заповедите за командировка в чужбина се подписваха лично от председателя на БАН. Неочаквано дойде един професор от същия институт и се противопостави остро на това младият учен да замине за чужбина, тъй като не знаел добре чужд език. Академик БалеВСки подписа заповедта с думите: „Трябва да отиде в чужбина, за да разбере, че е необходимо да знае чужд език“.

Академик БалеВСки беше делови и възискателен като ръководител, но същевременно много ведър и сърдечен като човек – с бликащо чувство за хумор, с вкус към анекдота и веселата случка, с реторика, която омайва.

Беше високо ерудиран учен и с радост приемаше да открие международна конференция или симпозиум от областта на хуманитарните науки или на българистиката и всички присъстващи с възхита слушаха завидните му познания в съответната област. А идваха ли чуждестранни гости в Академията, той не пропускаше да им разкаже увлекателно интересни подробности от историята на България и да подчертае силата на духа на българския народ дори и в най-тежките времена на османското владичество. Той вярваше силно в духа на българския народ. Запомних думите му: „Нашият народ е велик със своето историческо минало, със своите възможности, със своето духовно богатство. Това българският народ е показал и със създаването на Академията на науките“.

Академик БалеВСки притежаваше енциклопедични знания, говореше няколко езика и с обаятелното си излъчване печелеше приятели за Академията и за България. Към всичко той подхождаше с необичайна широта на възгледите. Притежаваше и един изострен усет за ценностите, като част от мисията, която трябваше да осъществява Българската академия на науките. Тогава наистина Академията имаше авторитет на национален научен център като институция, чиято съдба е важен приоритет за държавата.

За председателя на БАН – академик БалеВСки – науката беше преди всичко отговорност и най-важното: отговорност към бъдещето на българската наука, към нейното завоювано и утвърдено място в света. Той не щадеше похвалите, но същевременно беше строг и категоричен при нарушаване на научната етика, на колегиялните отношения, държеше на научния морал. Това беше неговата реална отговорност за ставащото в Академията, която той истински обичаше и чиято съдба защитаваше всеотдайно. За него Академията беше „народна светиня“.

От изминалите години се връщат към мен спомени и лица, разговори и случки.

Спомням си, че един ден през далечната 1978 г. дойде чужденец – немец – и помоли да се срещне с академик Балевски. Представи се – професор, доктор на богословските науки Петер Фишер-Апелт, ректор на Хамбургския университет в Германия. Беше млад и усмихнат човек. Помня, че срещата продължи повече от два часа. Явно беше, че и двамата разговарящи – председателят на БАН и ректорът на Университета в Хамбург – преподавател по систематична теология, бяха намерили общ език, разменили бяха идеи за сътрудничество и бяха станали близки приятели. Последвалите събития потвърдиха това. Същата година се създаде първото източно-западно партньорство на България между Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Хамбургския университет в Германия. Това сътрудничество продължава и до днес. За изключителен принос в развитие на сътрудничеството между НР България и ФРГ професор Петер Фишер-Апелт получи най-високото отличие на БАН – почетния знак „Марин Дринов“. Последва и учредяване на първата неправителствена фондация в страните от Централна и Източна Европа. Един от учредителите на фондацията бе председателят на БАН академик Ангел Балевски. След години фондацията прие името „Св. св. Кирил и Методий“ и продължи да изпълнява целите, определени още от създаването ѝ през 1982 г.: „Да утвърждава ценностите на човешката цивилизация, чрез развитие и подпомагане на културата, изкуството, науката и образованието“. Неин президент от 1982 до 1988 г. беше големият приятел на България проф. Петер Фишер-Апелт.

За мен общуването през всичките тези години с председателя на БАН академик Ангел Балевски беше дар от съдбата, която ме срещна с изключителна личност – един виден учен и ръководител от огромен мащаб, но и човек с топъл и ведър характер, с висш морал и принципи.

Не мога да го забравя.

2011 г., София

СЛОВО ЗА ЛИЧНОСТТА И ЧОВЕКА АНГЕЛ БАЛЕВСКИ

Димитър Бучков

За академик БалеВСки като преподавател, учен и общественик е казано и писано много. Но това са главно хронология и сухи факти. Особено интересни са чисто човешките му качества, начинът му на мислене и неговата душевност.

През 1983 г. лично председателят на Пъгуошкото движение на учените за мир проф. Дороти Ходжкин, Нобелов лауреат, го награти и обяви за **мъдреца** на Пъгуош. Неговите съвременници напълно го подкрепят, защото личният живот и цялата творческа дейност на акад. БалеВСки във всички направления изпълват със съдържание това определение. Но характеристика на личността БалеВСки няма да бъде пълна, ако не се каже, че той беше един от малкото **енциклопедисти** на XX век – векът на бурната диференциация и специализация на науката и професиите. Всичко това се дължеше на завидната му природна дарба, на огромния му запас от знания и на феноменалната му памет.

БалеВСки беше човек с високи морални качества, освободен от еготизъм и материални подбуди в действията си. Користололюбието бе чуждо за него. Толкова последователен в моралните си принципи и честен към хората и **държавата**, че никога не използваше служебното си положение за лично облагодетелстване. Като дългогодишен председател на Българската академия на науките той никога не допусна да командироваат съпругата му като придружител за сметка на Академията, т.е. на държавата. Често казваше: „За да разбереш един човек какъв е, дай му власт“. По този повод в една от многобройните си епиграми той пише: „Какъв човек е, никой не разбра, защото той до власт не се добра“.

Когато ставаше въпрос за подбиране на ръководител, БалеВСки предупреждаваше: „ЕдностраничнИ или корумпиран човек на бива да бъде издиган за ръководител на държавата. ЕдностраничнИо развити-
ят човек може да бъде полезен в някоя ограничена област, но като
ръководител може да натвори куп големи беди. На полуинтелигентен
и бездуховен човек също не трябва да се дава власт. Защото такъв
обществен деец не служи на държавата, а си служи с държавата“. Ненавиждаше глупак да го поучава, като казваше: „Господ е дал на
глупака уста да яде, а не да говори“. В едно от своите стихотворения
споделя:

*Да пази Господ гладен да те храни,
и вѣшкав да те пощи в нощен мрак,
имотът ти разсипник да го брани,
на разум да те учи пък глупак!**
(15. 05. 1994 г.)

И в друго:

*– С глупците как се ти оправя,
със разум и умение?
– Не, брате! Само с нерви здрави
и с дяволско търпение.***
(28. 05. 1995 г.)

Неоспорим е големият принос на акад. БалеВСки за развитието и ут-
върждаването на Българската академия на науките, за безспорния авторитет,
който тя завоюва и на изток, и на запад. Той беше високо ценен за дарбата да намира приятели навсякъде, да преодолява прегради и
разногласия. Показателен е големият му международен авторитет от
следната малка случка. През 1987 г. се проведе поредната работна сре-
ща на академиите на източноевропейските страни. Възникнаха сериозни
разногласия по един от разглежданите въпроси. Атмосферата се наго-
рещи. В този момент БалеВСки беше вън от залата. Погледите на някои

* Академик Ангел **БалеВСки** – поет и сатирик (100 години от рождението му).
Съст. Ст. Воденичаров, Я. Иванов. София: Академично издателство Проф. Марин
Дринов, 2010, с. 90.

** Пак там, с. 232.

от присъстващите ръководители се насочиха към мястото, което той заемаше, но то бе празно. Разбрал обстановката, Балевски влезе в залата и произнесе следните забележителни думи: „Колеги и приятели, ами ние не сме политици, ние сме учени. Политиците правят от възможното невъзможно, а ние учените като мъдри хора, правим от невъзможното възможно“. Това разсмя, охладя най-разгорещените глави и разногласията бяха преодоляни.

„Акад. Балевски – пише Божидар Динков в своите спомени за него – притежаваше оригинално мислене по божия дарба и на основата на огромен запас от знания“. И продължава: „Ако не беше инженер, можеше да бъде прекрасен литератор и поет, или историк, езиковед, философ и какво ли не още. Които го срещаха за първи път и беседваха с него, оставаха поразени от изключителната му ерудиция и бързото асоциативно мислене, превключвайки на различни теми. Безусловно имаше и дарбата да импровизира при тази своя начетеност. Добротата и обичта му към хората и чувството за хумор му придаваха много вътрешни сили. Знаех, че повечето от тезите и афоризмите му бяха плод на много безсънни нощи, през които е премислял всичко. Малцина знаят, че той не почиваше никога, не излизаше в отпуск. Достатъчни му бяха 4 – 5 часа сън. Вътрешното си напрежение умело прикриваше с овладяно спокойствие и самоконтрол. За нас остава загадка онзи мощен изблик на духовна сила, която му позволи да сътвори около 500 стихотворения, балади и епиграми в продължение само на 5 – 6 години, и то в доста напреднала възраст. Това е уникално, рядко срещано явление в творческия процес. Още повече самият той не се смяташе за поет. Поезията му беше хоби“.*

През 1996 г. бе издаден сборникът „Българиада“ със сатиричните му творби, илюстриран от талантливия художник Борис Димовски. В предговора известният наш писател Николай Хайтов заявява: „Големият българин, гражданин и учен не си е изкривил душата нито в един миг и това придава на неговата творба чара на истинското, наситено с мъдрост и страдание, библейско откровение“.**

В едно ранно стихотворение от 17 януари 1992 г със заглавие „Ненаучен“. Балевски споделя:

* Динков, Б. Живот, достоен за мъдрец. 90 г. от рождението на акад. Ангел Балевски. – В: *Списание на БАН*, CVIII, 200, №3, с. 53.

** Балевски, А. Българиада. Сатира. Предг. Н. Хайтов. Стара Загора: Литера принт, 1996, с. 5.

*Аз виждам, че нещо ми липсва, не зная;
лишен съм от нещо, негоден съм да се пазя;
че ненаучен останах – разбрах аз накрая –
да правя злини, да злословя, да хуля, да мразя.**

Няколко месеца по-късно, отново в стих, уточнява:

*В деня на моето рождение
Творецът с нещо бил записан;
без негово предупреждение
във друг тефтер съм бил записан.
И тъй – аз знам – не съм поет,
но ето на: римувам;
по хоби съм си стихоплет
– чрез стихове умувам.***

„Паметта му – прогълтава Динков – беше изключителна. Рецитираше наизуст и на оригинален език Пушкин, Лермонтов, Гьоте, Шилер, Хьолдерлинг. Познаваше Едгард По. Проявяваше жив интерес към интелектуалните романи на Томас Ман, Херман Хесе, към историческите романи на Морис Дрюон. Чел беше Ремарк, Фойхтвангер, американските автори Твен, Селинджър, Колдуел, Хемингуей и още много, много други. Увлечаше се по мемоарната и историческата документална литература. От философите бе чел Платон, Спиноза, Кант, Унамуно. Обичаше музиката и имаше дълбоки познания по нея. На младини бе свирил на цигулка и оттогава бе запомнил много мелодии.“***

Човек с мислене, отворено към света и вечните морални принципи, неробуващ на тесния класов морал и грубия материализъм. Такъв си остава в нашето съзнание акад. БалеВСки. „Много често, правейки нещо в името на човека, получаваме античовешки резултати – казваше той. – Затова е нужно много голямо внимание именно, за да не се подхлъзваме, да гледаме не само отвътре навън, но и обратно – навътре към себе си. Има една вечна култура на духовните ценности. Загасне ли тя, човешкото съществуване губи своя смисъл“. На въпроса не е ли това идеализъм? – той отговаря: „А обратното, не е ли животинско живуркане и груб ма-

* Академик Ангел **БалеВСки** – поет и сатирик..., с. 12.

** Пак там, с. 11.

*** **Динков, Б.** Цит. Съч., с. 53.

териализъм, бездуховност. Къде остават вечните въпроси? Как ще се развива човешката личност? Нима само като консуматор на материални блага и до кога? Къде остава творческият дух на търсенето, на Прометеевия огън?“*

Всеизвестни бяха неговият финес, доброта и оптимизъм. „Винаги съм бил оптимист и съм вярвал в доброто“ – казваше той. И допълваше: „И тази вяра ми вдъхва кураж и ме крепи, за да се боря с трудностите и да се надявам на нещо по-добро“. Такива мисли бе споделил и в едно, станало много популярно, четиристишие, което днес звучи пророчески:

*Ще има и в родината ни мила
живот без злост и грозота,
ако добрите притежават сила,
а силните пък – доброта.***
(29. 11. 1995 г.)

Акад. Балевски беше обаятелен педагог и възпитател. Горещ привърженик на хуманитаризацията на висшето техническо образование. Образование, което в годините на бесния технически прогрес и нарастваща тясна специализация през XX век, започна да губи своя университетски характер. Забележителна е неговата мисъл: „Истинският учен е хуманист. Той не може да бъде друг“. Благодарение на широката си фундаментална подготовка в областта на природните и техническите науки и на богатата си обща култура, той съзираше негативните последици от това развитие за социалната реализация на нашите възпитаници, за обществото, в което живеем. Ако инженерът няма и в дейността си не се уповава на фундаментални знания, той не вижда и е невъзприемчив към новото. Той бяга от него, както дяволът от тамян. А за обучението забележителна е репликата на академика: „Момчета, студентите трябва да ги учим така, че да могат да правят това, на което не сме ги учили“. Едно образно определение за ефективната методология на обучение.

Много още може да се каже и напише за тази забележителна личност от близкото ни минало. Кратка и обобщаваща оценка за него дава съвременникът му – физикът философ – академик Азаря Поликаров: „Той беше изключителен човек, безкрайно ерудиран, широко скроен, по европейски.

* Пак там.

** Академик Ангел Балевски – поет и сатирик..., с. 247.

Беше човек ангел, демократ по природа, деликатен в отношенията си. Имаше голямо сърце. Той обичаше хората, беше хуманист от голяма класа. Дълги години ръководи Академията и беше безупречен. Едва ли мога да посоча друг пример за толкова честно изпълнен дълг към българската наука и към България“. А акад. Георги Наджаков, откривател на „фотоелектретното състояние на веществото“, на чиято основа „Ксерокс“ създава първите фотокопирни машини, пише: „Знаете ли какво смятам за свое най-голямо откритие? Това е академик Ангел БалеВСКИ. Открих го случайно. Беше инженер в една леярна. Почти насила го направих професор. И както виждате, не сбърках“.

За съжаление, както често става в живота на големите личности, в последните си години той вкуси горчилката на неблагоприятността. И написа:

*От помислите мрачни, тежки,
от клеветите и от подлостта –
от всички гадости човешки,
най-грозна е неблагоприятността.**
(08. 09. 1994 г.)

Той страдаше не затова, че бе лично огорчен, а заради отрицателните черти в националния ни характер, които намериха почва, за да покълнат. Тези, които охулиха акад. БалеВСКИ, го направиха от страх и злоба. Страхуваха се от неговото име, от неговия авторитет, от високата му култура. Защото пречеше на прибързаните им политически сметки. Но името и делата на БалеВСКИ остават, а от тези, които нагласиха охуляването му, почти не остана и следа.

Той страдаше и затова, че страдат хората, които обича, изпаднали в бедност:

*...тъй грозно денят ме обременява
с бруления шум и тъпа суета,
и гледката на безнадеждна беднота
душата ми жестоко наранява.***
(„Аз все ще чакам“)

* Пак там, с. 218.

** Пак там, с. 146.

В този живот всеки има някаква мисия. А неговата творческа мисия още не бе завършила. Коварна болест ни го отне. Той имаше още какво да каже и да остави след себе си. Да, скъпи мъдрецо! Ние, твоите приятели и последователи, ще продължаваме да водим разговор с теб в този объркан свят. Приеми с твоята благородна душа нашия малък жест – юбилейното честване на стогодишнината от твоето рождение.

СПОМЕНИ ЗА ПОЗНАНСТВОТО МИ И ТВОРЧЕСКИТЕ КОНТАКТИ С АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ

Марин Белоев

Моето познанство и контакти с акад. А. БалеВСки започнаха от есента на 1956 г. със записването ми като редовен студент в Машинно-електротехническият институт в София – тогава съкратено МЕИ, а сега ТУ. Специалността, в която бях приет, „Технология на машиностроенето и металите“, не се считаше между кандидат-студентите за особено престижна. За да повдигне нашето самочувствие още в началото на следването ни (тогава още професор), Ангел БалеВСки събра всички първокурсници от специалността, заедно с проф. Пенко Патарински, и обясни бъдещето на инженерите от тази специалност. Тогава той каза, че няма производствена дейност без технология. Даде пример с един обучар от Троян – бай Пенко Кондурджията – живял и работил в началото на миналия век. Тогава младият А. БалеВСки забелязал, че бай Пенко, при подмяна на подметки на обувките, напльончвал гървените клечки, с които ги закрепвал. Технологичният трик бил напльончването на клечките, защото в противен случай при забиването им с обучарското чукче те се чупели. Този пример ни развесели, но от подробните обяснения за значението на технологиите за развитието на всички индустрии ни се внуши самочувствието, че се подготвяме за основни специалисти за индустриалното развитие на България.

По време на следването ми проф. А. БалеВСки, като шеф на катедрата, а по-късно и ректор, успя да създаде много добра творческа атмосфера сред преподаватели и асистенти. Това се отрази благоприятно на

учебния процес. Студентите получаваха квалифицирани консултации, участваха в специализирани кръжоци, а летните стажове по предприятията имаха голяма роля за формирането на младите инженери. Дясна ръка на Ангел Балевски бе проф. Любомир Калев, който ни преподаваше заваръчни технологии. Той беше високообразован специалист, написал учебници и технологични помагала. По-късно проф. А. Калев работи дълго време като председател на Българския съюз по заваряване. Той реализираше постоянни творчески контакти между БАН, с председател акад. А. Балевски, и Техническия университет – София. Това бе един от примерите за творческото сътрудничество между институтите на БАН и техническите вузове в страната.

Моите контакти с акад. Балевски продължиха, когато аз бях назначен от тогавашния министър на строежите, Марин Грашнов, за директор на новосъздаденото Контролно-заваръчно управление (КЗУ).

Спомням си за събитията от м. септември 1966 г., когато на посещение в България беше делегация на института „Е. О. Патон“ от Киев, начело с Президента на Академия на науките на Украйна акад. Б. Е. Патон. Тогава лично акад. Балевски ме включи в състава на българската делегация, заедно с инженерите Н. Нешанян и Любомир Стойчев – ръководители на Института по заваряване. Това посещение се оказа много скоро историческо за бързото развитие на заваръчната наука и практика в индустриалния възход на България.

Аз вече бях познат на акад. Б. Е. Патон и неговите сътрудници от моя стаж в ИЕС „Е. О. Патон“ през м. ноември 1962 г. Още тогава бяхме набелязали конкретен трансфер на високопроизводителни заваръчни технологии, свързани с изпълнението на монтажно-заваръчните работи на големите обекти на металургията, енергетиката и химията. Особено съдействие получихме от зав. отдела при ИЕС „Е. О. Патон“ проф. Борис Федорович Лебедев. Съвместните ни идеи бяха подкрепени от акад. Ангел Балевски, който като председател на БАН оказва въздействие на държавните структури, за да могат да бъдат реализирани.

По време на това посещение се укрепи личното сътрудничество между двамата ръководители на Академиите, които бяха световно известни учени в областта на металознанието.

След това успешно начало на сътрудничеството, благодарение на подкрепата на акад. А. Балевски и акад. Б. Е. Патон, се разви конкретна съвместна дейност между ръководеното от мен КЗУ с научноизследователското си звено (БРВ) и отделите на ИЕС „Е. О. Патон“ и бяха

внедрени в България технологии като: електрошлаковото заваряване в монтажни условия; подфлосовото заваряване на стомани с повишена якост; производство и монтаж на рулонни заготовки за резервоари; износоустойчиво наваряване на бързо износващи се части; внедряване на тръбни електродни телове и контактно-съпротивителното заваряване на тръбопроводи.

В началото на 70-те години, когато бях аспирант в ИЕС „Патон“, в института пристигна държавна делегация от България, в състава на която бе и председателят на БАН акад. А. Балевски. Тогава акад. Б. Е. Патон и акад. Балевски показаха на държавното ръководство на България всички последни постижения в областта на заваряването. Аз бях в лабораторията, където изследвах високоизносоустойчиви сплави. Делегацията посети и тази лаборатория, и акад. Балевски ме представи пред тях, като така демонстрира сътрудничеството между двете академии в подготовката на кадри.

Акад. Балевски имаше голяма заслуга за сближаване на науката с производството. Всички институти на БАН, с които съм контактувал по време на председателството на акад. Балевски, имаха такава стратегия. В ръководения от него институт по металознание, заедно с проф. Димов, бе открита прилаганата и днес в най-напредналите индустриални държави технология „леене с противонаягане“.

В този институт се развиваше и патоновската технология „електрошлаково претопяване“, която бе внедрена в заводите за производство на най-сложни стоманени детайли. Водещ в това направление беше проф. Цоло Рашев. В института по техническа кибернетика бяха създадени роботизирани заваръчни системи под ръководството на акад. Ангел Ангелов. Това са само няколко примера от провежданата стратегия на БАН под ръководството на акад. Балевски, чийто пряк резултат беше развитието на индустриалния потенциал на страната.

За успешното решаване на технологичните проблеми на индустрията, най-краткият и сравнително евтин път бе трансферът на технологии от институтите на тогавашния СССР. Но, освен документация, бе необходимо участието на специалисти от тяхна страна. В онези времена бе особено трудно съответният специалист от СССР да получи разрешение да пътува зад граница. Тази трудност пречеше на ефективното пренасяне на технологиите и даже поддържането на вече работещо тяхно оборудване. Като бе информиран за тези проблеми, със съдействието на Начо Папазов, тогава министър на Комитета за наука и техническия

прогрес, акад. Балеvски организира среща при Т. Живков за обсъждане на проблема за ускорено внедряване на водещи технологии.

Като млади стопански ръководители, успешно внедряващи технологиите, аз, и двамата мои колеги, също бяхме поканени на тази среща. Присъства и тогавашният посланик на Съветския съюз в България. Дадена ми бе думата във връзка с проблема за привличането на съветски специалисти. Аз подчертах, че той се дължи на партийно-административната бюрокрация. Дадох пример, че за да получи специалист задграничен паспорт, бяха необходими пет съгласувания от различни партийни структури. Тогава се реши да се дават постоянни паспорти за задгранично пътуване до България на около 200 водещи специалисти и ние получавахме навременна квалифицирана техническа помощ. Така проходи производството и монтажът на рулонните резервоари; така проходи електрошлаковото заваряване в монтажни условия и много други основни технологии.

В края на 70-те години усилено се разви производството на металните конструкции, които бяха свързани с изграждането на големи инфраструктурни обекти, като металните мостове, големите промишлени здания в енергетиката, химията, тежкото машиностроене, износа на метални халета в Съветския съюз и други обекти в страната и чужбина. Концепцията беше да се организират мощности за тяхното производство в размер на 200 000 тона годишно. Базови организации в това направление бяха обединенията „Метални конструкции“ с ген. директор инж. Христо Захариев; „Балканстрой“, Крановият завод „Христо Смирненски“ и ръководеното от мен КЗУ в областта на технологичните метални конструкции и най-сложните строителни, като тези за АЕЦ „Козлогуй“. Тази голяма производствена програма изискваше прилагането на съвременни марки стомани, които да имат повишена якост. Обединиха се усилията на институтите от БАН, на предприятията от черната металургия, а в областта на заваряването на тези стомани и съвместните усилия на КЗУ и ИЕС „Патон“ – Киев.

Тръгна се по пътя на създаването на българска марка стомана с повишена якост, с много добра заваряемост. Тя трябваше да се усвои за производство от българската металургия в Кремиковци и Перник.

За успешното реализиране на тази програма за създаването на марките стомани 10Г2САФ, 16Г2САФ, 09Г2БМ голяма роля изигра БАН със своите институти и подкрепата на акад. А. Балеvски.

Ролята на КЗУ беше да организира и внедри модерни заваръчни технологии при изработката на заварени конструкции. С тази задача научно-внедрителското звено на КЗУ се справи блестящо и внедри тези стомани на много престижни обекти като: реализирането на 50 000 м³ резервоари за нефтопродукти по инвестиционната програма на ДСО „Петрол“; тежките метални конструкции на ЗТМ Радомир; уникалните метални конструкции при изграждането на НДК – София и редица други обекти.

С тази разработка България се нареди сред най-развитите държави в областта на металните конструкции. Специалистите, разработващи и внедряващи модерните марки стомани, бяха отличени със званието Лауреат на Димитровска награда през 1980 г.; между наградените бях и аз.

След промените в страната от 1989 г. моите контакти с акад. А. БалеВСКИ (вече като Почетен председател на БАН) зачестиха. Аз организирах творчески срещи с преподаватели от ТУ, СУ и известни научни дейци от БАН в неформална обстановка. На тези срещи се обсъждаха концепции за запазване на техническия потенциал на нацията, за продължаване на внедрителската дейност, за поддържане на творческите контакти с ИЕС „Патон“ в Киев. С такава цел акад. Б. Е. Патон направи ново посещение в България след разпада на СССР и обособяването на Украйна като самостоятелна държава. Пазя много снимки от това посещение и от новите срещи между двамата академици.

За съжаление, дългосрочните договорености се реализираха частично и то главно по тематика, отнасяща се за КЗУ, тъй като правителствата на прехода към пазарна икономика в България и Русия загърбиха академичната наука, загърбиха научновнедрителските задачи и звена в индустрията, което на практика доведе до излизането на България от групата на модерните индустриални държави.

В последните години от живота си акад. БалеВСКИ ме посещаваше често, понеже живееше близо до офиса на фирмата ми КЗУ ХОЛДИНГ ГРУП. От 1992 г. създадох тази структура, тъй като през същата година бях освободен от ръководна длъжност от тогавашния министър на строежите. Офисът беше на ъгъла на ул. „Г. С. Раковски“ и бул. „Патриарх Евтимий“, срещу сградата на френската гимназия. Сградата беше строена през 30-те години и 4-тият етаж беше труден за изкачване. Но акад. БалеВСКИ, с помощта само на бастуна си, преодоляваше тази трудност. По това време и болестта му напредваше, но той влизаше в кабинета ми винаги широко усмихнат. Направи ми впечатление, че почти не контактуваше с новото ръководство на Академията. Не получаваше

от него и подкрепя за лечението си. Аз се стараех максимално да облекча състоянието му, но болестта го надви.

Така си отиде най-творческата личност на българското научно-техническо общество на XX век. На прощалната церемония в Големия салон на БАН се събра научно-техническият елит на страната, неговите съратници и близки, съграждани от родния му гр. Троян. Тогава, в траурното си слово, кметът на града определи кончината му като повален от бурята на живота вековен троянски гъб.

Аз често разглеждам снимките с него и с умиление си припомням нашите срещи, неговите напътствия и неговите истории и афоризми. Затова станах инициатор приживе да му намеря събеседник, който да запише случки и разкази от неговото битие. Така се роди книгата „С акад. Ангел Балеvски – на шега и сериозно“. Тиражът ѝ максимално бързо бе изчерпан.

ВМЕСТО ПРЕДГОВОР*

Красимир Дачев

Дълго време събирах кураж да изпълня поръката на чл.-кор. Янко Арсов да напиша предговор към поредното преиздаване на книжката с анекдоти и афоризми на акад. Балевски.

Вместо предговор ще разкажа две случки на шега и на сериозно от срещите си с него.

През зимата на 1981 г., на официална вечеря в ресторанта на ЦК, Тодор Живков разясни принципите и ефекта от разпространяващия се почин „Насрещен план“. Според този почин трудовите колективи, след като им спуснат гържавния план, правят т.нар. насрещен, в който подобряват голяма част от показателите (количество, качество, себестойност и т.н.). Започнаха различни обсъждания, а коментарът на акад. Балевски беше: „Насрещният план е същото като да помпаш автомобилна гума с уста!“ Тогава разбрах какво значи необремененият човек, свободният учен, който се шегуваше дори с партийните догми, и то пред самия Тодор Живков.

През 1997 г. поисках от акад. Балевски съгласието му да кръстя основаната от мен група „Технология на металите“ на негово име и да му вдигнем паметник в градината пред три от фабриките. Дълбоко развълнуван, академикът ми разказа следната случка: сътрудници на проф. Нилс Бор го запитали дали вярва в извънземни сили, та е поставил пред вратата на лабораторията подкова. Ученият отговорил, че не вярва, тъй като самият той има публикации за произхода на материята, но е чувал, че подковата помагала и на тези, които не вярват.

* Текстът е предговор към изданието: С академик Ангел **Балевски** – на шега и сериозно. Съст. И. Пейковски. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 2003, с. 5.

По този деликатен начин, под формата на притча, акад. Балевски подсказва, че ще бъде по-добре наименованието на групата с неговото име и паметникът да не се правят приживе.

V.

**„Изкуството, науката, културата въобще
трасират пътища, извеждат нацията на
друма, на широкия друм.“**

**„Родната история трябва да се изучава
издълбоко – с нейните факти и философия.“**

**„Великото в човек е, че твори духовни
ценности, които са безсмъртни.“**

МНОГОСТРАННА ТВОРЧЕСКА ЛИЧНОСТ

Милена Цанева

Най-вероятно по случай празника на светите братя Кирил и Методий делегация на съветската Академия на науките гостуваше на БАН. Възложиха ми на съответното събрание да изляза с кратко слово за българо-руските културни връзки. Без затруднение нахвърлих текста, като започнах, разбира се, от ония далечни славни времена, когато в България се утвърждава славянската азбука и се създава старобългарската писменост, които след това чрез български книги и книжовници се пренасят и в Русия. Плодотворен дар, за който по-късно великата руска литература щедро ни се отплаща със своето стимулиращо влияние върху нашето културно развитие.

Както бе прието в ония времена, член на партийния комитет прегледа текста ми и ме посъветва да редуцирам този момент до втората му част – за ролята, която изиграва в нашето културно развитие руската литература. Не посмях да му процитирам: „че и ний сме дали нещо на светът/ и на вси словене книга да четът!“ Но не се съгласих и прочетох всичко така, както го бях написала. И когато на събранието взе думата председателят на БАН акад. Балевски, за моя най-голяма радост той цитира точно този момент от словото ми. Зарадвах се, но не се учудих, за акад. Балевски се знаеше, че е широко отворен към проблемите на културата учен и общественик с възрожденски родолюбив дух. Въпреки тази негова подкрепа, в списанието на БАН този момент от словото ми бе съкратен.

Истински големият учен никога не е само тесен специалист, а личност с многостранни интереси, увлечения и дарби. Той принадлежи към

елитния кръг на интелектуалците не само в смисъл, че се занимава с умствен труд (както семпло обяснява определението „интелектуалец“ тълковният ни речник), а и в смисъл, че не се ограничава в сферите на своята специалност, а живее с проблемите на широкия свят на духовната култура от миналото и съвременността. Всички, които са го познавали, говорят за енциклопедичната култура на металурга академик БалеВСКИ, за учудващите му познания в хуманитаристиката, за интересните му творческите изяви в сфери на изкуството. Той разбира от музика, свири на цигулка, познава добре античната история, рецитира стихове на големи поети на родния им език, увлекателно разказва и съчинява анекдоти, силни афоризми... В последните години на живота си издава и две книги със сатирически и лирически стихове.

За него много неща се знаеха и говореха. Беше популярна личност не само в академичните среди. Защото срещите с него се помнеха и предизвикваха да се разказва за тях. А и до днес спомените живеят в паметта на тези, които са имали щастието за такива срещи. Ето и сега – само споменах пред брата на моя съпруг, инженер металург Пеньо Пенев, че ми поискаха да напиша своя спомен за акад. БалеВСКИ, и у него се събудиха далечни, но незабравени спомени за досега му с този забележителен учен и организатор на научния ни живот.

Когато завършвал някогашния ХТИ, той взел дипломна работа в областта на металознанието в научния колектив, оглавяван от проф. БалеВСКИ, по това време вече член-кореспондент на БАН. В този колектив привличали за дипломанти само безспорни отличници и им давали интересни теми, при които да могат да проявят творчество. Непосредствените им ръководители били други, но няколко пъти в седмицата, още към 9 ч. сутринта, в Лаборатория 204, където те работели, идвал да ги види и да си поприказва с тях самият ръководител на катедрата, чл.-кор. БалеВСКИ. И винаги носел да им остави за няколко дена кафе и захар и ги разсмивал с няколко вица. „Сутрин бързаше да изпробва пред нас новите си вицове за деня“ – стоплен от спомена се пошегува моят близък. И след това разказа още нещо, което особено ме развълнува.

Днес в блок I на Техническия университет в Дървеница естествено имало аудитория, която носи името на акад. БалеВСКИ. Но, въпреки че по правило се счита, че титлата „академик“ обезсмисля всички други титли като „по-нисши“, в случая на вратата на въпросната зала 3 е написано „Академик инженер Ангел БалеВСКИ“. Защото колегите му помнели колко той е държал на определението си като инженер, колко е обичал и се е

гордял с професията си на инженер металург. Тя е била неговият жизнен избор в годините, когато е можел да избира, с нея са свързани най-големите му творчески постижения, тя си остава негова любов и гордост докрай.

Но в тази аудитория имало и още нещо, което не по-малко ме развълнува. На отсрещната на вратата стена, под портрета на учения, била написана негова любима мисъл, която той обичал да повтаря: „Науката е висша поезия!“

Това може да каже само човек, който е влюбен в науката, който чувства поетичното очарование на нейните духовни полети. Разбира се, тук той навярно е имал предвид най-вече широкото преносно значение на думата поезия като извисени в духовната сфера, очароващи те с красотата си емоционални изживявания. Но, струва ми се, че, приемайки именно поезията като еталон за духовност и красота, акад. Балевски е отдал дължимото на своето вътрешно влечение и към поезията в по-тесния и точен смисъл на думата, като израз на човешки идеи, чувства и настроения, предадени в мерена реч. Неслучайно в последните години на живота си той издава и две книги, в които неговите изживявания от това време са предадени в стихове.

Това са стихосбирките „Българиада. Сатира“ (1996) и „Настроения. Лирика. Сатира“ (1997), които неочаквано разкриват неговото умение да борава свободно с класическия силаботоничен стих и го представят като завършен сатирик, но и далеч не само като сатирик. Защото в тях срещаме и прекрасни лирически стихотворения.

Представата на автора на тези стихосбирки за поезията е толкова висока, че той не се решава да определи поетичните си изяви другояче, освен шеговито – просто като „хоби“ на скромнен „стихоплемец“:

*И тъй – аз знам – не съм поет,
но ето на – римувам;
по хоби съм си стихоплет
– чрез стихове умувам.*
(„Хоби – стихоплет“)*

* Академик Ангел **Балевски** – поет и сатирик. (100 години от рождението му). Съст. Ст. Воденичаров, Я. Иванов. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 2010, с. 11.

Но за читателя е трудно да приеме, че е само „хобито на старец побелял“ това обръщане към богатите възможности на словото, тази явно отдавна присъща на автора наслада от красотата на родния език:

*В съкровищницата на нашия език
откривам туй, що диря: – слово, рима...
Езикът – твърд и нежно ласкав, многолик –
ми радост дава с нищо несравнима.*
(„Ще ме разберат ли?“)*

Стиховете на акад. Балеvски го представят най-често като сатирик, и то невинаги особено добродушен. На пръв поглед това е странно за един известен като подчертано дружелюбен човек. Но, както е известно, недоволството на сатирика от обществото и човека е само обратният израз на неговите високи идейни и нравствени представи и изисквания към тях. Въпросителната към цикъла „Човек с главно Ч?“ открито демонстрира за какво копнее хуманистът и с чия липса не може да се примири. Особено широко обгръщат житейското разнообразие на обществените неприявки и човешките слабости неговите находчиви и остроумни епиграми.

В цикъла „Поуки“ акад. Балеvски изгрово разгръща детайлните си познания на антични истории и герои, за да създаде една по-философска и универсална сатирична поезия, но обект на неговата сатира е преди всичко актуалната съвременност. Сатирични стихотворения, басни, притчи, епиграми дават израз в различни жанрови форми на болката и разочарованието на автора от недостатъците и пороците на времето – от липсата на идейни и нравствени принципи, от карьеризма и подлизурството, от пошлостта на обществото, от човешката неблагодарност и глупост... И не на последно място, нещо които бих специално подчертала – от погазването на красотата в живота. Стройната еличка, украсявала хълма, е безжалостно отсечена от шопа, за да подпре с нея кенефа си („Че подпрем“). Свенливият шепот на влюбения момък е комично пресечен от прозаичния практицизъм на момата: „Ако ще ме целуваш – а, целувай,/ че бързам – имам чушки да пека!“ („Копнеж и действителност“). Дори когато е в този сякаш безобиден тон, хуморът на автора

* Пак там, с. 142.

ясно откроява оня сблъсък между копнеж и действителност, който е болезненият център на неговата сатира.

Но стихотворният израз на този сблъсък на човешките копнежи с грубия прозаизъм на действителността невинаги е сатирично изобличение или подигравателна усмивка. Болката и разочарованието понякога потискат хумора. И се появява цикълът, чието название направо признава: „В живота има много тъга“. И в който най-ясно се очертава преходът от скритата горчивина на хумора и сатирата към откровената тъга на лириката. Тук ще се срещнем със затрогващи с искреността си поетични изповеди на човешки размисли и настроения – за смисъла и безсмислието на живота, за умората на старостта, за неизбежността на края, за следата, която ще оставиш или няма да оставиш след себе си... Прекрасни стихове, като „Стъпки“, „Мъртви листа“, „Аз все ще чакам“, „Сънувана любов“, „Пета колона“, „От мисли остарявам“ и другите от този цикъл, ни въвеждат във философската атмосфера на неразрешените вечни въпроси на битието. И разкриват разностранните възможности на стихотворния дар на автора.

Но, струва ми се, неслучайно дори и този, изпълнен с екзистенциална тъга поетичен цикъл, завършва със стихотворение, чийто леко шеговит тон ни предпазва да не се отпадаме чак толкова на водещите към безнадеждност мисли, защото – от мислите се остарява:

*Когато мога да изтрия
избягвам да умувам;
мъдрец да бъда не желая
и не мъдрувам, а мечтая
и стихове римувам.*

*А трябва да призная честно,
че твърде не успявам,
та да твърдя не е уместно,
че мисли се прогонват лесно
– от мисли остарявам.*
(„От мисли остарявам“)*

* Пак там, с. 159.

Структно поставените под стиховете гати обаче свидетелстват, че авторът в повечето случаи все пак е успявал да прогонва черните мисли и, че, независимо от поетичните изблици на тъга, у него докрай остават живи и хумористът, и сатирикът. Нещо повече – и скритият зад тях оптимист и наставник. Една от последните гати – 22 октомври 1996 г. – е поставена под мъдрия афоризъм:

*Да се пророкува само зло не бива:
– враг е, който ти надеждата убива.**

Афоризмите в стихове или в проза, написани или споделяни в устни разговори, явно са също сред любимите жанрове на акад. БалеВСки. Но този бегъл преглед на неговите творчески изяви в областта на словото не може да бъде пълен, ако не се спрем и на най-специфичната за него, най-любимата му словесна изява – в областта на устно разказваните анекдоти.

Това е един почти задължителен момент в спомените за акад. БалеВСки. В какъвто и план да се говори за него, не може да не се спомене поне бегло за обичая му да разказва анекдоти. Това знаеха и онези, които не го познаваха лично. В общественото пространство неговите анекдоти се преразказваха не просто като чути от него, а именно като негови.

Навярно в това отношение много неща са се предавали неточно, трудно е да се каже кои от тези анекдоти са били изцяло негови, кои само преразказани или преработени от него, а кои може би и просто му се приписваха, както при случая с Рагой Ралин. Проникнал в спецификата на този гъвкав жанр на съвременния градски фолклор, акад. БалеВСки не е записвал анекдотите, вицовете и афоризмите, които щедро е сипел дори и на официални вечери. За пръв път някои от тях се появяват в съставената от Иван Пейковски книга „С акад. Ангел БалеВСки – на шега и сериозно“ (2003), където показателно са размесени с негови съкровени спомени и вълнуващи го мисли – за родния троянски край, за възпитанието и за културата, за историята, за науката и ученията, за България...

По спомените на съвременници разказваните всекидневно от него анекдоти и вицове са били не само неутрално битови, но често и пряко свързани с обществения живот. В годините на тоталитаризма тези устно разпространявани творения играеха много по-голяма роля, откол-

* Пак там, с. 253.

кото днес, когато може открито да се каже всичко. Тогава и читателят умееше по-богато да възприема хумора им, да прониква и в прикритите им внушения, да улавя аналозиите, които предизвикват. Прочетени от запис, днес те навярно не биха били тъй богато и точно разбрани. И акад. Балеvски явно е чувствал тази тяхна дълбока връзка с времето и обстоятелствата, при които са били разказани и с изразителната тоналност на устната реч. В не един спомен можем да прочетем за неговото умение да разказва анекдоти, подчертавайки хумора им, насочвайки внушенията им.

В едно от най-хубавите стихотворение на акад. Балеvски „Стъпки“ лирическият Аз си задава съдбовния въпрос на всеки човешки живот – „След мене ще остане ли следа?“. За поетичната атмосфера на стихотворението е нужно този въпрос да бъде само зададен, открит за отговор, който ще му даде съдбата. Но за читателя, който негласно идентифицира този лирически Аз с автора, отговорът е повече от ясен – през всички области, през които е минал неговият жизнен и творчески път, акад. Ангел Балеvски е оставил трайни следи от своята мисъл, дарби и дружелюбна към живота и хората усмивка.

ЗАБРАНЕНИЯТ АКАДЕМИК БАЛЕВСКИ

Георги Марков

В 145-годишната история на Българската академия на науките се откроява 20-годишният цветущ период на управлението на председателя Ангел Балевски (1968 – 1988). Тогава Институтът по история удвои състава си, като бяха създадени нови секции, включително и секция „Българският национален въпрос“. Академик Балевски бе начетен човек със забележителна култура и проявяваше интерес към хуманитарните науки и особено към историческите: „Историята е точна наука, защото точно на 13 април 1205 г. цар Калоян разбива латинските рицари при Одринската крепост“. Нещо повече, той бе критичен към собственото научно направление: „Техническите науки заплашват да унищожат света, а хуманитарните са призвани да го спасят“.

След 10 ноември 1989 г. се намериха късопаветни и непризнателни колеги, които упорито злословеха срещу академик Балевски, понеже бил член на Държавния съвет и участвал в ловната дружинка на Тодор Живков. Да, така е, но това е било в полза на Академията, а и академик Балевски единствен е разказвал вицове за „Първия“ пред самия него. Неблагодарността е признак на нищите духом, но неблагодарници винаги е имало. Тук искам да разкажа за един случай, когато системата на тотален контрол спря документален филм с участието на академик Балевски, защото той не се откажа от гумите си.

През пролетта на 1985 г. бе постигнато споразумение между „Интерфилм“ от София прес и германската телевизия ЦДФ в гр. Майнц на Рейн за заснемане на документалния филм „Германия и България от началото на Първата до края на Втората световна война“. Като специалист на

Института за европейска история в Майнц (1981 – 1982) бях поканен да бъда научен консултант от българска страна, което с готовност приех, поради съвпадението с темата на моята специализация. По същото време започна и съветската „Перестройка“ с лозунга за „Гласност“, така че аз се надявах да се възползвам от промяната в името на задължителната обективност.

Академик Балевски бе добре известен и ценен в научните среди на Федерална република Германия. Той ръководеше в Хамбург Комитета за отбелязване на 1300-годишнината от основаването на Дунавска България, когато заяви: „Съседите на нашите съседи са най-добрите приятели“. Възпитаникът на Немската политехника в Бърно бе толкова остроумен и на немски език. На коктейла по случай научната конференция с Югоизточния институт в Мюнхен през ноември 1986 г., в Националния дворец на културата, той разказа вицове с виенски акцент толкова артистично, че аз за пръв път видях професори „сухари“ да се превиват от смях.

Следователно, академик Балевски бе желан участник в подготвяния документален филм. След среща с него аз съставих историческа справка по основните въпроси, която му представих за сведение. По време на снимките обаче, със свойственото си сладкодумие, председателят се увлече от детските спомени и личните преживявания на историческите събития от филма. Бивши фронтовици от Първата световна война седели на раздумка пред една кръчма в Троян, когато на площада някакъв камион не могъл да потегли поради повреда в двигателя. „Братята по оръжие“ еднотушно отсъдили: „Това може да е всякакъв камион, но не и немски!“ По-нататък академик Балевски надхвърли общите страдания от Версайската система между двете световни войни, като убедено обобщил, че „народ като германския не може да живее дълги години разделен“.

През пролетта на 1986 г. филмът бе готов за излъчване по Българската национална телевизия и по ЦДФ, като бе одобрен лично от главния директор на „София прес“, Стефан Петров. Германците пуснаха филма по тяхната телевизия, но по нашата се забави подозрително. В средата на юли бях повикан в „Интерфилм“, за да ми съобщят със съжаление, че филмът е спрял от „наблюдаващия гр. Нинов“ с нарочна докладна записка. Когато се зачетох, не повярвах на очите си, защото, наред със строгите идеологически оцветени забележки, се критикуваше остро самият академик Балевски. Той бил „поощрявал западногермански реваншизъм“, който не признавал „реалностите в Европа“ след Втората световна война.

Системата на контрол си позволяваше политически квалификации дори срещу такава видна обществена личност като нашия председател.

Макар и в „отпускарско време“, академик Балеvски ме прие и ме успокои да не се тревожа заради „някой си Нинов“, защото той „нищо не разбира от история“. „Историята не е идеологическа наука и не трябва да служи на политиката!“. Председателят отказа „да си вземе думите назаг“ въпреки забраната на филма. Почтеното поведение ме впечатли изключително много, защото с мен вече си бяха „измивали ръцете“, поради „подвеждане“ от научния консултант, и по навик очаквах да бъда наказан.

През следващата 1987 г. Т. Живков гостува на „баварския ястреб“ Йозеф Щраус в Мюнхен и бе толкова силно впечатлен от заводите на БМВ, че направо възкликна: „Да можехте да дойдете у нас и да ни построите социализма!“ В духа на новата българо-германска „дружба“ направихме опит да вдигнем забраната срещу филма, но „наблюдаващият“ се оказа по-строг и от самия „Първи“. Нанук на „Перестройката“, редакторите цензори продължаваха да сочат към тавана, сякаш от там някой следеше за правилността на техните думи и действия: „Тази истина е неудобна!“

След „промените“ се срещнах с академик Балеvски в Института по металознание и му напомних за злоупотребното ни сътрудничество. Той се засмя и ми отговори с въпрос: „Каж ми кой е бил прав – аз или онзи Нинов? Та германците отново се обединиха и без неговото разрешение“. Днес много хора си съчиняват героични автобиографии и се правят на закъснели „пророци“. На 12 юни 1987 г. президентът Роналд Рейгън се изправи пред Бранденбургската врата и артистично произнесе запомнящия се призив: „Господин Горбачов, бутнете тази стена!“ После той похвалил секретаря, автор на речта: „Добре си го написал, но не вярвам да го доживеем“. Въпреки ЦРУ и мозъчните тръстове, пагането на Берлинската стена бе огромна изненада, а академик Балеvски го предвиди по интуиция.

Академик Балеvски ценеше историята като извор на поуки и често се позоваваше на нея. При закриването на Първия международен конгрес по българистика, в Народния театър, в края на май 1981 г. той обясни живавостта на българската нация с това, че сме „яка сплав“ от различни съставки, опирайки се на познанията си като инженер по металите. Той беше неоправим оптимист дори и през трудните начални години на прехода: „Не бойте се! Колкото повече натискат пружината надолу, толкова по-високо ще политне нагоре“. Големият човек, българин и учен остави богато духовно наследство, което сме длъжни да съхраним в бъдещето.

ПРЕКЪСНАТ РАЗГОВОР С АКАДЕМИК АНГЕЛ БАЛЕВСКИ*

Орлин Загоров

Едва ли е нужно, а и едва ли е в моите възможности, да се разкрие необичайно богатата и дълбоко вълнуваща биография на академик Ангел БалеВСки. Тя побира в себе си трудния и изпълнен с много романтика и саможертва път на едно поколение български интелектуалци, „генерация пионери, основоположници в своята област“, което с постиженията си в основните области на обществения живот у нас през последните няколко десетилетия очертава най-високите върхове на българската култура.

Книгата, която съдържа разговорите ми с него, хвърля светлина върху духовната нагласа на акад. Ангел БалеВСки, върху неговата специфична мисловност, неговите тревоги и очаквания, разочарования и надежди, неговата покруса и вяра в бъдещето на нацията буквално през последните месеци и дни на неговия живот. След като е посветил цялото си житие и битие, целия си талант и огромната си и неизчерпаема творческа енергия на България, каквато би искал да остави след себе си, не би било справедливо да се очаква от него друго настроение, освен болката по нерадостната съдба на сътвореното за няколко десетилетия от цялата нация и вярата, че ще доживее възвръщането на нейните съпротивителни сили, за да се изгради една нова България, България на ХХІ век. До последния си дъх акад. БалеВСки живя с копнежа по една нова, хуманистична цивилизация.

За да се общува с акад. БалеВСки не е необходимо човек да разбира от леене на метали, от сложните математически уравнения, от идеята му за „противолеене“ и от цялата негова „diferencia específica“. Достатъчно

* Този текст е публикуван като предговор към: **Загоров, О.** Насаме с академик Ангел БалеВСки. София: Булгарика, 2000 г. – б. рег.

беше да се забележи как у него непрестанно се сражават разностранни интереси, как съзнанието му се разкъсва между многоликата муза на неговите творчески превъплъщения. Освен това той притежаваше таланта да изразява с удивителна простота сложни словосъчетания, които от неговата уста звучаха с афористично изящество. „Чрез любовта си към България, аз обикнах всички хора по света“ е мисъл, която заслужава да се превърне в девиз на младите българи. С нея те трябва да се подготвят за един нов свят. Това е светът на неговите мечти – свят без граници, свят с глобална етика, подхранвана от идеята за всемирно единение на човечеството. Дълбоко впечатляваща е и мисълта му, че „науката е висша поезия“, която, въпреки, намира потвърждение в собствената му творческа биография и се проявява в мощното излъчване на неговата духовна енергия.

С акад. А. Балевски се познавам и бях близък с него от края на 1982 година, когато постъпих на работа в Държавния съвет на НРБ като зам.-председател на Съвета по духовните ценности на обществото с председател Георги Джагаров. През следващите десет години се наложи да работим по много общи задачи и в постоянната комисия към парламента със същото наименование.

С неговата духовно-идеологическа нагласа обаче се запознах още през 1976 година по случай 100-годишнината от Априлското въстание от 1876 година. Тогава на грандиозния митинг заря в Панагюрище той изнесе доклад.

Казаното от него ме впечатли толкова силно, че предопредели до голяма степен и за дълго посоката на моите скромни творчески търсения. За мен това бе една нова парадигма, която за съжаление и до днес остана неусвоена от много интелектуалци и политици.

По-нататъшните ми контакти с акад. Балевски потвърдиха, че тази парадигма той проповядва не просто по силата на мястото, което заема в политическата йерархия на страната, а я изповядва като дълбоко собствено убеждение, превърнато в съвест на разума. Водили сме десетки разговори на тази тема. Той бе неумолим – за него взаимното толерантно отношение между отделните групи от населението на страната с различна религиозна или етническа принадлежност е първото необходимо условие за преуспяване на българската нация във всичките ѝ начинания по пътя на прогреса, благоденствието и щастието на всички нейни членове.

Академик Балевски ме завладя преди всичко с човечността си, с благородството на своя дух, с достоинството, което излъчваше във всичко и с всичко – от външния вид до забележителната му способност да излага

гори и най-сложните интелектуални формули в необикновено достъпна и разбираема за всички форми.

Академик Балеvски бе неповторимо обаятелен събеседник. Всички, които се оказвахме в неговото обкръжение, го слушахме в захлас. Той притежаваше силно развит усет за богатството и вътрешно присъщата многопластовост на българската реч. Благостта и музикалността, с които произнасяше думите, по-скоро завладяваха емоционалния свят на събеседника, а със силата на своя интелект провокираше неговото рационално съпричастие по обсъжданите теми. Той респектиреше със своя ентузиазъм и с универсалността на знанията си от основните области на човешката мисловност, с феноменалната си памет да възпроизвежда стотици исторически дати, събития и личности, цели откъси от произведения на автори от различни епохи на няколко езика. Най-често цитираше древни философи и мъдреци. Гьоте, Шилер, Хайне, Пушкин, Лермонтов и т.н. рецитираше в оригинал. Той знаеше стотици източни поговорки.

Тези негови качества по-пълно се разкриха пред моя изумен поглед по време на „съботните раздумки“, както той ги наричаше, които събираха на едно място хора с определена интелектуална нагласа и с обща съдба. Тези раздумки бяха особено характерни за един период от 1992 до 1996 година, когато почти всяка събота се събирахме в кафенета около паркохотел „Москва“ – вероятно поради непосредственото съприкосновение с „Парка на свободата“. На тези раздумки са идвали интелектуалци с различни интереси и различна творческа дейност: акад. Ангел Балеvски, акад. Г. Близнаков, акад. И. Димитров, акад. Я. Радев, професорите М. Исусов, С. Радев, Д. Бучков, писателите Сл. Хр. Караславов, Б. Нонев, Ал. Костов, ген. Коцалиев, Г. Йорданов и др. Тези срещи не бяха регламентирани, но бяха силно желани и очаквани. Разговорите бяха откровени и задълбочени. Те обхващаха теми от историята до поезията, от философията до изкуството, от науката до митологията, от религията до народопсихологията и т.н. За текуща политика не се говореше.

На тези разговори акад. А. Балеvски пристигаше с почти неизменни атрибути: достолепна походка, тъмен костюм и бомбе, бастун и тъмнокафява чанта, в която носеше стиховете, на които се беше отдал почти изцяло през последните години от живота си. Всичко това бе озарено от една подкупваща усмивка. Четеше ги развълнувано и с юношеска искреност. Определяше ги като „продукт на интелектуално усамотение“. Тези стихове бяха по-скоро философска поезия, от която извираше мъдрост и прозрение. Чрез тях и с тях той търсеше своето място в потока

на живота, от който се чувстваше изолиран. Тези настроения силно се долавят и в самите стихове, част от които още приживе бяха събрани и издадени в самостоятелна книга под заглавие „Българиада“. Той беше по детски щастлив. Стиховете бяха записани в няколко тетрадки с удивително усърдие. В тях напирва ликуващата мъдрост или поетизираният разум. До края на живота си, до последния си миг, той поддържаше това творчество, което има не по-малко значение от научните му постижения. Всъщност, по-вярно е да се каже, че това творчество поддържаше неговия дух, неговия копнеж по живота.

Едва ли се налага да отбележа, че за такива „Разговори“ са необходими няколко задължителни предпоставки: взаимно доверие, определена общност на възгледите, съзнание за значимостта на изразяваните мнения и не на последно място – взаимна удовлетвореност от срещите, които организирахме и след разпадането на „съботните раздумки“, предимно в кафенето на Съюза на българските писатели на „Ангел Кънчев“ № 5, както и в клуб „Стария фойтон“. Тук неговото обкръжение се разширяваше с акад. А. Поликаров, с известни писатели, литературни критици и негови почитатели. Неведнъж ни е приютявал в дома си и писателят Ал. Костов.

Разговорите с акад. А. Балеvски останаха незавършени. Зачестилите пристъпи на непосилни болки прекъснаха това важно и интересно начинание.

Как всъщност се зароди то? Още от 80-те години ме вълнува идеята за „Менделеевата таблица“ на българската национална самоличност. Прочетените книги върху българската народопсихология все още не дават задоволителна картина. Затова реших да се запозная с животописа на много видни българи от далечното и близкото минало. Установих, че по този начин по-лесно се придобива една значително богата представа за духовната нагласа на българина. Това ме наведе на мисълта да съсредоточа своето внимание и наблюдения върху определени имена от съвременната ни културна биография. Първото от тях бе акад. Ангел Балеvски. Убеден съм, че тези имена ще останат в българската история. Убеден съм също така, че, взети заедно, те набелязват съществени черти от духовната самоличност на българската нация, че са изява на нейната интелектуална еманация.

В многобройните разговори, които съм имал с интелектуалци, за да придобия представа за тяхната оценка за личността и делото на акад. А. Балеvски, установих, че тази оценка е крайно противоречива, в повечето

случаи мотивирана от лични съображения. Но в нея има нещо трайно, общоприето, безспорно: акад. А. Балевски е един от големите българи на XX век – човек с огромна творческа енергия, с многостранни интереси и световна известност заради своите научни постижения.

Най-точен израз на тази оценка се съдържа в словото на чл.-кор. проф. Димитър Бучков, което той произнася от името на катедра „Металознание и технология на металите“ при Техническия университет – София по повод кончината на акад. А. Балевски в голямата зала на БАН на 17 септември 1997 г. в 10.15 часа. В него, наред с общоприетото в тези случаи, се казва: „Всички ние, членовете на създадената от него с любов първа обществена рожба – катедра, скърбим дълбоко и съпреживяваме заедно с Вас кончината на нашия ръководител и учител, на колежата и учения, на големия човек и един от малкото енциклопедисти на съвременния XX век. Роген, израсъл и възпитан в здрави и родолюбиви български традиции, в сърцето на Балкана, академик Ангел Балевски запази до края на живота си голямата любов към всичко българско и по всеки повод, при всяка своя изява говореше с много обич и свято чувство за великото си преклонение пред майка България. Той бе един от най-ревностните защитници и пропагандатори на всичко що е българско. Ето защо за него може да се каже – напусна ни един велик българин, силно влюбен и отдаден до септия си дъх в служба на България“.

Инженер по професия, поет по душа, философ и мъдрец, енциклопедист по широта на интересите, българин по дух – това бе академик Ангел Балевски. Той си отиде от този свят огорчен и след тежки страдания. Акад. Балевски не се тревожеше за своята кончина, а за съдбата на тези, които остават след него, за утрешна България. Той бе блестящ и внушителен в своето гостолепие. Посрещаше бурите на времето и превратностите на живота с мъдрост.

В изповедта си „Ненаучен“, която имах щастието да чуя лично от него още докато беше в ръкопис, а по-късно си я преписах, той споделя:

*Аз гледам света, наблюдавам навред и немя,
че всичко тъй чудно е, тъй непонятно за мен,
и мисля, разбира се, но да се взирам не смея
в живота от който съм слисан, смутен, отчужден...*

.....
*Аз виждам, че нещо ми липсва, че нещо не зная:
– лишен съм от нещо, негоден съм и да се пазя;*

*че ненаучен останах – разбрах аз накрая –
да правя злини, да злословя, да мразя.**

Той не искаше много. Неговото последно желание бе от мъглявия Еверест на политическите страсти и боричкания да съзре „дали се вижда България“. Тук не е трудно да се долови убийствената ирония, с която той говори за съвременния политически елит у нас.

Последната ни среща с акад. А. Балевски бе във Военномедицинската академия. Посетихме го заедно с Ал. Костов, Ст. Радев и Д. Йончев. Тъга от самотата се четеше в очите му. Той не скри от нас своята болка от безразличието и злобата, които съпровождат живота му през последните години.

Неговата съдба заслужаваше друг край.

Бих искал да завърша своя разказ за акад. Ангел Балевски с мисълта на немския професор г-р Петер Фишер-Апелт:

„... Две абсолютно жизнени и забележителни личности. Те повдигнаха булото, което лежеше върху страната, и ни дадоха да видим многостранния образ на българската наука и яркия образ на изградената хуманност на българите: Ангел Балевски, дългогодишен председател на БАН, който рецитираше наизуст Гьоте, Шилер и Хайне, и Благовест Сенгов, тогава ректор на Софийския университет.“**

Март, 1998 г.

* Тази сатира излиза по-късно в сборника: Академик Ангел **Балевски** – поет и сатирик. (100 години от рождението му). Съст. Ст. Воденичаров, Я. Иванов. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 2010, с. 12.

** Реч на проф. г-р Петер Фишер-Апелт, изнесена по повод 20-годишнината на партньорството между университетите в Хамбург и София на 24 октомври 1998 г. в СУ „Св. Климент Охридски“.

ВИСОКООБРАЗОВАН РОДОЛЮБЕЦ

Ана Райкова

Преди да се срещна с Председателя, както наричахме академик Ангел БалеВСки, гледах и слушах телевизионни предавания с негови изказвания, приветствия по различни поводи, интервюта. От тях бликаше, освен широки познания – чисто българска реч, изключителен интелект, родолюбие, което пленяваше. А тогава на мода беше интернационализмът, но не Ботевият, а изопачен, което мнозина не възприемахме.

За първи път отблизо видях председателя на коктейла за 100-годишнината на Академията – октомври 1969 г. С тази среща на немалко представители на нашата научна общественост и много чуждестранни учени, при това не само българисти, завършваше честването на Българската академия на науките.

Председателят се обърна с приветствие към присъстващите с характерната си ораторска дарба, със съдържателните слова, с обаятелното си поведение. След неговото приветствие атмосферата стана още по-ведра, а чуждестранни учени изразяваха възторга си от този голям наш учен и ръководител. Българистът проф. Здeнeк Урбан направо ми каза, че ни завижда, защото имаме акад. БалеВСки за председател на Академията.

През август 1970 г. беше насрочен да се проведе в Москва XIII Международен конгрес по история. Делегациите от различните страни и континенти можеха да занесат и книги от своите страни, за да подгледят изложби в определени за целта помещения в Московския държавен университет (МГУ). Нашият Организационен комитет, начело с акад. Димитър Косев, с участието на директора на Института за история – акад. Христо Христов, и други историци и държавници, реши да занесем в Москва много повече от позволеното количество книги, за да ги раздадем

на чуждестранните делегати. И не само това, а да се подготви документален сборник за историята на Македония. За споменатото решение ни каза нашият директор на нас – неколцината, които щяхме да подготвим сборника. И поясни: за това решение голяма заслуга има председателят.

Работихме много напрегнато, защото времето беше крайно ограничено. Имаше и пречки от страна на двамата трима „догматици интернационалисти“ при обсъждането на готовия труд, но с подкрепата на акад. Д. Косев томът беше приет за печат със заглавие „Документи и материали за историята на Македония“. За съжаление, когато отпечатаният труд беше готов за подвързване, се намеси проф. Негю Недев, който по линия на ЦК на БКП наглеждаше институтите, изследващи историята. Той заповяда заглавието на тома да се замени с друго: „Документи и материали за историята на българския народ“. Е, нямаше как да се изтрие нашето заглавие в самия сборник! Бяха претопени 12 000 твърди корици. Кой страхливец, или самият Негю Недев се беше уплашил, не ни се каза. Същия сборник, но обогатен с допълнителни архивни документи, преиздадохме през 1978 г., с активното съдействие именно на акад. Ангел БалеВСки, и вече със заглавие „Македония“*.

Подготвената за Москва научна литература съдържаше 14 000 тома с изследвания на Михаил Арнаудов за Братя Миладинови, сборника „Кресненско-Разложко въстание“, произведения на Райко Жинзифов, Григор Пърличев и други, свързани с историята и културата на Македония. От нашия сборник изпратихме 2000 екземпляра. Най-значима подкрепа за изпращането на тази литература получихме от Комитета по печата в лицето на г-н Цвятко Гагов, а техният служител Никола Костадинов осигури изпращането с камион на „Разно-износ“ и книгите бяха „замаскирани“ със стоки на споменатата организация. В Москва Н. Костадинов беше осигурил специално помещение за книгите, където започнахме да подготвяме пакети за чуждестранните делегати. За тази инициатива, и за изложбата на нашата делегация, председателят на Международния комитет, акад. Губер изказал благодарност на българските участници на специално заседание на ръководителите на делегациите, както сподели с нас акад. Д. Косев. Нашият академик добави още, че за тази похвала много дължим на председателя БалеВСки.

* *Македония*. Сборник от документи и материали. Отг. ред. Д. Косев, Хр. Христов, Н. Тодоров, В. Станков. Ред. В. Божинов, Л. Панайотов. Съст. В. Божинов и др. София, 1978.

През лятото на 1977 г. в Института за история ми се обади Никола Спиров – секретар на Националния славянски комитет, и много разтревожен съобщи, че „закриват македонските културно-просветни дружества“. Отидох веднага при нашия директор акад. Хр. Христов, за да го помоля да използва авторитета си и да попречи на това недомислено и направо глупаво намерение. Той се изненада неприятно, но ми обясни, че за жалост не би могъл да направи нищо, щом като така са решили „отгоре“. Тогава отидох при акад. Д. Косев с молба да помогне. Той се ядоса и повъх на някому „горе“, откъдето му отговориха, че така е решило Политбюро и за съжаление нищо не може да се направи. На следващата сутрин се отправих в Академията, решена да вляза при председателя. Но най-напред трябваше да спечеля неговата секретарка Ц. Цанева, която виждах за първи път. Разказах ѝ за болката си, а тя отговори, че толкова рано не е удобно да го безпокоим, защото има работа, но сигурно ще направи изключение. И чух през полуотворената врата да казва на „шефа“, както тя го наричаше, че една историчка от Института за история настоява да разговаря с него по „важен народен въпрос“. Влязох, той стана от бюрото, покани ме да седна и срещата започна. Съобщих му за какво го безпокоя, а той не повярва в истинността на това, което му казвах. Буквално грабна телефона и ми каза, че ще провери – толкова невероятно му изглеждаше моята вест да е истинна. Обръщайки се на „Митко“ към тогавашния министър на вътрешните работи Димитър Стоянов, и получил потвърждение на моето твърдение, председателят много здраво го нахока. Каза приблизително следното: „Вие нямате акъл в главите си, не мислите за България, това е безобразие, какви българи сте?...“ Поуспокои се, седна и пак скочи. И започна отново да звъни – този път на Пенчо Кубадински, защото дружествата бяха към Националния съвет на Отечествения фронт, ръководен от него. Започна с думите: „Пенчо, вярно ли е (все още не вярваше)...?“ Сигурно П. Кубадински също се възмущаваше, защото академикът започна по-спокойно да говори, продължавайки да негодуюва срещу сторената „тълпотия“. Свърши разговора и се обърна към мен с въпрос, какво да правим, на което тутакси отговорих: „Незабавно да се срещнете с другаря Тодор Живков“. Председателят отново отиде до телефона, води разговор и научи за отсъствието на „Първия“. Ами сега? Писмо. Започнахме да го съчиняваме. И тогава дойде неговият съветник Божидар Динков, когото познавах, изненада се, като ме видя, и каза, че отвън чакат много хора. А председателят отговори: „Да чакат, ние имаме важна народна работа“. Узнал какво правим, Б. Динков вед-

нага се присъедини и каза, че това ще е „историческо писмо“. Председателят пиеше, ние притуряхме, той го четеше и редактирахме заедно. Възразих на изречението „При мен дойде една историчка и плачейки ми разказа...“, но председателят отвърна: „Така е по-добре, ще го трогне!“ Съветникът го подкрепи и текстът остана непроменен. Продължихме да разговаряме и умуваме и тъкмо Божидар се канеше да отнесе писмото за преписване, влезе Цветанка Цанева и съобщи: „Професор Коледаров иска да Ви види“. „Веднага да влезе!“ – отсече председателят. Пено влетя и се стресна като ни видя с вид на заговорници, незабавно се включи в „акцията“, разказвайки как в Солун има Македонски научен институт, каква научна политика (имаше предвид противобългарска) развиват и пр. Разговорът се разгоря и заприлича на заседание на научен съвет. Пено взе писмото и направи някои допълнения, председателят го преписа отново, Божидар хукна да го носи за машинопис, сетне акад. БалеВСки го подписа, а накрая Божидар го изпрати незабавно по куриер. Пожелавме си успех и тръгнах да излизам. А председателят каза: „Цветанке, когато дойде това момиче, да го пускаш веднага, защото идва по народни дела“*. Погледнах стенния часовник, който показваше 13.15, бях влязла около 9.00!....

След време разбрах от проф. Коледаров, с когото бяхме дългогодишни приятели, че често отивал при председателя все във връзка с македонския въпрос и ми разказваше с възторг какъв голям българин е той.

Пак в тази връзка заварвах често в приемната и други съратници на „народните дела“ – Момчил Чалъков, Благо Шклифов и по-рядко проф. Йордан Заимов от Института за български език. Те търсеха неговата помощ при изтощителната им борба с двама-трима колеги от същия институт, които с ненаучните си тези направо саботираха усилията да се работи в съгласие с отдавна доказани в нашето и чуждото езикознание истини. Понеже бяхме от „Народната партия“, както се шегуваше акад. БалеВСки, М. Чалъков и Б. Шклифов често изразяваха възхищението си от него и твърдата увереност, че той ще помогне в безсмислената битка (колко странно може би днес звучи да се бориш в собствената си родина за собствения си език!) за запазване на единството на нашия език, което и стана. Много жалко, че тези родолюбци и млади учени така рано и нелепо ни напуснаха. Те непременно щяха да разкажат много неща за председателя и за голямото му българско сърце!

* Моля читателят да не тълкува тези цитирани думи като нескромност от моя страна, а като доказателство за съпричастността на акад. БалеВСки към вълнуващите ни тогава въпроси на националната история – б. а.

В моите спомени се откроява и приветствието на акад. А. Балеvски на Първия конгрес по българистика, което беше посрещнато с бурни аплодисменти не само от нашите участници, но и от чуждестранните българисти. Това беше слово на голям учен, изключителен хуманист. Хубаво е да се публикува днес, за да знаят идните поколения, какъв българин имаме.

През лятото на 1982 г. в София пристигна със съпругата си председателя на Южнославянската академия на науката и изкуствата в Загреб. Това беше много важна научна стъпка по посока на взаимното сътрудничество и задълбочаване на контактите в една сложна политическа епоха. Още по-важно беше това и поради факта, че става въпрос за една институция, основана през 1866 г. с основна задача – единение на всички южни славяни (включително и българите). Акад. Балеvски беше лично заинтересован от тези контакти заради отстояването на българската самостоятелност в науката. Беше ми възложено да съпровождам хърватската двойка в 10-дневната им обиколка из България, да ги запозная с нашата история и култура и да бъда постоянен техен преводач.

Ден преди да отпътува от страната ни, с която се запозна за първи път, високият хърватски гост бе поканен на среща с ръководството на БАН. Бяха обсъждани бъдещи планове на двете институции и на учените от двете страни. Задавах му и различни въпроси. За семен път ме впечатли обаче изключителната ерудираност, осведомеността, широтата на познанията на акад. Балеvски. Той беше човек с огромен научен и организаторски размах. Дълго бях под впечатлението от неговото научно и светско присъствие.

През лятото на 1990 г., когато германският посланик у нас даде тържествен обяд в чест на акад. Ангел Балеvски за неговото изключително полезно изобретение – метода за леене с противоналягане – имах щастието отново да съизживея величието на личността на нашия председател. Посланикът представи на този тържествен обяд акад. Балеvски и разказа, че споменатият метод е защитен с много свидетелства и патенти и е намерил широко приложение в света. Председателят беше поканил свои сътрудници, моя съпруг проф. Илия Конев и мен. Гости на посланика бяха няколко политически лица. От тях особено се прояви неупремерно шумният Венцислав Димитров, което предизвика недоумяващите погледи на домакините. Но акад. Балеvски успя да укроти словесния вихър на необуздания българин...

Последната ми среща беше вълнуваща. В Александровска болница той с болка изтръгна думите: „Ана, аз си отивам...“

Той не си отиде! Той остана в науката, в историята ни, в паметта ни! Нареди се сред водачите на българите, които ние означаваме като бuditели.

БЛАГОСЛОВЕНИЯТ СМИСЪЛ*

Матей Шопкин

В краткия си предговор към „Българиада“, писателят Николай Хайтов казва: „Големият българин, гражданин и учен не си е изкривил душата нито в един миг и това придава на неговата творба чара на истинското, наситено с мъдрост и страдание, библейско откровение“.

Същият неподправен чар, същите библейски откровения срещаме и в „Настроения“. Читателите, които са общували или сега общуват с акад. Балевски, прекрасно знаят неговата невероятна дарба на сладкодумец, неговата висока ерудиция и непрестанното му чувство за хумор. Мисля, че корените на това чувство са впити в недрата на народния живот, на народните съдбини.

Озарено от тънка усмивка или от внезапна сълза, това чувство присъства и между кориците на „Настроения“. Ето само два примера, две притчи, две заклинания от цикъла „Помислено – изречено“ в тази книга:

*Какъв човек е никой не разбра,
защото той до власт не се добра.***

Или:

*От помислите мрачни, тежки,
от клеветите и от подлостта –*

* Текстът е публикуван като предговор към изданието: **Балевски, А.** Настроения. Лирика. Сатира. Прегл. М. Шопкин. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 1997, с. 5 – 6 – б. ред.

** Пак там.

*от всички гадости човешки
най-грозна е неблагодарността.**

С подобни великолепно творби, разгърнати в по-широк план, читателят се среща и в другите цикли на книгата. Чрез остротата на своето сатирично перо Балевски воюва за честност и принципност, за доброта и красота, въстава срещу осквернителите на свещените български традиции, срещу дехуманизацията в нашия объркан век, срещу политици, търгаши, безделници...

Но в „Настроения“ има и страници, които ще бъдат нова изненада дори за най-близките приятели, съратници и почитатели на Ангел Балевски. Това са стихотворенията от първия цикъл на книгата, наречен „В живота има много тъга“.

Изминал дълъг житейски път, достигнал безспорни върхове в територията на науката и обществения живот, изпитал радостта от искрена обич, почит и признателност, академик Ангел Балевски не е останал чужд и далечен и за обикновената човешка тъга, за човешкото страдание. И той е понесъл тежки удари, и той е познал отровните стрели на злобата и завистта. А през последните години – и жестокия студ на старостта. Но никога не е унивал, не е проклинал съдбата си, не е ставал пленник на безизходицата. Нали някога един друг голям български учен – проф. Асен Златаров, бе писал: „Страданието издига човека до звяра, защото го събужда за героизъм, за подвиг, за жертва и дава на живота светост и дълбок смисъл“.

Да, страданието на академик Ангел Балевски наистина го издига над дребните и сиви всекидневни борби и боричкания, над ниските страсти и пристрастия, над жалката страст за облаги и власт. Той гледа на света около себе си с очите на древен мъдрец и чувствителен съвременник, пронизан от ветровете на това „време блудно и безбожно“. Винаги и навсякъде Ангел Балевски остава верен на своя непреклонен балканджийски нрав, на стародавните български добродетели. И чрез художественото слово търси и намира „светост и дълбок смисъл“. Какъв милосърген по-вей диша в стихотворението „Мъртви листа“:

*Довеян до мене лист малък,
беязан със жълтия цвят на смъртта,*

* Пак там.

*докосна лицето ми нежно, с боязън
и падна да гние в пръстта.**

Само човек с голямо сърце и благородна душа може да тъгува за един есенен лист, за едно пресъхнало гърво или да задава въпроси, чиито отговори носят съдбовни прозрения:

*Дали съм на съдбата бил избраник?
След мене ще остане ли следа?***

Или:

*Защо загасна всичко в мен?
Дали – от сили зли сломен,
потънал в сън дълбок – сънувам?...
(А може би не съществувам?)* ***

Тъжни са тези въпроси. Но те още веднъж доказват, че пътят на човека не е осеян с рози, че в живота има и „безнадеждна беднота“, „че старостта безмилостно убива“ и светлите човешки пориви, и чувството за хумор. Но, макар да казва, че вече е победен, академик Ангел Балеvски не се примирява, не пада духом, не захвърля перото си. Дори повален от коварна болест, той будувa над белия лист. И с прости, ясни и проникновени думи полага нови черти върху своя обаятелен образ. И в това е големият, в това е благословеният смисъл на всичко, което е написал до днес!

* Пак там с. 12

** Пак там с. 11

*** Пак там с. 21

VI.

Приложение

ПОГЛЕД КЪМ МИНАЛОТО НА 1300-ГОДИШНА БЪЛГАРИЯ*

Ангел Балеvски

Малките народи знаят много неща за големите народи, докато големите знаят много малко или почти нищо за малките. Така например сигурно са съвсем малко тези, на които е известно, че столицата на България е пет хиляди години стара като тракийско селище, че преди хиляда и деветстотин години римският император Траян я превръща в мощно укрепен, цветущ римски град с име Улпия Сердика, че Константин Велики е имал намерение да направи града столица на Източната римска империя, че през 809 г. българският хан Крум Страшни го превзема от Византия и оттогава той е български град с първоначално име Средец, че след 1878 г. става столица на новоосвободена от турско робство България и че носи името на византийската светица София, което на гръцки значи мъдрост.

Антоан дьо Сент Екзюпери казва: „Има само едно истинско богатство и то е общуването между хората...“, а аз бих допълнил – има една насъщна за човечеството необходимост и тя е общуването между народите; народите, като отделните хора, трябва да се опознаят, за да се уважават и обичат.

Всичко, което съществува сега, е продължение на това, което е било преди, а днешният ден ражда утрешния.

Непрекъснат и неделим е животът – историята на един народ.

Прастарото население на нашите земи са траките – народ със силно развита култура, предхождаща елинската.

* Текстът е публикуван в: *АБВ*, г. III, 21/125, 26 май – 1 юни, 1981, 1, 3 – б. ред.

През VI век в границите на Византийската империя навлизат огромни славянски маси, които заселват целия Балкански полуостров, включително Пелопонес и част от островите. През VII век под натиска на хазарите се разпада Велика България, чиито граници се простирали на изток почти до река Волга, на запад до река Днепър и на юг до река Кубан; северните граници не могат да се определят. Протобългарските племена се пръскат на юг, на север и на запад, а част от тях остават на старото си място (техните наследници са чуваши, балкарци и др.).

Хан Аспарух преминава Дунава в Северна Добруджа и в съюз със славяните от сегашна Североизточна България (славяните от тъй наречената „българска група“) **се създава славянобългарската държава с име България**. Кубер създава в западната част на Балканския полуостров славянобългарска формация (също в съюз със славяните от българска група), която не устоява на натиска на Византия.

По-рано друга група под водачеството на Алцек, заедно с лонгобарците се заселва в сегашна Италия.

През 680 г. хан Аспарух разгромява византийския император Константин IV Погонат, а през 681 г. между Византия и България се подписва мирен договор, в който Византия признава новата държава и се задължава да ѝ плаща данък, за да не се разширява на юг от Балкана.

681 година се счита за рождена година на нашата държава, от което се вижда, че **България е най-старото държавно име в Европа**.

Синът на Аспарух – хан Тервел, успява да обедини значителна част от славяните, намиращи се под византийско владичество. Той е вече толкова силен, че взема участие в династическите борби на Византия и помага да се възстанови на престола „безносият“ император Юстиниан II. Хан Тервел разбива обсаждащите Константинопол араби, спасявайки по този начин Европа от тяхното нашествие по най-късия път – през Балканите. България увеличава своята мощ, водейки непрекъснати войни с Византия и приемайки нейната най-висока по това време култура. Тя пази същевременно себе си и Византия от прииждащите от север племена.

Великият хан Крум Страшни, който през 811 година унищожава нахлулата в България византийска войска (при което загибна император Никифор), разгромява заедно с Карл Велики империята на аварите и създава първите български закони. Неговият син – великият хан Омуртаг, осигурява на страната 30-годишен мир.

България е една от трите големи сили в Европа, заедно с Византийската империя и Империята на франките, с които има общи граници. През

всичкото това време, под влиянието на преобладаващия в страната етнически елемент – славяните, протича процес на славянизирание на най-старото тракийско население и на създалите държавата протобългари. В края на IX век този процес завършва. През 865 г., по времето на Борис I (който вече не се нарича по старобългарски *хан ювиги* – велик хан, а по славянски – *княз*) България възприема официално християнската религия (голяма част от славяните и преди това са били християни). Тя вече има общ, възприет с държавно решение, език – славянския; обща държавна идеология – християнството; единно народностно съзнание – българско; единни икономически интереси и определени държавни граници. **Тя добива третата в Европа самостоятелна (със свой патриарх) църква – след Рим и Константинопол.**

Върха на своята мощ, величие и култура първата българска държава достига при сина на княз Борис I – Симеон Велики, пръв приел титлата *цар* (от „цезар“), един от най-образованите мъже по своето време, завършил като български принц известната константинополска школа Магнаур под личните грижи и настойничеството на византийския патриарх Фотий. Той издига на голяма висота създадените от баща му школи в столицата Преслав Велики (Североизточна България) и в Охрид (Югозападна България, сега в СФР Югославия*), които се ръководят от най-добрите ученици на създателите на българската и славянската писменост – братята Кирил (Константин Философ) и Методий. Още през IX век Константин Философ довежда човешката мисъл до подстъпите на Ренесанса, защитавайки във Венеция с пълен успех равноправието на езиците на народите. **От думите на Константин-Кирил Философ към привържениците на триезичието личи прогресивният характер на неговото дело и на делото на старобългарската и славянската писменост.**

„Не изпраща ли бог държда еднакво за всички? Също и слънцето не грее ли за всички? Не дишаме ли въздуха всички еднакво? И как Вие не се срамувате да определяте само три езика, а искате всички други племена и народи да бъдат слепи и глухи? Кажете ми: дали смятате Бога за безсилен, та да не може да даде това, или го смятате за завистлив, та не иска да го даде?“. През времето на княз Борис и цар Симеон Велики **в България се създават нов език и нова култура.** До това време славянският език е обслужвал примитивно живеещи племена. Българската държава обаче има нужда от език, на който да се преведат на първо време богослужеб-

* Днес Република Македония – б. ред.

ните и други книги с всичките техни сложни, абстрактни, философски понятия. Такъв език създават българските учени, имайки като образец гръцкия език и използвайки и умело съчетавайки славянската лексика. Те създават и значителна оригинална светска литература, като например голямата енциклопедия на Йоан Екзарх „Шестоднев“ (Хексамерон). **Почти сигурно е, че Черноризец Храбър е псевдоним на цар Симеон, проявил се като писател, подобно на своя съвременник английския крал Алфред Велики, който дава удивително точни сведения за България. По това време в България и Англия се създават първите в Европа средновековни национални култури.**

През 988 година, или сто двадесет и три години след българите, русите приемат християнството. Те взимат българските книги и старобългарският (наречен още църковнославянски) език става техен книжовен и богослужбен език. **Старобългарският език е латинският език на славянството (а и на други народи, като например румънците, които до средата на XIX век употребяват кирилицата).**

През X век в България се заражда богомилското учение (по името на поп Богомил). Със своя рационалистичен философски дуализъм и антифеодална насоченост то е едно от най-значителните социално-религиозни движения в Средновековието. Намира разпространение не само в България, но също и във Византия и особено в Северна Италия и Южна Франция, където се създават много, ръководени пряко от България, преследвани от властта, богомилски общини. От богомилите водят началото си ересите на катарите и албигойците (и сега във Франция името „бугр“ – от българин – е синоним на еретик, бунтовник). Богомилското учение може да се счита като първи зародиш на Реформацията.

През 1018 година след жестока 40-годишна война между двама силни владетели и изключителни пълководци – българския цар Самуил (чиято столица е бил Охрид) и византийския император Василий II (наречен „булгароктонос“ – българоубиец), България попада под византийска власт.

Чудна и страшна е историята на България!

Редуват се времена на величие и разгром, на триумф и отчаяние. През нашата земя са минали с огън и меч стотици националности. Тя познава и кръстоносните походи.

През 1185 година в град Търново избухва, водено от болярите, братя Петър и Асен, въстание, което довежда до освобождението на България.

В началото на XIII век, водейки IV кръстоносен поход, Балдуин Фландрски завладява Константинопол с помощта на венецианската флота и

създава Латинска империя. През 1205 година император Балдуин повежда западното рицарство срещу България. На 14 април същата година, в битката при Огрин, рицарската войска е напълно разгромена от цар Калоян, а сам императорът пада в плен.

Настъпва нов възход на България и при цар Иван Асен II тя достига величието на Симеонова България.

Следва нов упадък и феодално раздробяване на страната. Северните области са жестоко опустошавани от татарите на хан Ногай. Цар Константин Тих е слаб. През 1277 година избухва мощно селско въстание, водено от неграмотния пастир Ивайло – мъж, надарен от природата с изключителни качества. В кратко време той разгромява татарите и ги отхвърля на север от Дунава, разбива няколко, водени от изпитани пълководци, византийски армии; разбива и българската царска армия (по-голямата част от която преминава към него), при което загива цар Константин; влиза в столицата Търново, оженва се за овдовялата царица – византийката Мария, която иска на всяка цена да запази българската корона за сина си, и сяда като цар на българския престол.

XIV век е тежък за България. През 1344 година за пръв път (при византийските династически борби) Йоан Кантакузин извиква от Мала Азия турски отряди, с чиято помощ той разгромява най-напред българския владетел на Родопите – Момчил.

България и Византия са слаби и над тях нависва опасността от последното варварско нашествие в Европа.

Преди гибелта на българската държава, през времето на покровителстващия науките и изкуствата и премного обичащ живота цар Иван-Александър, българската култура е във възход: процъфтява известната Търновска книжовна школа. От това време е евангелието на Иван-Александър – ценен културен паметник, съхраняван в Британския музей.

В продължение на петдесет години падат една след друга българските крепости, народът се бори отчаяно, докато, най-после през 1393 година, турският султан Баязид завладява столицата Търново.

И за българския народ настава тъмна нощ – петстотингодишно робство, през което той бива забравен и от хората, и от Бога. Започва системно варварско унищожаване на паметниците на културата, на книги, дворци, манастири, черкви, крепости – на всичко, което може по някакъв начин да напомня за миналото.

Но народът не престава да живее и да се бори.

В продължение на петстотин години той дава безброй жертви, голяма част, от които, отнети насилствено от родителите си деца (тъй наречен „кръвен данък“). Момчетата биват продавани в робство, а момчетата непрекъснато попълват еничерската войска.

През това време културна и хуманна Европа невъзмутимо гледа как се унищожава по небивало жесток начин един християнски народ, една създадена от него висока култура.

Но става нещо необикновено. През втората половина на XVIII век в изгасналото огнище се samozапалва една искра – започва Възраждането, новото рождение на българския народ. Монахът Паусий Хилендарски написва „История славянобългарска“, която се преписва и множи. Българските занаятчии проникват в икономиката на турската империя: забогатели, те изпращат своите синове да учат във всички европейски страни и най-много в Русия. Завърнали се, тези образовани млади хора се отдават предимно на учителската професия. Въпреки съпротивата на властта, навред се отварят училища, създават се във всяко селище читалища (библиотеки, където са се срещали и общували българите) – едно типично българско явление. Създадените по това време училища, читалища и общини определят най-точно етническите граници на българския народ.

Българското възраждане – израз на неугържимия стремеж на народа ни към независимост и културен напредък, довежда до Априлското въстание през 1876 година. То бива удавено в кръв. Избити са десетки хиляди българи. Самоубиват се цели семейства, за да не останат в робство. След потушаване на въстанието, кореспондентът на „Дейли нюз“, Макгахан пише с удивление, че в поробена България умеещите да четат и пишат не са по-малко от тези в Англия и Франция. По това време в Англия се чува мощен глас на протест против зверствата от Таун Хол до Британския парламент: този гневен глас се разнася и из останала Европа и развързва ръцете на Русия за Освободителната война.

През 1878 година Русия освобождава България с цената на хиляди жертви. Било обаче съдено и на освободения български народ да преживее още много разочарования и, тласкан по гибелен път от една чужда нему династия, да понесе две национални катастрофи и да пролее реки от кръв.

И тъй, преди 1300 години се създаде българската държава на базата на съюз между различни и разноезични племена. Във времето, когато хората взаимно се унищожаваха, във времето на племенни вражди и войни – те бяха толкоз мъдри, че сключиха съюз и създадоха държава,

която вековете не можаха да разрушат. Въпреки че тази държава се намира на много ветровито място, където всички са изгвали с огън и меч и са минали стотици националности. Всички са искали да останат на тази благословена от бога земя – с чудесен климат, раждаща всичко. Но българското племе се е задържало благодарение на това, че в неговата сплав са се ввели много, много елементи. Аз по специалност съм металовед. Желязото е метал, който в чисто състояние има свойствата на медта. Но когато към желязото се прибавят легиращи елементи, то се превръща в стомана с много високи качества. Така е и с народите. Съществува една основа и всяка друга кръв, която се влива в този народ, представлява легиращ елемент, който го облагородява, прави го духовно по-богат и по-силен. И може би тази смесица от много народи, които в края на краищата са образували българската нация на славянска основа, ѝ е дала едно особено духовно богатство, **което прави нашия народ малко по-особен.**

Прави го такъв, че той е съумял да създаде някои неща в своята история, които са специфично негови. Българският народ със сила създава държавата си, но той разбира много добре, че със сила само не може да устои срещу духовно могъщата Византия, най-могъщата не само във военното отношение, но и най-културната страна на своето време. И българските владетели разбират една проста истина – не само с меч и щит, но трябва и знания, и култура. И те полагат всички усилия за създаване на една могъща за времето си култура.

Действително, като че ли всичко, което е сътворено от природата и от човека от материя, е осъдено да умре един ден. Нетленни са само културните, духовните ценности. Хаусиг казва: „Една култура няма рожден и смъртен час“. Тя приема нещо от една култура, отмира, предавайки го на друга култура. Но това, което се предава и приема, то е духовно творчество, то е нетленно. Затова израснаха двете духовни и културни средища университети – в Преслав и Охрид, а по-късно и в Търново. Затова в България се роди писмеността и културата, които станаха общи за славянството. Затова се родиха и ренесансовите мисли в богомилската и апокрифната книжнина и т.н. И чудното е, че всичко, което е имало национален и демократически характер в България, е придобивало общочовешко, интернационално значение.

Казват, че огънят облагородява златото, а страданието – човека.

Много е страдал българският народ, много е преживял. И затова е разбрал една велика истина: който сее жито, ще жъне жито; който сее

цветя, ще се радва на красотата и аромата на цветята. А този, който сее ветрове, ще жъне бури.

Българският народ не желае да сее ветрове, нито да жъне бури.

Той е миролюбив и иска да живее в братство и любов с всички народи. Тези велики истини бяха разбрани много добре от народа ни още през Възраждането и затова те станаха знаме на българските революционери демократи, които се бореха за националната независимост на България и за правата на българския народ.

Край град Шумен има скала, на която е издълбан конник – Магарският конник. Траките са яздили коне, прабългарите са дошли на коне. Конят е бил свещено животно за хората, които са живели в нашите земи още от най-дълбока древност. Магарският конник е символът на България. **Тринайсет века са минавали край него съгубините на България!**

И сега той напомня за създаването на една държава от различни по религия и различни по език племена, които са имали обаче толкова висока култура и такова високо съзнание, че са разбрали – трябва да живеят в мир и да обединят силите си, за да съществуват.

За съжаление сега, през XX век, когато вече са формулирани всички етични принципи, когато сме наясно по всички въпроси, отнасящи се до морала и етиката, хората като че ли са забравили тази изключителна и важна истина: че трябва просто да живеят в мир и разбирателство.

Наследила духовните и културни ценности от своето минало, хилядолетните традиции на всичко онова, което служи на доброто и прогреса, нова България, която върви по своя нов път, е издигнала като свой свещен принцип идеята за мира, братството и уважението към всички други народи.

ВАЖНИ ДАТИ

ОТ ЖИВОТА, НАУЧНАТА, ПРЕПОДАВАТЕЛСКАТА, ОРГАНИЗАЦИОННАТА И ОБЩЕСТВЕНАТА ДЕЙНОСТ НА АКАД. АНГЕЛ БАЛЕВСКИ*

Ангел Тончев БалеВСки е роден на 15 април 1910 г. в гр. Троян. Той е син на Тончо БалеВСки, основател и пръв директор на Кооперативната популярна банка в Троян, и Пенка Калчева.

1925 – Получава основно образование в Троян.

1929 – Завършва Трета образцова мъжка гимназия в София.

1929 – 1934 – Следва машинно инженерство в Бърно, Чехословакия.

1934 – 1935 – Неплатен стажант в Инженерната работилница в София, сега Завод 12.

1935 – 1945 – Работи последователно като инженер във фабрика „Чиличена ръка“, „Борис Ташков“, „Електрометал“, „Авгис“ и пак „Електрометал“.

1945 – 1948 – Извънреден професор при Държавната политехника, където създава катедрата „Механична технология“, разделена по-късно на катедра „Металознание и технология на металите“ и катедра „Технология на машиностроенето и металорежещите машини“.

1947 – Създава и ръководи проектантски колектив, проектирал около 10 нови завода, между които и ЗММ в София.

1948 – 1969 – Редовен професор в Държавната политехника в София.

* Препечатва се със съкращения и допълнения от изданието: Академик Ангел **БалеВСки**. Биобиблиография. Рег. Л. Калев, Е. Савова. Съст. М. Кадънкова–Радославова, Ст. Семерджиев, Н. Манова – София: Издателство на Българската академия на науките, 1981, с. 55 – 63.

*Георги Близнаков, Ангел БалеВСки, Ростислав Каишев**

Георги Близнаков и Ангел БалеВСки (1980)

* Поместените снимки ни бяха предоставени от Научния архив на БАН и от личните колекции на семейство БалеВСки и Ал. Желев – б. рег.

- 1948 – 1953 – Заместник-ректор на Държавната политехника в София.
- 1951 – Димитровска награда II ст.
- 1952, 29 декември – Член-кореспондент на Българската академия на науките.
- 1955 – Излиза учебникът „Металознание и технология на металите“. София: Наука и изкуство“ (2-ро изд. 1959, 3-то изд. 1962, 4-то изд. 1964, 5-то изд. 1972 с допечатка през 1975, 6-то изд. 1988.). От 2-ро издание излиза със заглавие „Металознание. Учебник за студентите по машинно инженерство при Машиностроителния факултет на МЕИ“. София: Техника.
- 1957, 21 май – Награден от Президиума на Народното събрание с орден „Кирил и Методий“ II ст.
- 1959, 29 декември – Награден от Президиума на Народното събрание с орден „Червено знаме на труда“.
- 1960, 1 януари – 1966 – Завежда новосъздадената Секция по металознание и технология на металите при БАН, по-късно Институт по металознание и технология на металите.
- 1960 – 1961 – Заместник-председател на Държавния комитет за наука и технически прогрес.
- 1960 – 1968 – Секретар на Отделението за технически науки при БАН.
- 1963, 22 май – Награден от Президиума на Народното събрание с орден „Кирил и Методий“ I ст.
- 1964 – 1980 – Заместник-председател на Президиума на Съюза на научните работници в България.
- 1964 – 1973 – Главен редактор на сп. „Техническа мисъл“.
- 1966 – 1968 – Ректор на Висшия машинно-електротехнически институт в София.
- 1966, 24 май – Удостоен от Президиума на Народното събрание с почетното звание „Заслужил деятел на науката“.
- 1967 – 1989 – Директор на Института по металознание и технология на металите при БАН.
- 1967, 10 декември – Академик на Българската академия на науките.
- 1968, 9 март – Избран от Общото събрание на БАН за Председател на Българската академия на науките.
- 1968, 15 август – Димитровска награда I ст.

Среща с Папа Йоан Павел II в Кастелгандолфо край Рим (21. 09. 1982)

- 1969, октомври – Председател на организационния комитет за честване на 100-годишнината на Българската академия на науките.
- 1969 – 1989 – Депутат в Народното събрание.
- 1970 – Почетен член на Унгарската академия на науките. Удостоен със златен медал на Френското общество за поощряване на научните изследвания и изобретения в Париж.
- 1970, 9 – 15 септември – Участва с доклад в XX Пъгуошка конференция, състояла се във Фонтана (САЩ).
- 1971, 3 март – Чуждестранен член на Академията на науките на СССР.
- 1971, 22 май – Удостоен от Президиума на Народното събрание по случай 24 май – Денят на българската просвета и култура, на славянската писменост и българския печат – със званието „Народен деятел на науката“.
- 1971 – Избран на I сесия на VI Народно събрание за член на Държавния съвет на НР България. Избран за член на Постоянния комитет на Пъгуошкото движение на учениците за мир. Почетен член на Пол-

- ската академия на науките. Медал на Словашката академия на науките. Подписва Спогодба за сътрудничество между Българската академия на науките и Кралското дружество на Великобритания.
- 1972 – Удостоен със златен медал на Академията на науките на Република Куба. Подписва Спогодба за сътрудничество с Националния съвет за научни изследвания на Италия.
- 1972 – Почетен доктор инженер на Политехниката в гр. Илменау (ГДР).
- 1973, февруари – Получава медал „Николай Коперник“ от Полския подготвителен комитет за честване на 500-годишнината от рождението на Николай Коперник.
- 1973, април – Получава специален диплом във връзка с избирането му за чуждестранен член на Чехословашката академия на науките.
- 1973, 17 – 21 април – Участие с доклад в Пъгуошкия симпозиум във Варна.
- 1973, май – По покана на правителството на Федерална република Германия и на Дружеството за поощряване на науката „Макс Планк“ посещава ФРГ.
- 1973, 9 август – Избран за Председател на Българо-чехословашкото дружество за приятелство.
- 1973, 30 август – 4 септември – Взема участие в XXIII Пъгуошка конференция, състояла се в гр. Ауланко, Финландия.

Ангел БалеВСки и Дмитрий С. Лихачов (1988)

*Ангел БалеВСки става Почетен доктор
на Карловия университет – Прага, 1980 г.*

- 1973, 17 – 26 октомври – По покана на Шведската кралска академия на науките посещава Швеция като ръководител на делегацията за установяване на научно сътрудничество между двете академии.
- 1974, февруари – Ръководи българската делегация за тържественото честване в Москва на 250-годишнината на Академията на науките на СССР.
- 1974, март – Избран за чуждестранен член на Академията на науките на ГДР.
- 1974, 19 април – Избран за чуждестранен член на Монголската академия на науките.

Посрещане на Б. Е. Патон в България (1966)

*Среща на А. Балевски с първите
български космонавти (май, 1979)*

*Ангел БалеВСки е избран за чуждестранен член
на Чехословашката академия на науките – Прага, 1973 г.*

Президиум на срещата с Франсоа Митеран в БАН (19. 01. 1989)

- 1974, ноември – Подписва Спогодба за научно сътрудничество между БАН и Кралската шведска академия на науките. Получава, заедно с Ив. Димов, сребърното отличие на Втория международен салон за изобретения и техника в Женева за уникалното изобретение – метод и машина за леене с противоналягане на метали.
- 1975, януари – Акад. М.В. Келдиш връчва на акад. А. Балевски най-високата награда на АН СССР – „М. В. Ломоносов“.
- 1975, април – Награден от СГНС с „Почетния знак на София“ I ст. по случай 65 г. от рождението му.
- 1975, 23 май – По случай 24 май удостоен със званието „Герой на социалистическия труд“ и орден „Георги Димитров“.
- 1975, 9 – 11 юли – Участие в тържественото честване на 275-годишния юбилей на Академията на науките на ГДР.
- 1975, 6 ноември – Подписва Протокол за сътрудничество между Българската академия на науките и Дома на съветската наука и техника.
- 1975, 11 – 14 ноември – По покана на Атинската академия посещава Гърция за продължаване на започнатите през пролетта на 1975 г. преговори за установяване на сътрудничество.
- 1976, 10 май – Получава командорска звезда на ордена „За заслуги към Полската народна република“.
- 1976, 3 юни – Подписва Спогодба за разширяване на научното сътрудничество между Българската академия на науките и Британската академия.
- 1976, 15 юни – Избран за член на Комисията по духовните ценности към Народното събрание.
- 1976, 13 юли – По поръчение на българското правителство подписва в Москва Договор за сътрудничество между България, ГДР, Куба, Монголия, Полша, Румъния, СССР, Унгария и Чехословакия при изследване и използване на космическото пространство за мирни цели.
- 1976, октомври – Подписва безсрочно Споразумение за културно и научно сътрудничество между Българската академия на науките и Академията на изкуствата на ГДР и Протокол за сътрудничество между двете академии за периода 1977 – 1980 г.
- 1976, октомври – Подписва Протокол за задълбочаване на сътрудничеството с Националния център за научни изследвания във Франция и за съвместни научни изследвания в областта на физиката, химията, биологията и обществените науки.

*Ангел БалеВСки връчва на Петер Фишер-Апелт
юбилеен медал „1300 години България“ (1981)*

- 1977, 17 февруари – Присъства на срещата на Л. И. Брежнев с ръководителите на академиите на науките на социалистическите страни в Кремъл и произнася слово.
- 1977, 23 февруари – Подписва Протокол за задълбочаване на научното сътрудничество между Българската академия на науките и Академията на науките на Куба.
- 1977, май – По покана на Кралското научно дружество е на официално посещение в Лондон, където подписва Споразумение за разширяване на сътрудничеството между дружеството и БАН.
- 1977, 21 май – Подписва Споразумение и протокол за научно сътрудничество между БАН и Австрийската академия на науките.

Ангел Балевски и Петер Фишер-Апелт (1981)

Дороти Ходжскин, Нобелов лауреат, на посещение в БАН (1986)

*Ангел БалеВСки връчва на Дмитрий С. Лихачов
юбилеен медал „1300 години България“ – София, 1981 г.*

- 1977, юни – Подписва Протокола за научното обслужване на националния комплекс „Художествено творчество, културна дейност и средства за масова информация“ между Българската академия на науките, Комитета за наука и технически прогрес и Комитета за култура.
- 1977, 7 ноември – Подписва Спогодба за научно сътрудничество между Българската академия на науките и Националния съвет за научни изследвания на Италианската република.
- 1977, 8 ноември – Подписва Договор за цялостно сътрудничество между Българската академия на науките и Медицинската академия в София.
- 1977, декември – Чуждестранен член на Атинската академия на науките.
- 1978, 24 февруари – Извънредният и пълномощен посланик на ГДР у нас Манфред Шмит връчва на акад. Ангел БалеВСки отличието „Звезда на гружбата между народите“ – златна.
- 1978, 14 септември – Подписва паметна Записка за сътрудничеството между Българската академия на науките и Академията на науките на Белоруската ССР.

- 1979 – Удостоен от френското правителство с най-високата степен „Командьор“ на ордена „Академични палми“. Удостоен от Чехословашката академия на науките със златен медал „За заслуги пред науката и човечеството“. Удостоен с Международната награда на Италианския център за изкуство, култура и наука (СИАК) за 1978 г. Подписва в Париж Протокол за разширяване на сътрудничеството с Националния център за научни изследвания на Франция.
- 1979, ноември – Председателят на Съвета на Интеркосмос, акад. Борис Петров, връчва на акад. Балеvски специален медал за приноса му за осъществяване на международни пилотируани полети по програма „Интеркосмос“.
- 1980, 14 април – За втори път получава званието „Герой на социалистическия труд“.

Ангел Балеvски връчва на Джон Атанасов орден „Кирил и Методий“, I степен (1970)

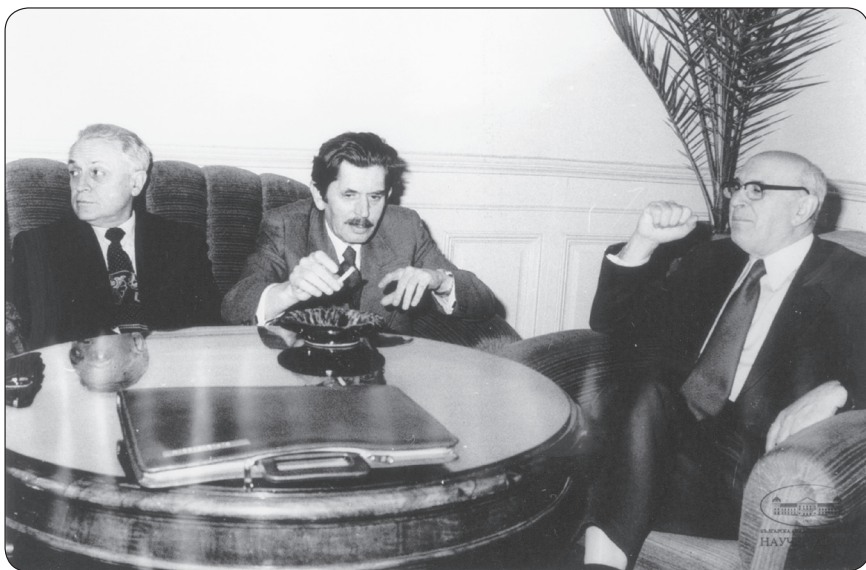

Ангел Балевски посреща в кабинета си в БАН г-жа Берта Браун – извънреден и пълномощен посланик на Австрия в България

- 1980, 14 април – Президиумът на Върховния съвет на СССР издава указ за награждаването на акад. Балевски с орден „Дружба между народите“ за големи заслуги в развитието на научното сътрудничество между учените от СССР и НРБ и по случай 70-годишнината му.
- 1980, 15 април – Тържествено честване на 70-годишнината на акад. Балевски.
- 1980, 17 април – На съвместното тържествено заседание на Президиума на БАН и на Академичния съвет на СУ „Св. Климент Охридски“ акад. Балевски е награден с Почетния знак на Академията – медала „Марин Дринов“, и Почетния знак на университета – „Барелеф с лика на Климент Охридски“.
- 1980, 17 април – Извънредният и пълномощен посланик на ФРГ у нас Харалд Хаймзот връчва на акад. Балевски „Златния медал“ на университета в Хамбург.
- 1980, 17 април – Извънредният и пълномощен посланик на Чехословашката социалистическа република в НР България Ярослав Хейна връчва на акад. Балевски „Големия златен медал“ на Словашката академия на науките.

*А. Балевски и Е. Куалиариело при подписването на
Спогодба за научно сътрудничество между Българската академия
на науките и Националния съвет за научни изследвания на Италия (1977)*

А. Балевски, Г. Скрябин и А. Желязков (1977)

На пикник с колеги от катедрата в МЕИ (1981)

На гости у Любомир Калев (1981)

- 1980, 21 април – Избран за Почетен гражданин на Плевен.
- 1980, 7 май – Подписва Споразумение за сътрудничество между БАН и Швейцарската федерална служба за наука и образование.
- 1980, 18 – 25 август – Ръководител на българската делегация в XXX юбилейна Пъгуошка конференция на учените, борещи се за мир, състояла се в Броукелен, Холандия. Изнася доклад на тема: „Въоръжаването срещу сигурността и бъдещето на Европа“.
- 1980, 9 декември – Почетен доктор на Карловия университет в Прага.
- 1980 – Почетен знак на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- 1981, 9 май – Слово на акад. Балеvски – „Поглед към миналото на 1300-годишна България“, произнесено в Университета в Хамбург на тържеството за 1300-годишнината от създаването на българската държава и откриването на Седмицата на България във ФРГ (9 – 17 май).
- 1981 – Чуждестранен член на „Зюгостойропа Гезелшафт“, Мюнхен, ФРГ.
- 1981 – Златен медал на ТУ – Бърно.
- 1985 – Орген „Георги Димитров“.
- 1985 – Получава в Хамбург Поощрителна награда за европейска наука „Кьорбер“.
- 1985 – Ангел Балеvски. Наука – човек – общество. Ч. I – II. София.
- 1988 – Награден във ФРГ с „Голям кръст със звезда и лента“.
- 1988 – Орген за заслуги, Франция.
- 1990 – Златен медал „ДИЗЕЛ“, Германия.
- 1993 – Чуждестранен член на „Лайбниц Сосиете“, Германия.
- 1994 – Чуждестранен член на Руската академия на науките.
- 1995 – Почетен член на Фондация „Троянски край“.
- 1995 – Ангел Балеvски. Тревоги. София: Век 22.
- 1996 – Почетен доктор на Техническия университет.
- 1996 – Ангел Балеvски. Българиада. Сатира. Прегд. Н. Хайтов. Стара Загора: Литера принт.
- 1997 – Ангел Балеvски. Настроения. Лирика. Сатира. Прегд. М. Шонкин. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов.
- 1997, 15 септември – След продължително и тежко боледуване умира академик Ангел Балеvски.
- 2000 – Орлин Загоров. Насаме с академик Ангел Балеvски. София: Булгарика.

- 2003 – С академик Ангел БалеВСки – на шега и сериозно. Съст. И. Пейковски. София: Академично издателство. Проф. Марин Дринов.
- 2004, 20 декември – С решение на Общото събрание на БАН Институтът по металознание и технология на металите се преименува в Институт по металознание и технология на металите „Академик Ангел БалеВСки“.
- 2010 – Академик Ангел БалеВСки – поет и сатирик (100 години от рождението му). Съст. Ст. Воденичаров, Я. Иванов. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов.

СПРАВКА ЗА АВТОРИТЕ

Акад. Стефан Воденичаров (1944) – машинен инженер, работи в областта на технологията на металите: изпитване на материалите, изследване на механичните им характеристики и определяне на остатъчния ресурс. Професор (1991), чл.-кор. (2004) и академик (2012). Има над 200 научни публикации и 2 монографии. Автор е на 70 патента, като 38 от тях са внедрени и се използват в над 36 страни. Голяма част от разработките му придобиват значение за развитието на националната икономика, енергетиката и отбранителната способност на страната. Зам.-директор на ИМТМ – БАН (1991 – 2007), директор БАН (2002 – 2012). Член е на редица международни организации, като Американско дружество за металургия (ASM), AIAA, ACS, ASTM и др. Член на експертни съвети на ЕС, НАТО и Международната атомна агенция; участва в изготвянето на 49 експертизи за състоянието на съоръжения от национално значение. Съпредседател на Асоциацията за отбранителна промишленост (от 2003). Носител на Почетния знак на БАН „Проф. Марин Дринов на лента“, вписан е в Златната книга на българските откриватели и изобретатели, почетен доктор е на ТУ – Варна и носител на орден „Стара планина“ I ст. Председател на Общото събрание на БАН (2008 – 2012). През 1912 г. е избран за Председател на Българската академия на науките.

Акад. Васил СзуреВ (1936) – електроинженер, професионални интереси: информатика и изкуствен интелект, дискретни системи за вземане на решения. Доктор на техническите науки (1983), професор (1984), чл.-кор. (1989). Академик на БАН (1997). Научен секретар на БАН (1978 – 1980). И. г. директор на ИТКР при БАН и Института по информационни технологии при БАН (1982 – 1992). Председател

на отделението за инженерни науки на БАН (от 2010). Член на чуждестранни академии и научни организации – СПИА, IEEE, AAAI и др. Председател на ФНТС (2001 – 2012). Има над 350 публикации и 30 патента. Вписан в почетната книга на изобретателя. Носител на Почетния знак на БАН „Проф. Марин Дринов на лента“ и на орден „Стара планина“ I ст.

I

Чл.-кор. проф. д.т.н. Минчо Хаджийски (1938) – инженер, работи в областта на математичното моделиране и управление, системи с непълна информация, компютърна интелигентност, интегрирани системи за техническа диагностика. Работи в ХТМУ (от 1972) и ИИКТ– БАН (от 2000 г.). Автор е на 350 научни публикации, 11 монографии и учебници. Под негово ръководство са защитени 22 докторски дисертации. Той е главен редактор на сп. „Автоматика и информатика“. Ръководил е голям брой международни и национални научни проекти. Изнасял е лекции в Англия, Германия, Русия, Полша, Финландия, Гърция.

Проф. Петер Фишер-Апелт (1932) – д-р по теология. Ректор на Университета в Хамбург (1970 – 1990); от 1978 г. създава тясно сътрудничество със СУ „Св. Кл. Охридски“. Организатор е на Седмица на българската култура в Хамбург (1981). Съосновател на Международната фондация „Людмила Живкова“ – София (1982). Президент на Международната фондация „Св. св. Кирил и Методий“ (1992 – 1998), от 2002 г. е почетен президент. Носител на български награди и отличия: златен медал на БАН „Проф. Марин Дринов“ (1981), орден „Кирил и Методий“ I ст. (1981), орден „1300 години България“ (1981), орден „Магарски конник“ II ст. (1988) и I ст. (1998). Почетен доктор е на СУ „Св. Кл. Охридски“ (1994).

Акад. Янко Арсов (1934) – професор по материалознание и технология на машиностроителните материали. Работи в областите: теория на леярските процеси, планиране на експеримента в металознанието и технологията на металите, нови технологии в металолеенето и термичната обработка. Има над 150 научни труда и три монографии, както и 18 изобретения. Член е на редица международни асоциации в областта на металолеенето. Чл.-кор. (1997) и академик (2004). Поче-

мен доктор е на ТУ – Варна. Зам.-директор на Института по металознание на БАН (1968 – 1970), (1978 – 1982), (1986 – 1989) и директор (1989 – 2002). Носител на държавни отличия.

Иван Пехливанов (1926) – машинен инженер, един от първите, завършили Държавната политехника в България. Конструктор в „Машпроект“ (1951 – 1959), ръководител на Проектантския институт „Машелектропроект“ (1961 – 1969), зам.-министър в Министерството на машиностроенето (1968 – 1973), генерален директор на Научно-производствено обединение по технология на металите при БАН (1973 – 1976). Основател и председател на Българска индустриална стопанска асоциация – БИСА (1980 – 1990, днес Българска стопанска камара), като съдейства за изграждане на малки и средни предприятия.

Димитър Ляков (1943) – електроинженер, работи в областта на проектиране на предприятия от леката промишленост, организация и управление на научно-технически дейности, организация и управление на инвестиционни дейности. Ръководител на проектантска група в ИПП „Промпроект“ (1969 – 1972), експерт в столични учреждения (1972 – 1981). Помощник-председател по административни и стопански въпроси в БАН (1981 – 1992), отговарящ за проектиране, изграждане и поддържане на институтски сгради, доставка и сервиз на научна апаратура. Председател на ведомствен експертен технико-икономически съвет в системата на БАН (1986 – 1992).

II

Георги Йорданов (1934) – юрист и политик. Зам.-министър председател (1979 – 1987), председател на Комитета за наука, култура и образование (1982 – 1987), министър на културата, науката и просветата (1986 – 1989). Носител на два ордена „Георги Димитров“ и на орден „13 века България“. Народен представител в VI, VII, VIII и IX Народно събрание.

Кирил Момчилов (1939) – машинен инженер, член на СБЖ и СБП. Работил е като главен инженер на ТКЗС в с. Грозден и на МТС в гр. Грудово (днес Средец) – Бургаска област, завеждал е сектор „Нова техника“ в ДСО „Агромашина“ – София. Редактор във в. „Работническо дело“ (1967 – 1984), главен редактор на в. „Машиностроител“ (1985 – 1987), коментатор във в. „Труд“ (1987 – 1991) и отговорен секретар на сп.

„ИНСО – Интелектуална собственост“ (1992 – 1993). Автор на общо 10 художествени и художествено-документални книги. Носител на международната награда за изкуства „Золотая муза“.

Ганчо Начев (1931) – инженер. Генерален Директор в Научно-производственото обединение (НПО) „Технология на металите“ при БАН (1978 – 1987), като участва активно в научноприложната, производствената и търговската дейност. Награждаван с редица държавни отличия.

III

Акад. Георги Близнаков (1920 – 2004) – химик неорганик. Работи в три основни области: кристален растеж, кинетика и катализ, и неорганичен синтез. Професор (1960). Ръководител на катедра „Обща и неорганична химия“ при Химическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ (1960 – 1989). Основател и директор на Института по „Обща и неорганична химия“ при БАН (1961 – 1990). Чл.-кор. (1967) и академик на БАН (1970). Зам.-председател на БАН (1975 – 1977), главен научен секретар (1977 – 1982). Ректор на СУ „Св. Климент Охридски“ (1981 – 1985). Има над 200 научни труда и над 25 свидетелства и патенти. Чуждестранен член е на няколко академии на науките (руска, чешка и др.), почетен член на чуждестранни университети. Лауреат е на Димитровска награда.

Акад. Пантелей Зарев (1911 – 1997) – литературовед. Трудовете му са в областта на критиката, теорията и историята на българската литература. Професор (1950) и завеждащ Катедрата по теория на литературата, ректор на СУ „Св.Климент Охридски“ (1968 – 1972), един от учредителите (1948) и зам.-директор на Института за литература при БАН (1951 – 1960). Първи зам.-председател на БАН (1968 – 1988). Председател е на Съюза на българските писатели (1972 – 1979). Чл.-кор. на БАН (1951), академик (1967). Автор на монографии, на четиритомната „Панорама на българската литература“ и др. Носител на държавни отличия.

Божидар Динков (1930 – 2011) – юрист. Работи като сътрудник в отдел „Връзки с чужбина“ – БАН (1963). Съветник на Председателя на БАН (1972 – 1989). От 1989 до пенсионирането си работи в Центъра по българистика при БАН. Автор е на книгата „Етруска загадка“ (1984).

Чл.-кор. Любомул Калев (1921 – 1996) – машинен инженер. Преподавател във ВМЕИ – София (днес ТУ), зам.-ректор (1970 – 1972). Преподава шест дисциплини: технология на металите, технология на лелярското производство, технология на заваряването, металография, технология на изработване на заготовки, теория на заваръчните процеси и заваряемост. Автор е на 8 учебника, монографии и отделни книги, вицепрезидент на Международния институт по заваряване (1969 – 1972). Носител на орден „Кирил и Методий“ II ст. и държавна награда за създаване на нова марка стомана.

Проф. д.т.н. Здравко Белберов (1937 – 2010) – строителен инженер, специалност „Водно стопанство“. Основател на Института по морски изследвания и океанология при БАН (от 1984 г. Институт по океанология при БАН – Варна) и негов директор (1973 – 1999). Проектант на Научноизследователската база на Института в кв. Аспарухово – Варна и Научноизследователския полигон – Шкорпиловци. Участва в придобиването на НИК „Академик“. Носител е на национални отличия за заслуги за развитието на морската наука в България.

Акад. Христо Даскалов (1903 – 1983) – агроном, работи в областите на растителната генетика, селекцията и зеленчуковите култури. Завежда катедра „Зеленчукопроизводство“ при Пловдивския университет „П. Хилендарски“, ректор на Висшия селскостопански институт в Пловдив (1950 – 1952), директор на Института по генетика при БАН (1952 – 1977). Чл.-кор. на БАН (1947), академик (1952). Зам.-председател на БАН (1972 – 1982). Почетен член е на няколко чуждестранни академии на науките. Носител на множество награди. Лауреат на Димитровска награда.

Акад. Николай Хайтов (1919 – 2000) – писател, драматург и публицист. Член на Съюза на българските писатели (1959). Академик на БАН (1997). През 1967 г. излиза сборникът „Диви разкази“ (1967), преведен на 28 езика, вкл. китайски. Автор над 10 пиеси, 800 статии и рецензии. Председател на СБП (1993 – 1999). Носител на Димитровска награда за проза, на Националната литературна награда „Йордан Йовков“, Национална награда за литература „Иван Вазов“. По негови сценарии са създадени филмите: „Козият рог“, „Мъжки времена“, „Дърво без корен“ и др. Награден с орден „Стара планина“ (2000).

Иван Пейковски (1935 – 2008) – писател, журналист и краевед. Главен редактор на в. „Троянски глас“ (1967 – 1972). Директор на „Издател-

ството на Отечествения фронт (1972 – 1980). Директор на Културно-информационния център в Будапеща (1980 – 1984). Журналист е в София прес и член на Съюза на независимите български писатели. Автор на биографични и краеведски очерци. Съставител е на книгата „С академик Ангел БалеВСКИ на шега и сериозно“ (2003). Награден е с орден „Св. св. Кирил и Методий“.

IV

Ст. н. с. I ст. Ангел Балашев (1925) – машинен инженер, един от първите, завършили Държавната политехника в България. Конструктор и главен конструктор в машиностроителния завод „Струг“ (1949 – 1953). Ст. н. с. I ст. (1981). Участва в научен колектив с ръководител А. БалеВСКИ. Резултатите от направените изследвания са публикувани в „Доклади на БАН“ (1959 – 1966). Хоноруван преподавател е във ВМЕИ – София в отделение „Следдипломна квалификация“ (1961 – 1972). Зам.-председател е на НТС по машиностроене и почетен член на ФНТС.

Проф. г.т.н. Александър Желев (1937) – инженер, работи в областта на материалознанието и заваряването на металите. Хумболтов стипендиант (1974 – 1975) в гр. Аахен. Основател и първи декан на Факултета за германско инженерно образование и промишлен мениджмънт (ФаГИОПМ) към ТУ – София (1990 – 1992); ръководител на катедра „Металознание и технология на металите“ (1996 – 2000). Професор в Кил, Северна Германия (2000 – 2001) и Триер (2002 – 2003). Председател на Българския съюз по заваряване – БСЗ (1993 – 2001). Автор на общо 10 монографии и учебници, както и на отделни студии и статии.

Николай Анастасов (1933) – филолог, завършва специалност „Руска филология“ в СУ „Св. Кл. Охридски“. Работи в отдел „Международно сътрудничество“ на БАН (1958 – 1994) като завеждащ научния обмен с АН СССР, по-късно Руска академия на науките (РАН). След пенсионирането си се занимава с преводаческа дейност главно от френски език. Преводач е на: Андре Конт Спонвил и Люк Фери „Мъдростта на модерните – десет въпроса за нашето време“, Раня ал-Баз „Да си жена в Арабия“, Жан-Пол Сартр „Размисли върху еврейския въпрос“; от руски език превежда „Честният Ейб“ – биография на Абрахам Линкълн от Лев Рубинщайн и др. Активно сътрудничи с преводи в

сп. „Отечество“, с публицистични статии в актуални издания (в. Про&Анти“, „Седem“ и гр.)

Акаг. Александр Александров (1938) – лесоинженер. Работи в областта горска генетика, екология и лесовъдство. Чл.-кор. (1995), академик на Евразийската академия на науките (1996), академик на БАН (2003). Работи в Горско стопанство – Цонево, Източна Стара планина (1961 – 1963), в Опитна станция по иглолистните гори – Велнград (1963 – 1966), Институт за гората (1967 – 2011). Преподава в Лесотехнически университет, в Славянския университет, във Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий“, в Центъра за обучение и научни изследвания. Има около 350 публикации, 12 монографии. Отличия: IFG, ICAF, FAAF, Почетен знак на БАН „Проф. Марин Дринов на лента“.

Цветанка Цанева (1943) – филолог. Завършва специалност „Френска филология“ в СУ „Св. Кл. Охридски (1966). Работи в Централната техническа библиотека (Френски център за научно-техническа документация) при ДКНТП (1969 – 1970). Работи като преводач в Научноизследователския институт по пътищата (1970 – 1973) към Главно управление на пътищата. От 1973 до 1992 г. е сътрудник към Президиума на БАН (секретар на Председателя на БАН, акад. А. Балевски). Работи в Централно управление на БАН (1993 – 2010).

Чл.-кор. проф. Димитър Бучков (1931) – инженер, работи в областта на фазовите и структурните промени при термична и химико-термична обработка на металите в нискотемпературна плазма, метални магнитни прахове за звуко– и видеозапис, никел-сплавни покрития и гр. Има над 140 научни публикации, автор е на учебници и отделни монографии. Има внедрени над 90 патентно защитени технологии и технологични съоръжения у нас и 53 в чужбина, предимно в САЩ, Канада, Мексико, Русия, Турция, Израел, Индонезия. Заместник-ректор по науката (1982 – 1983) и два пъти ректор на ТУ – София (1983 – 1986, 1989 – 1992); председател на Съвета за висше образование и заместник-министър на висшето образование (1986 – 89), основател и председател на Националната агенция за оценяване и акредитация (1996 – 2000). Носител на държавни награди и отличия: Лауреат на „Димитровска награда“, орден „Кирил и Методи“ I ст., почетно звание „Заслужил деятел на науката“, вписан е в Златната книга на българските откриватели и изобретатели и гр.

Марин Белоев (1939) – инженер. Създател (1966) и дългогодишен генерален директор на научно-производствена фирма Контролно-заваръчни устройства (КЗУ), София. Участва в изграждането на: АЕЦ Козлодуй, всички ТЕЦ, ВЕЦ, в т.ч. Павец Чаура, и други обекти, свързани с промишлеността. Защитена дисертация в Института по заваряване „Е. О. Патон“ в Киев (1973). Президент на КОНСОРЦИУМ КЗУ ХОЛДИНГ ГРУП. Председател (2001 – 2008) на Българския съюз по заваряване и съпредседател (от 2008). Активен член на IIW (Международен институт по заваряване) и EWF (Европейска Федерация по Заваряване). Носител на държавни награди.

Красимир Дачев (1950) – юрист. Работи в Националната космическа програма „Интеркосмос“ при БАН (1976 – 1989). Създава Група технология на металите „Академик Ангел БалеВСки“ – холдинг (1997), а по-късно и холдинг Свилоза – АД в Свищов; председател на Управителните съвети и изпълнителен директор. Член на Международната академия за космическо право – Франция и зам.председател е на Българската търговско-промишлена палата (2004 – 2009). Почетен гражданин на Свищов. Спонсор на книги и културни изяви.

V

Чл.-кор. проф. д-р Милена Цанева (1930) – литературен историк и критик в областта на българската литература след Освобождението. Дългогодишен преподавател в СУ „Св.Климент Охридски“ (1957 – 1963, 1980 – 1999). Ръководител на Катедрата по българска литература (1980 – 1993). Работи в Института за литература – БАН (1963 – 1980). Зам.-главен редактор на сп. „Литературна мисъл“ (1976 – 1990). Автор на 14 книги и множество студии и статии. Носител на Национална награда за литература „Иван Вазов“ и орден „Стара планина“ I ст.

Акад. Георги Марков (1946) – историк, специалист по съвременна история на България и Балканите, международните отношения и външната политика през XX век. Ст. н. с. I ст. (1994), директор на Института по история (1993 – 2006), чл.-кор. (2004), академик (2008). Ръководител и автор на научни проекти: Български национален въпрос (1996 – 1997), История на българите, Т.2 (1998 – 2006), Многоотомна история на България (в 10 тома, т. 8 и т. 9), (1996 – 2007). Автор е на десетки монографии, както и на много студии и статии.

Проф. Орлин Загоров (1936) – философ, доктор на науките (1985), проф. (1989). Преподава философия в ТУ – София (1984 – 1992), в Славянския университет (1996 – 1999), в Международния университет в Москва (2002 – 2008); хоноруван преподавател в НБУ (2008 – 2011) и Варненски свободен университет. През 2002 г. е номиниран от Международния биографичен център (IBC) – Кеймбридж за член на Борда за международни изследвания на Американския биографичен институт (ABI). Автор е на десетки книги, брошури, студии и статии, публикувани у нас и в чужбина. Автор на книгата с разговори „Насаме с академик Ангел Балевски“ (2000).

Ст. н. с. Ст. Ана Райкова (1935) – историк и архивист. Работи в областта на Българското възраждане и по-специално проучва българите в Македония. Работи в Института по история при БАН (1969 – 1995). Участва в написването на сборник „Македония“ (1978). Автор е на изследването „Стефан Веркович и българите. Доклади до сръбското правителство 1868 – 1875“ (1978), съставител е на изданието „Просветното дело в Неврокоп (Гоце Делчев) и Неврокопско през Възраждането“ (1979), публикува отделни студии и статии.

Матей Шопкин (1938) – поет, завършил е строителен техникум във Велико Търново и специалност „Българска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски (1964). Редактор във в. „Студентска трибуна“ (1963–1964), Радио София (1964 – 1967), издателство „Народна младеж“ (1968), в. „Литературен фронт“ (1968 – 1972), главен редактор на сп. „София“ (1990 – 1991) и на алманах „Янтра“ – Велико Търново (1981 – 1991). Секретар на Съюза на българските писатели по въпросите на поезията (1972 – 1984), председател на Столичния съвет за култура (1984 – 1990). Автор е на над 50 книги – поезия, публицистика и стихове за деца; съставител на шест поетични антологии. Носител е на национални литературни награди: „Пеньо Пенев“, „Иван Невянин“, „Цанко Церковски“, „Георги Джагаров“ и др. Негови стихове са превеждани на редица чужди езици.

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ*

А

Агриан II, папа – 171
Айнщайн, Алберт – 62, 93, 153, 173
Александров, А. П. – 44, 129
Александров, Александър – 176, 259
Алеутов, рус. учен, химик – 131
Алтинел – 143
Алфред Велики – 230
Алицек – 228
Анастасов, Николай – 169, 258
Ангелов, Ангел – 190
Ангелов, Георги – 27
Апостола
 Вж Левски, Васил
Арнаутов, Васил – 59
Арнаутов, Михаил – 216
Арсов, Янко – 62, 71, 194, 253
Асен I, цар бълг. – 230
Аспарух, хан бълг. – 142, 168, 228
Атанасов, Джон – 247

Б

Балашев, Ангел – 159, 258
Балдуин Фландрски – 230
Балевски, Теодор – 59
Балевски, Тончо – 150, 235
Баязид, султан – 231
Белберов, Здравко – 142, 257
Белоев, Марин – 188, 260

Белчев, Белчо – 143
Бенковски, Георги – 32
Бисмарк, Ото фон – 75
Блай, Йохан – 83
Близнаков, Георги – 14, 47, 50, 111, 211, 236, 256
Божков, Стойко – 47
Борис I, княз бълг. – 229
Борисов, Милко – 47
Ботев
 Вж Ботев, Христо
Ботев, Христо – 32, 33, 101
Бранков, Георги – 40
Браун, Берта – 248
Брежнев, Леонид – 57, 244
Брендел, Валтер – 60
Бръмбаров, Христо – 34
Будевски, Евгени – 112
Бучков, Димитър – 181, 211, 213, 259
Бъчваров, Михаил – 47
Бъчваров, Румен – 59

В

Вазов, Иван – 39, 117, 131, 152, 160
Вапцаров, Никола Й. – 147
Василий II Българоубиец, имп. – 230
Васко
 Вж Сзурев, Васил
Вачев, Георги – 34
Вежинов, Павел – 148

* Поради липса на данни, някои от имената в показалеца са оставени така, както са в текста – б. ред.

Велев, Димо – 40

Вилхелм, крал

Вж Вилхелм, Фридрих

Вилхелм, Фридрих – 75

Власи, гядо – 152

Воденичаров, Стефан – 11, 71, 87, 175,
201, 214, 252, 253

Г

Гагов, Цвятко – 216

Гемеджийски, Димитър – 31

Геров, Васил – 27

Гешов, Иван Евстратиев – 29, 65

Горбачов, [Михаил] – 46, 208

Гошева, Кина – 171

Гранитски, Иван – 174

Грашинов, Марин – 189

Губер, [Александър], акад. – 216

Гьоте, Йохан Волфганг фон – 69, 123,
131, 173, 184, 211, 214

Гюзелев, Никола – 34

Гяуров, Николай – 34

Д

Даков, Мако – 47, 176

Данчов, Йордан – 63

Даскалов, Христо – 47, 145, 257

Дачев, Красимир – 194, 260

Дебелянов, Димчо – 131

Джагаров, Георги – 95, 148, 210

Димитров, Венцислав – 219

Димитров, Илчо – 211

Димов, Иван – 26, 40, 46, 59, 65, 69, 70,
77, 92, 95, 99, 104, 105, 118, 139, 165,
190

Димовски, Борис – 183

Динев, Петър – 95

Динков, Божидар – 13, 14, 81, 124, 146,
183, 184, 217, 256

Достоевски, Феодор М. – 45

Дринов, Марин – 29, 65

Дрюон, Морис – 132, 184

Е

Елин Пелин – 152

Енгел, Ханс-Юрген – 60

Ж

Желев, Александър – 163, 236, 258

Желязков, Любомир – 47, 249

Живков, Тодор – 48, 49, 50, 54, 58, 68,
81, 134, 146, 148, 191, 194, 206, 208,
217

Живкова, Людмила – 59

Жинзифов, Райко – 216

Жискар д'Естен, Валери – 57

Жолио-Кюри, Фредерик – 62, 173

З

Загоров, Орлин – 15, 251, 261

Заимов, Йордан – 218

Зарев, Пантелей – 14, 95, 115, 130, 256

Захариев, Христо – 191

Златаров, Асен – 222

И

Ивайло, цар бълг. – 231

Иван-Александър, цар бълг. – 231

Иван Асен II, цар бълг. – 168, 231

Иванов, Ячко – 175, 182, 201, 214, 252

Илиев, Константин – 34

Илиев, Любомир – 47, 50

Исус Христос – 124

Исусов, Мито – 211

Й

Йоан Екзарх, гр. ф. – 230

Йоан Кантакузин – 231

Йоан Павел II, папа – 238

Йончев, Димитър – 214

Йорданов, Георги – 90, 211, 255

Йорданов, Даки – 45, 46

К

Кадънкова-Радославова, М.[ария] – 235
 Каишев, Ростислав – 14, 18, 47, 48, 50, 99, 113, 236
 Калев, Любомир – 46, 71, 136, 167, 189, 236, 250, 257
 Калоян, цар бълг. – 168, 206, 231
 Калчев, Калчо – 25
 Калчева, Пенка – 235
 Канев, Константин – 82
 Кант, Имануел – 36, 132, 184
 Капица, Пьотр – 153
 Каравелов, Любен – 33
 Караславов, Слав Хр. – 211
 Карл Велики – 168
 Квартирников, Алекси – 68
 Келдиш, Мстислав В. – 44, 129, 147, 172, 243
 Кирил, слав. първоучител – 93, 171, 229
 Кирил и Методий
 Вж Кирил, слав. първоучител
 Вж Методий, слав. първоучител
 Клозе, Ханс-Улрих – 59
 Коларов, Никола – 142
 Колдуел, Ърскин – 132, 184
 Коледаров, П.[етър] – 218
 Конев, Илия – 219
 Константин I Велики, имп. – 58, 227
 Константин IV – 228
 Константин Кирил Философ
 Вж Кирил, слав. първоучител
 Константин Тих, цар бълг. – 231
 Константинов, Алеко – 117
 Константинов, Дими[етър] – 173
 Кортенски, Христо – 70
 Косев, Димитър – 216, 217
 Костадинов, Никола – 216
 Костов, Ал.[ександър] – 211, 212, 214
 Коцалиев, ген. – 211
 Крум, хан бълг. – 58, 227, 228
 Крум Страшни, хан
 Вж Крум, хан бълг.
 Кръстанов, Любомир – 113

Куалиариело, Е. – 249
 Кубадински, Пенчо – 217
 Куртев, Богдан – 50, 74, 113
 Кьорбер, Курт А. – 60

Л

Лаура [Балевска] – 170
 Лебедев, Борис Ф. – 189
 Левски, Васил – 32, 148
 Лермонтов, Михаил Ю. – 131, 154, 184, 211
 Лихачов, Дмитрий С. – 173, 239, 246
 Ломоносов, Михаил В. – 172
 Луканов, Андрей – 143
 Люст, Раймар – 60
 Ляков, Димитър – 14, 39, 75, 176

М

Макгахан, Дж. А. – 232
 Макмъри, Джон – 54
 Ман, Томас – 132, 134, 184
 Марин Шотека, обущар – 151
 Марини-Беттоло, Джовани Батиста – 176
 Марков, Георги – 206, 260
 Марков, Дмитрий – 147
 Марков, Калчо – 112
 Методий, слав. първоучител – 93, 229
 Миладинови, братя
 Вж Миладинов, Димитър
 Вж Миладинов, Константин
 Миладинов, Димитър – 216
 Миладинов, Константин – 216
 Минко Шунката, обущар – 151
 Минков, Н.[иколай] – 40
 Минчев, Минчо – 59
 Митко
 Вж Ляков, Димитър
 Михайлов, Георги – 131
 Михайловски, Стоян – 127, 128
 Момчилов, Емил – 59, 71
 Момчилов, Кирил – 95, 98, 99, 101, 103, 255
 Моор, Карл – 138

Моцарт, Волфганг Амадеус – 123

Н

Наджаков, Георги – 26, 72, 132, 186

Начев, Ганчо – 104, 256

Недев, Негю – 216

Ненов, Драган – 59

Нешанян, Н. – 189

Никуфор, имп. – 228

Николов, Ради – 89

Нинов – 207, 208

Нонев, Б.[огомил] – 211

Нюгай, хан – 231

Нюмон, Исак – 98, 101

О

Омир – 166

Омуртаг, бълг. хан – 231

Орфей, древногр. мит. – 228

П

Павел, апостол – 238

Паусий Хилендарски – 232

Папазов, Начо – 144, 190

Парашкев – 143

Патарински, Пенко – 188

Патон, Борис Евгенович – 43, 106, 189, 190, 192, 241

Пейков – 52

Пейковски, Иван – 24, 111, 113, 150, 194, 204, 252, 257

Пенев, Пеню – 200

Пенко Кондурджията – 188

Пенчо Грапавия, общар – 151

Петер

Вж Фишер-Апелт, Петер

Петков, Добрин – 34

Петрарка, Франческо – 171

Петров, Б. – 247

Петров, Стефан – 207

Петър I, имп. – 172

Петър II, цар бълг. – 230

Пехливанов, Иван – 42, 67, 255

Платон, древногр. философ – 132, 184

По, Едгар Алън – 131, 184

Поликаров, Азаря – 47, 156, 185, 212

Попов, Борис – 27

Попов, Иван – 29, 30, 70, 71

Попов, Минчо – 27, 161

Попов, Николай – 71

Пушкин, Александър С. – 45, 184, 211

Пърличев, Григор – 216

Р

Радев, Стоян – 211, 214

Радев, Ярослав – 211

Радичков, Йордан – 148

Ралин, Радо – 204

Радо, дядо – 152

Райкин, Аркадий – 153

Райкова, Ана – 215, 261

Рашев, Цоло – 71, 190

Рибиндер, Пьотр А. – 113

Рейгън, Роналд – 208

Ремарк, Ерих Мария – 132, 184

Ръсел, Бертран – 62, 173

С

Савова, Елена – 235

Самуил, цар бълг. – 168, 230

Сахаров, Андрей – 57

Сгурев, Васил – 13, 39, 253

Селинджър, Джеръм Дейвид – 132

Семерджиев, Ст.[ефан] – 235

Сендов, Благовест – 47, 55, 58, 214

Сент Екзюпери, Антоан дьо – 93, 227

Серафимов, Кирил – 41, 42

Симеон, цар бълг. – 168, 229, 230, 231

Симеонов, Влади[мир] – 34

Симеонов, Йордан – 40

Скрябин, Георги К. – 249

Славейков, Пенчо – 167

Славейков, Петко Р. – 167, 168

Славейкови, Петко и Пенчо

Вж Славейков, Пенчо

Вж Славейков, Петко Р.

Смирненски, Христо – 131

Спиноза, Барух – 132, 184
 Спиров, Никола – 217
 Станев, Емилиян – 95, 148
 Станева, Надежда – 95
 Станишев, Димитър – 146
 Станишева, Дина – 146
 Стефанов, Никола – 146, 147
 Стефанов, Васил – 34
 Стойчев, Любомир – 189
 Стойчев, Цанко – 47
 Стоянов, Димитър – 217

Т

Твен, Марк – 132, 184
 Тервел, бълг. хан – 168, 228
 Тодоров, Николай – 146, 216
 Тодорова, Лаура – 52, 170
 Толстой, Лев Н. – 45, 69, 132
 Траян, имп. рим. – 58
 Траянов, Теодор – 131
 Тьопфер, Алфред К. – 60

У

Унамуно, Мигел де – 132, 184
 Унджиев, Иван – 32
 Унджиева, Цвета – 32
 Узунов, Дечко – 34
 Узунов, Димитър – 34
 Урбан, Зденек – 215

Ф

Филип II Македонски – 62
 Фишер-Апелт, Петер – 52, 178, 214, 244, 245, 254
 Фойхтвангер, Лион – 132, 184
 Форд, Хенри – 26
 Фотий, патриарх Цариград – 229

Х

Хаджийски, Иван – 24, 31
 Хаджийски, Минчо – 14, 23, 254
 Хайдн, Йозеф – 132
 Хайне, Хайнрих – 123, 173, 211, 214

Хайтов, Николай – 13, 47, 74, 81, 127, 146, 183, 221, 251, 257
 Хаймзъот, Харолд – 248
 Хейна, Ярослав – 248
 Хемингуей, Ърнест – 132, 184
 Хесе, Херман – 132
 Хлебаров – 143
 Ходжкин, Дороти – 63, 124, 182, 245
 Хохщрасер, проф. – 113
 Христов, Стилиян – 160
 Христов, Христо – 47, 215, 216, 217
 Христос

Вж Исус Христос

Хрущов, Никита С. – 172
 Хьолдерлин, Фридрих – 131, 184

Ц

Цанева, Милена – 260
 Цанева, г-жа
 Вж Цанева, Цветанка
 Цанева, Цветанка – 13, 54, 75, 217, 218, 259
 Цветков, Рангел – 60
 Цоневски, Тончо – 33, 152

Ч

Чакъров, Найден – 31
 Чалъков, Момчил – 218
 Чаушеску, Николае – 81, 88, 146
 Черноризец Храбър, псевд. на цар Симеон – 230
 Чехов, Антон П. – 132

Ш

Шекспир, Уилям – 94
 Шенбърг, Майкъл – 36
 Шилер, Фридрих – 131, 133, 184, 211, 214
 Шунковенски, Никола – 31
 Шклифов, Благо – 218
 Шмит, Локи – 59
 Шмит, Манфред – 246
 Шмит, Хелмут – 58

Шопен, Фредерик – 123
Шопкин, Матей – 133, 221, 251, 261

Щ

Щраус, Йозеф – 208

Ю

Юргенс, Юрген – 56
Юстиниан II – 228

Я

Яворов, Пейо Кр. – 131, 147, 167

Нелма Вълчева

АКАДЕМИК БАЛЕВСКИ – МЪДРЕЦЪТ

Сборник със спомени

Съставителство и редакция

акад. Васил Сгурев, проф. д.ф.н. Румяна Дамянова

Коректор *Маринели Димитрова*

Художник на корицата *Ивайло Тасев*

Дизайн и предпечат *Георги Иванов*

Формат 70/100/16

Печатни коли 16,75

Тираж 500

Академично издателство „Проф. Марин Дринов“

Издателски център „Боян Пенев“ – Институт за литература при БАН

Печатница на Академично издателство „Проф. Марин Дринов“

1113 София, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 5